

93.621

SEZK

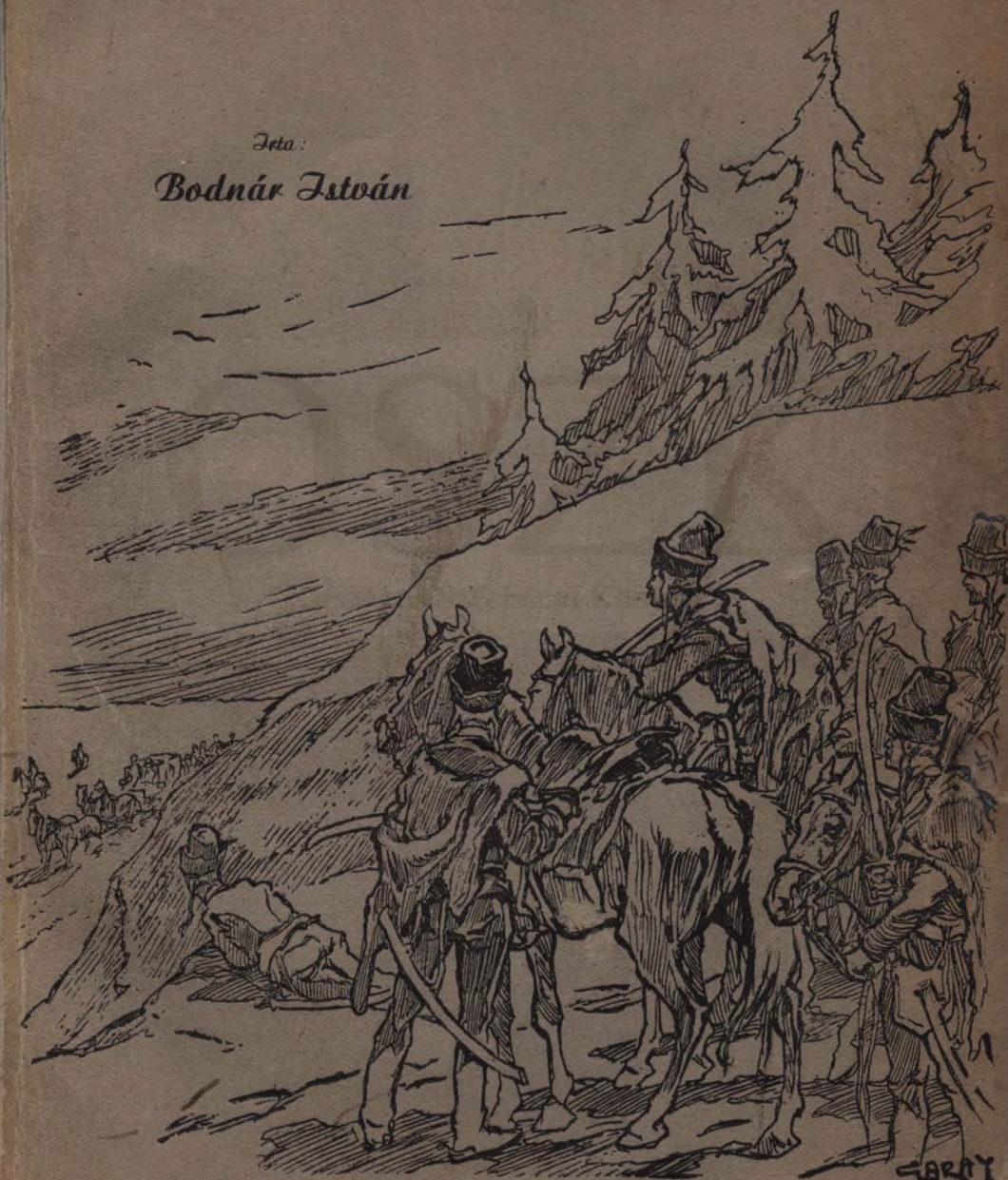

Béri Balogh Ádám

a vértanúhalált halt kuruc brigadéros

Írta:

Bodnár István

BÉRI BALOGH ÁDÁM

A VÉRTANUHALÁLT HALT KURUC BRIGADÉROS

IRTA

BODNÁR ISTVÁN

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

93621

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR	
Növekedéskönyv	
1940. év	6988 sz.

Kiadó: Bodnár István.

Felelős nyomdavezető: Rác Pál.

*A kurucvilág hősei.**

Amikor az én igen tisztelt Bodnár István barátom, vármegyénk költőlelkű történetbúvára arra kért, hogy Béri Balogh Ádámról szóló értekezését bevezessem, — megtisztelő felszólítását nemcsak őszinte köszönettel, de szívbeli örömmel is fogadtam.

Szívbeli örömmel azért, mert egész érzésvilágom a kuruckorhoz köt. Rákóczi szülőföldjén, kuruc vármegyében születtem, ott, ahol minden történelmi név és emlék, minden várkastély vagy omladozó várrom a kuruckorra emlékeztet.

Mi Rákóczi-kultuszban nevelkedtünk, abban nőttünk fel. Mint diákgyerek hányszor zárandokoltunk ki a közeli bodroghparti Borsiba, az öreg várkastélyhoz, az évszázados tölgyekhez, ahol a nagy fejedelem először látta meg a napvilágot. Hányszor másztuk meg a pataki vár büszke bástyafokait, ahonnan valamikor a nagy fejedelem meleg tekintete simogatta végig az alföldi róna szegélyeit — el, messze Munkács váráig, Szerencsig, a tokaji örhegyig. Ott az a szöglet, a tiszaháti vidék volt nemcsak Rákóczi, de az egész kurucvilág bölcsőjének ringatója.

Ezért örült a szívem annak, hogy Bodnár István barátom fejtegetéseiből közelről ismerhetem meg nagy fejedelmünk egyik legvitézesebb brigadérosának, a legendáshírű Balogh Ádámnak élettörténetét.

Pedig, amikor az én kedves Pista Bátyám az ő felolvasó estje tervébe beavatott, nem említette, hogy nemcsak Balogh Ádámról kíván értekezni, hanem valóságos kurucestét rendez. Kurucestét, amelyen ismét felcsendülnek a kurucdalok, felhangzik egy-egy kuruc költemény, megdübörögnek Rákóczi indulójának megrázó akkordjai és a tárogató hangja sikongja fülünkbe, hogy: „Rajta kuruc, rajta!”

Nem tudom, mindenki úgy érez-e, mint én, de nekem Rákóczi Ferenc, a „vezérlő fejedelem” minden magyar idők legpompásabban, legfényesebben kimagasló szabadságharcosa. Nem tudom, mindenki úgy látja-e, mint én, de az én szememnek Ocskay László, „Rákóczi villáma”, a rettenthetetlen Balogh Ádám, Vak Bottyán, „akinek testét nem fogja a golyó”, Bezerédj Imre és a többiek,

* Megnyitó beszéd a Szekszárdi Kaszinónak 1938 február 13-án tartott Béri Balogh Ádám-emlékünnepevényén. Az ott elhangott felolvasásnak kibővítése ez a kis könyv.

az ezernyi nagynevű vagy névtelenül hős kuruc vitéz, a magyar fajta fékezhetetlen és soha le nem igázható szabadságvágyának elemi kitörései. — Az én szememben Nagyszombat, Trencsén, Romhány és a nagymajtényi sík, ahol „letörött a zászló“ az elnyomatási törekvésekkel szemben, a pusztta őseréjére támaszkodó magyarság megpróbáltatása, tisztítótüze. Tűz, amely nem tud elpusztítani, nem tud megsemmisíteni, de csak még inkább megacélozt, új életre kelt. — És nekem ma is a legszebb magyar hang a tárogató tompán búgó, vagy vadul lüktető, csapongó hangja. — És én ma is azt hiszem, hogy a magyar nótát a legszebben az öreg Czinka húzta. Ha felzokogott hegedűjén „Rákóczi siralma“, a bús kurucok kesergője, benne volt abban a gyönyörű muzsikában egy egész nemzet keserves búja, bánatos sirása.

Hölgyeim és Uraim! Ma este messze visszaszállunk a fájdalommal, szenvedésekkel teli, könnyekkel át- és átitatott, de mégis dicsőséges, mégis lelkeket megragadó szép kurucvilágba. Ma visszaforgatunk a magyar história könyvében kétszázegynéhány évet és megpihenünk azoknál az esztendőknél, amelyekben a sokat hányatott magyar nemzet egyik legfényesebb, de egyúttal legtragikusabb korszakát élte, — dicsőséggel, lelkesedéssel, lemondással és keserűséggel teli szabadságharcát vívta.

Hölgyeim és Uraim! Nem hiábavaló dolog visszapergetni azt a több, mint kétszáz esztendőt, feleleveníteni egy rendkívüli korszaknak szívet, lelket megindító szépségeit. És nem hiába való dolog visszahozni emlékét nagy nemzeti hőseinknek és újra felmérni nagyságát hazaszeretettüknek, lelkesedésüknek, önzetlenségüknek, áldozatkészségüknek. És talán éppen ma nem lesz haszontalan, ismét szemünk elé varázsolni azoknak a glóriás kuruc hősöknek tündöklő példáját, akik feldőltek családot és otthont, hatalmat és gazdagságot, rangot, fényt, dicsőséget, — akik vérpadra hurcoltatták magukat, — akik vigasztalan hontalanságban ették a száműzetés keserves kenyerét, — azért, mert határtalanul szerették a szabad magyar hazában élő, szabad magyar népet.

Nem lesz haszontalan dolog visszaszállani magyar történelmünk halhatatlanjaihoz, a kurucvilág hőseihez, Rákóczihoz, a vezérlő fejedelemhez, nagy Bercsényi Miklóshoz, Vak Bottyán, Ocskay László, Balogh Ádámmal, Bezerédj Imréhez, a Csákyak, Forgácsok, Eszterházyakhoz és a többi vitézlő kuruchoz. Azokhoz a históriai bronzkolosszusokhoz, akiket sem meghajlítani, sem megpuhítani nem lehetett, — és mert összezúzni nem bírták őket, a vérpadon veszték el, vagy Rodostó számkivetettségében kellett elpusztulniok.

Kiséreljük meg felemelkedni az ő magasságaikba. Tanuljunk tőlük.

Dr. vitéz THURÁNSZKY LÁSZLÓ.

A lezajlott Rákóczi-ünnepek glóriás fénybe vonták a számtüzésben meghalt nagy fejedelem kimagasló alakját. Budapest egyik legszebb terén ott pompázik már hatalmas lovasszobra s kétszeri honvesztés után, most már reméljük — véglegesen, újra hazai föld, a pompás kassai dóm fogadta be drága hamvait. Mindez azonban csak dadogó beszéde az ő általa kiérdemelt magyar hálának és elismerésnek. Rákóczi puritán önzetlensége, hazájáért mindenét feláldozni tudó készsége, az egész világot beragyogó példája az igazi honszeretetnek. Megilleti tehát őt minden kivételes tisztelet. Ha azonban tárgyilagosan igazságosak akarunk lenni, anélkül, hogy ezáltal kegyeletet sértenénk, a magyar nemzet eme kétségtelenül legnagyobb fiára irányított fényt — decentralizálni kell, vagyis megosztani azokkal a nagynevű férfiakkal is, akik mint az ő segítő társai, joggal részt követelnek a nemzet hálájából és elismeréséből.

Én ez alkalommal a Rákóczi szabadságharc egyik legvitézesebb katonájáról, Béri Balogh Ádámról kívánok szólni, akiről édeskeveset tud a mai nemzedék s amit tud, azt is elferdített formában tudja. Például a legtekintélyesebb lapok még születési vármegyéjével sincsenek tisztában s a szekszárdi határban levő egykoru szilfával kapcsolatosan sokszor hallom ünnepi szónokok szájából, sőt kinyomatva is nem egyszer olvasom, hogy a Rákóczi kornak eme kimagasló dandárnoka, e mellett az említett szilfa mellett, sőt magán a — fán lelte volna halálát, holott Szekszárdon csak — elfogták . . .

Tegyük tehát illő tiszteiséget e kegyetlen vértanu halált halt derék nemzeti hősről emlékének. Mutassuk be igaz megvilágításban az ő rokonszenves alakját, egyéniségét s kössük bokrába nem közönséges haditetteit.

A teljes kimerítő életrajz megírását meghagyom nálam hivatottabb történetírónak, én most itt csak azt mondom el, ami a közönséget e nagy ember életéből az ő tragikus sorsa, nemzeti martírsága, tehát a hazafias, emberi érzés szempontjából leginkább érdekelheti.

* * *

Mindenekelőtt, Béri Balogh Ádám nem Tolna megyében született, mint sokan gondolják. De azért büszkén vallja magáénak a vármegye, akárcsak Bezerédj Istvánt, a jobbágyszabadtó, első önként adózó magyar nemest. Béri Balogh Ádámnak Vas megyében ringatták bölcsőjét, de hogy hol, arra még mindig adós a biztos válasszal a történeti kutatás. Némelyek szerint Doklesenyin, mások szerint Muraszombatban látott napvilágot.

A vasvár—szombathelyi székeskáptalan jegyzőkönyve 13 virágzó Balogh családot sorol fel. És pedig: Balogh de Alap, (1591) de Alsó Bükk, (1635) de Bajánd, (1601) de Baloghfalva, (1584) de Bér, (1598) de Bőd, (1584) de Csempezháza, (1583) de Györgyfalva, (1676) de Mankó-bükk, (1591) de

Merenik, (1615) de Merenye, (1651) de Neboisze, (1591) de Nemes-Kér, (1588). (Turul 1891., 38—39—40. II.)

A Béri Balogh család nevével már 1598. évben találkozunk*. A család első kimutatható őse Béri Balogh Péter volt. Felesége Töttösy Klára. Házasságukból 3 fiu: János, II. Péter, Ferenc és 4 leány: Kata, Ilona, Zsuzsa és Judit született. Ferenc fiuknak 3 felesége volt: Lőrinczfalvy Erzsébet, Darabos Erzsébet és Csányi Erzsébet. Ezekkel való házasságából két fia: I. István (meghalt 1678-ban), II. Péter és még 3 leánya: Zsuzsa, Eufruzina, Klára született. Valószínűen a még első házasságából való István lett a Csaby—Káldy, Béri Balogh ág megalapítója. Csaby Mihály és neje Ördögh Katalinnak Éva nevű unokáját előbb Rátky György, majd Káldy Péter vette el. Az utóbbi házasságából született Káldy Rebeka, előbb Demeter Ferencnek, azután pedig Béri Balogh Istvánnak lett a felesége. Három gyermekük volt: Judith, Thulok Gergelyné, később Muraj-Szombati Zobotin Jánosné, a mi Béri Balogh Ádámunk s még egy Éva nevű leány, akiről atyja halálozási évében, 1678-ban említés történik ugyan, de valószínűen korán meghalt, mert a későbbi osztokodásnál már nem esik róla szó.

Béri Balogh Ádámnak, amint születési helyét, úgy a születési évét sem tudjuk biztosan. Vannak, akik ezt 1663—68 tájára, mások 1673, sőt 1678-ra teszik. Ez utóbbi azonban nyilvánvalóan tévedés. Születési évét összetévesztik apja elhalálozási évével.

A Béri Balogh családnak előkelő szerepe van Vas vármegyében. Több helyen birtokosok, így Muraszombatban, Kis Unyomban, Rábakovácsiban. S fontos közhivatalok élén állanak. Így a család első kimutatható őse Balogh Péter, Cziráky Moizes levele szerint 1608-ban tatai várkapitány. (Thaly Kálmán kéziratgyűjteménye. Nemzeti Múzeum Könyvtára 29. k. 96.) 1618-ban halt meg. Péter és Ferenc fia a töttösi udvarházat ez évben osztják fel egymásközt. Péter, mint agglagény halt meg. Ferenc, a kapornoki vár kapitánya, 1663 március 1-én, Muraszombatban kelt végrendeletében elmondja, hogy „vasmegyei nemes családból, Rum mellett, (kis község Vasmegye vasvári járásában) a szombat-helyi országutban, igen szerény körülmények közt született. (Chernel Ignác levele Thaly Kálmánhoz. Thaly kéziratgyűjtemény. Nemzeti Múzeum 164).

Harminchat évig volt az alsólendvai gróf Bánffy-család jószágkormányzója. Amint Trakostyáni gróf Draskovics Ilona, gróf Bánffy Kristóf „meghagyott özvegye“ 1646 aug. 1-én kelt levelében írja: „meg tekintvén az mi jámbor Fő Emberünknek az Nzetes Vló Balogh Ferenc Urnak Szegén Istenben el nyugodott Bánfy István Fiunknak halála után melleltünk tett hivséges szolgálattját“ — a „Szala és Vass vármegyékben Istvánfy Miklós öregatyjáról és Istvánfy Éva asszony Anyjárul maradt örökös birtokát, (Pórszombatot) amelyről sem az első, sem pedig utolsó testamentumában, sem pedig a böcsületes káptalanban semmi emlékezetet nem tett, 1000 jó féle grátzi tallérért, a felsorolt jobbágyakkal együtt Balogh Ferencnek, feleségének, Lőrinczfalvai Erzsébetnek s fiainak, Balogh Istóknak és Péternek s leányainak Balogh Suskának, Treszkának és ezek örököseinek zálogbaadja, úgy hogy életében a birtokot ő birja, halála után Balogh Ferenc bármikor elfoglalhassa.“ (A levél másolatát lásd Tolnavármegye Múzeumának kéziratárában, a Balogh-család iratai közt).

* A Nemzeti Múzeum könyvtárában (Thaly Kálmán kéziratgyűjteménye, 90) megtaláltam a Thaly Kálmán által, Nagy Imre, legfőbb ítélőszéki bíró jegyzetei nyomán összeállított Balogh családfát, de mert ezt újabb vas- és tolnamegyei adatok is kibővítik, ezekkel összeegyeztetve használok fel.

Draskovich János nádor, Ilona testvére vissza akarja perelni a birtokot. De kiegyeznek. Nádasdy Ferenc 1649-ben azonban megvette az Istvánffy birtokot, mely Istvánffy Miklósról, nagyatyjukról szállott a Draskovich családra. Pórszombatra is igényt tart s arra 1650-ben III. Ferdinándtól adománylevelet eszközölt ki. Balogh Ferenc és közötté perre került a sor. Balogh panaszkodik, hogy Jankovich János szakállát is megtépte s Nádasdy még okirathamisítással is megvádolja az 1651-ben Bezerédy Györgyhöz és Körbey Györgyhöz írott levelében, csakhogy alispán ne lehessen.

Érdekes, hogy Balogh Ferencnek Regedében, (Radkersburg) Steierországban is volt lakóháza, hogy háboru esetén értékes fegyvereit ott tartsa. Vasládában ott őrizte családi iratait is. A melyekre vonatkozóan előbb említett végrendeletében a következőket írja:

„Holtom után pedig tudom, hogy ellenetek elég Pörösek támadnak, azért Jó Fiaim egymást értsétek, Jó Emberséges Emberekkel tanátskozzatok, és az Isten nem hagy el benneteket, minden embernek meg ne mutassátok a Jószágul való leveleket, hanem Jó meg hitt igaz Törvény tudó Emberekkel közöllyétek dolgotokat.“ (Tolnavármegyei Múzeum. Béri Balogh iratok).

Béri Balogh Ferenc 1667-ben halt meg. István és Péter fiait a leggondosabban nevelte. Az előbbi gróf Zrinyi Miklós, az utóbbi pedig Széchy Péter udvarában apródoskodik. Béri Balogh István csak akkor hagyja el Zrinyi Miklós udvarát, amikor Alsó-káldi Káldy Rebekával házasságra lép. Fia, a mi Balogh Ádámunk is ilyen vitézi szellemben nő fel. S már fiatal éveiben szép pályát fut be. 1696-ban rábaközi főszolgabíró, 1700-ig csobánci vajda, vagyis kapitány. (Gróf Forgách levéltár). 1701-ben pedig Vas vármegye főszolgabírája, (Thaly Kálmán kéziratgyűjteménye. Nemzeti Múzeum 29. k. 95., 166). Nem csak vitéz katona, hanem emellett képzett, éleslátású, erőskezű, igazságos, a köznép szenvedéseivel együtt érző tisztviselő. Fennmaradt írása, kaligrafikus betűkkel rótt levelei jó iskolázottságra, szép előképzettségre mutatnak. A kor szokása szerint ugyan itt-ott, ő is tarkítja ékes latin kifejezésekkel egy kicsit terjedős hivatalos iratait, de zamatos magyarsága nem egyszer kiválik az akkori tudákos latinsággal tetszelgő irások közül.

Béri Balogh Ádám vajdasága és főszolgabírói tisztsége mellett gazdálkodott is. 1685-ben, (valószínűen ekkor lett nagykoru) a még 1678-ban elhalt édes apja javain megosztozik Judith testvérével. A muraszombati kuria, a dőklésényi Jaklinok kuriális fundusával és a fél faluval, a bratonczi és melinczi birtokrésszel Ádámnak jutott. A zalai jószágok: Pórszombat, Puczincz, továbbá a sopronmegyei Mihályi s a Duna melletti Fadd — Juditra, a tarnóczi pusztá pedig közös maradt.

Balogh Ádám 1693-ban, május 30-án is vesz zálogba Kis-Faludon és Mihályiban, feleségével együtt egy-egy jobbágytelket Eszterházy Pétertől, akinek öreganyja Kisfaludy leány volt, 400 forintért. (Nagy Imre feljegyzése Thaly Kálmán kéziratgyűjteményében. Nemzeti Múzeum 29. k. 110—147. sz.)

Vasmegyei adatok szerint Béri Balogh Ádám azért adta volna el, az ott reá esett örökrészt, hogy annak árán Tolna megyében vegyen birtokot. Az adatok ily formában nem helytállóak. Fadd már I. Endre királyunknak a tihanyi apátság részére 1055-ben kiadott alapítólevelében szerepel az adományozott birtokok között: „Fotudi“ néven. Thurzó nádor 1610-ben „Possessio Fadd“-ot Abaffy János fiának, Miklósnak és Béri Balogh Péternek s ugyanezen évben: „Praedium Hencsé“-t Abaffy Miklós fiának, Sándornak és Balogh Péter fiának, Ferencnek adományozta.

Nem kellett tehát a Balogh családnak Tolnában földet vásárolni. Réges-régen megvolt már itt a birtok, sőt annak 1692 május 26-án vevője is akadt: Sokoruy, tatai kapitány személyében. (Nagy Ferenc levele Zalaegerszegről. Thaly gyűjtemény. Nemzeti Múzeum 95.) csakhogy ezt a „Fadd nevű pusztát” a török hódoltság s az utána következett bizonytalan időkben birtokba venni nem lehetett s száznál is több évnek kellett eltelnie, amíg a dédunokák ahhoz való igényüket érvényesíthetik. Amikor azonban az 1690-ben Osztopani Perjesz Ferenczhez újra férjhez ment anyja, engedményeket tesz fiának, Balogh Ádámnak, Tulok Gergely és neje Béri Balogh Judit Tolnamegyében Fadd, Mess és Hencse birtokukat 1695-ben eladják Béri Balogh Áadámnak. (Thaly Kálmán kéziratgyűjteménye. Nemzeti Múzeum, Nagy Imre legfőbb ítélőszéki bíró jegyzete egy perből). Voltaképpen birtokcsere volt ez, talán ráfizetéssel. Balogh Ádám zalamegyei birtokrészeit engedte át Judit testvérének, ezért kapta cserébe az erre szállott faddi birtokot.

A Juditnak testvérével történt birtokcseréjét a felsőbb hatóság is jóváhagyta, még pedig olyformán, hogy a birtok közösen Béri Balogh Áadámról és feleségére, Festetich Juliára, valamint mindkét nemű gyermekeire is átszálljon. (Kovács Aladár cikke a Tolnavármegye és Közérdek 1911. évi 13—16. számaiban).

Később az Abaffy családbeliek is felajánlották az előbb már említett faddi birtokrészüket Baloghéknak. S ezt ők Tolnába költözésük után két évre 1703-ban örökáron meg is vették s az örökvallást mindkét nembeli gyermekeikre véglegesítették. A legnagyobb valószínűség szerint 1704-ben ezért vesz fel Balogh Ádám feleségével együtt Karó István belgrádi püspöktől 700 forintot, amelyért 7 rábakovácsi jobbágyat 10 évre zálogba adnak. Így aztán az egész Fadd és Hencse Béri Balogh Áadámról és nejére Festetich Juliánára szállott, még pedig úgy, hogy magvaszakadás esetén az egész birtok minden további felkerés és fiúsítás nélkül a leányokra is átszállhat.

Ez a birtokcsere, majd vétel volt tehát legfőbb oka Béri Balogh Áadémék Tolnamegyébe költözésének, amely a legnagyobb valószínűség szerint 1701 végén, vagy inkább talán 1702 elején történhetett. (Amint láttuk Béri Balogh Ádám az 1701-ik évben még vasvármegyei főszolgabíró). Feleségét, mint Festetich leányt különben is ide csatolták családi körülményei.

A Festetich család a horvátországi Turopoljáról származott. Kimutatható ős, János a XVI-ik század végén élt. A család II-ik Mátyástól kapta nemesi levelét. Festetich Pál a XVI-ik század derekán telepedett le Magyarországon. Előbb Batthyány Ádám udvarnok volt. Majd elvette a tolnai származású Bornemissza Erzsébetet, akivel Tolnát kapta. Ivadékai később grófi rangot nyertek, sőt ujabban egyik leszármazója a hercegi rangot is elérte. Ennek a Festetich Pálnak szintén Pál fia aztán kétszer is nősült. Először elvette a kettyei Finta családba házasodott Tholdy Antalnak Anna nevű leányát. Második felesége pedig Fitter Örsébet. Evvel való házasságából származott József és Kristóf nevű fia. (Nemzeti Múzeum. Thaly K. kéziratgyűjteménye 147). Első házasságából is született egy Pál nevű fia, leányai közül pedig Krisztina Sándor Istvánhoz, Magdolna Peczovicz Ferenchez, Mária Meszlényi Jánoshoz, Julia pedig Béri Balogh Áadámmal ment nőül. Családi ok is közbejárt szót tehát, hogy Béri Balogh Áadémék Tolnamegyébe, a Tolnával szomszédos Faddra kerültek. A Balogh családról később még lesz szó. Így itt most csak azt említjük meg, hogy szép volt már náluk a gyermekáldás, amikor Tolnába kerültek.

László, Boldizsár, Ádám, Éva, Katalin még Vasmegyében születhettek, de a legkisebb fiuk: Farkas, már valószínűen a faddi kurián.*

Nagyjából ennyi, amit ezidőszert Béri Balogh Ádám családjáról elmondhatunk. S hogy ő maga miként kapcsolódott be Tolna vármegye akkori közéletébe, annak írott nyomát sehol nem találjuk. Egyébként itt közéletéről beszélni akkor még nem igen lehet. A török hódoltság után volt idő, amikor Tolna, Somogy, Baranya vármegyének mindössze 3221 lakosa volt. Ebből is 1562 magára Pécs városára esett. Bádeni Lajos Budavárának 1686-ban történt visszavétele után ugyan Simontornya, Pécs, Kaposvár, Siklós elfoglalásával megtisztítja a környéket a martalócoktól s 1687-ben a katonából pappá, majd pécsi püspökké lett Radonay Mátyás személyében kinevezett főispánja is van már a vármegyének, akit azonban a nagyhatalmu Daróczy István alispán csak 1693-ban installál, amiért az új főispán önkényűleg Broderich András tolnai postamestert teszi meg alispánnak. A lassan visszaszállingó nemesség azonban a volt alispán és Mérey Mihály apát, később Rákóczi buzgó híve heves agitálására Dallos András, simontornyai vajdát választja meg alispánnak, aki kereken ki is mondotta, hogy „német alispán ugyan ő neki soha sem fog parancsolni.”

Elég mozgalmas vármegyei életbe cseppent bele hát az 1701—2-ben ide költözött Béri Balogh Ádám. S az olyan tüzesvérű, mozgékony, erős magyar érzésű embernek, amint ő, csakhamar jelentősebb közéleti szerepet kellett itt is betöltenie. De hogy ideköltözése után alig két évre, a nagyobb katonai méltóságokat középneemeseknek nem igen osztogató Rákóczi alatt mindjárt colonellus, vagyis ezredes legyen, ez valószínűen még vasvármegyei közéleti szereplésének s ott szerzett kiváló érdemeinek, nagy népszerűségének tulajdonítható. Bizonyossága ennek az, hogy amint későbbi levele is igazolni fogja, katonái, legalább egy részben vasmegyeiekből kerültek ki eleinte. S később is szívesen sorakoztak az ottaniak zászlója alá s hűen kitartottak oldala mellett a legutolsó időkig.

Hogy Béri Balogh Ádám pontosan mikor csatlakozott Rákóczihoz, ezt dátumszerűen nem tudjuk.

Rákóczi 1703 május 12-én bontja ki a szabadság zászlóját s 15-én lépte át az ország határát. Sok nehézséget kellett azonban legyőznie, amíg az összes váraival a császári hadak kezében levő Dunántul meghódítására gondolhat. A krucok 1704-ben kétszer is megszállják ezt a földet, de a tulerő előtt vissza kell vonulniok. Bercsényi folyton sürgeti a fejedelmet, hogy hadseregével személyesen is átkeljen a Dunán, de a fejedelem, amint Emlékirataiban maga is megjegyzi, eléggé óvatos s Paks mellett az imsósi vagy imsódi táborából 1704 február 11-én maga helyett gróf Forgách Simont küldte át 4000 válogatott lovasával az előbb már 4 lovasezreddel átment Károlyi után, Bercsényi megsegítésére. A fejedelem június 27-ig a solti táborban maradt s kikerülve a Duna melletti, bajosan járható Sárközt, a „három város” Kecskemét, Körös, Czegléd kocsisoraival, a gróf Eszterházy Antal által Kiskörösre hozott

* Amint ezekből látszik, téves Kemechey Jenőnek, a Béri Balogh kerékpáros zászlóalj főhadnagyának, a Béri Balogh Ádámról egyébként gondosan megirt füzetében foglalt amaz állítása, hogy Béri Balogh Ádámnak gyermekei nem voltak. Károlyi Sándor 1704 február 22-én Tolsváról gratulál is Béri Balogh Ádámnak „leánya szerencsén. Az ifjú legényt, — (nevét nem említi) — ajánlja, családját jónak mondja” (Nemzeti Múzeum. Thaly kéziratgyűjtemény 29. k. 98. oldal.)

szolnoki ágyukkal Bács vára alatt termett s azt elfoglalva, július 4-én 9 zászlót küldött győzedelme jeléül a solti táborba. (Márki S.: II. R. Ferenc 340.)

1704 január 3-án Bercsényi Károlyival Somorjánál várja a Duna befagyását. Sándor László pápai kapitány és Bezerédy János alispán 60 végbeli lovassal átvergődik a beállott jegen, leteszik a hűségesküit s a tul a dunai vitézi rend, vármegyék, nép nevében meghívják földjükre a kurucokat. Ocskay, Gencsy Zsigmondot ugyan visszanyomja az óvári, akkor még császári őrség, de Károlyi az átkelt tiszai hadakkal, január 12-én, már Pápán üti fel hadiszállását. Hadai beszáguldják az egész Dunántult. Sándor László Veszprémet, Fehérvárt, Simontornyát, Siklóst és Pécsét hódítja meg, — ez utóbbit véres rohammal s bebarangolt Slavóniába is. Az egész terület Rákóczihoz csatlakozott. (Thaly: Ocskay László. 35. lap.)

Béri Balogh Ádám ekkor már mint ezredes szerepel. Mert a Bácsmegyei György főhadnagyának 1704 január 15-én Pápán adott patens levelét a meghódolt városokra, falvakra, hadaknak fogadására, jöszágok „contrabontálására” már mint „lovas ezredes kapitány” írja alá s Parndorfból is 1704 március 3-án már mint ezredes ír Kis Martonba Károlynak. Panaszkodik katonái fogyásáról: „ugy annyira, hogy majd csak az üres zászlóim maradnak”. Ezek összeszedésére azért „Benkő Imre vice-kapitányomat, Ö kegyelmét, — ha Ngnak ellenére nem lenne, elküldeném.” (Nemzeti Múzeum, Thaly gyűjtemény 112. és 151. sz.)

Katonái elszéledése nagyon lehangolhatta Béri Balogh Ádámot. Elkedvetlenedését fel is használja apósa, a császárpárti Festetich Pál, aki minden lehetöt követ, hogy két kuruc vejét: Peczovicz Ferencet, Magdolna nevű leányának férjét és Béri Balogh Ádámot, Julia férjét visszatérítse a királyhoz való hűségre. Erre vonatkozóan 1704-ben kelet nélküli levelében azt írja gróf Nádasdy Ferencnek:

„Balogh Ádám vöm uramat mindaddig hittam, mig *regementjével együtt megtért*, aláson általam folyamodik Ngod által ü Excija (Haiszter) szárnya alá, méltóztatnék Ö Excja olyan formán való assecuratiót adatni, mint Szarka Zsigmond uramnak, ki deservialjon mind maga s mint alattvalóira, ezenkívül egy patenst, mely mellett, aki elszéledett katonáiban, két nap alatt öszve szedhesse és t. Ngtokat még a Bakonban érhesse, elhiggye Ngod nem m(eg) vető s mások regementinél semmivel sem alább való, (t. i. az ezrede.) Ö Excja s mind Ngtok megleégszik vele, assecurálom. Kérem, ezen kérésemre mutassa Ngod hozzá uri gratiáját, melyet ü Kegyelemével együtt al(áza)tossan kívánom Ngnak megszolgálnom.

P. S. Katonái az hűtet Ngtok előtt tegye le? vagy ha p(aran)csolja előttem? talán jobb ha odamennek., maga pedig most leteheti mellette valókkal együtt.” (Nemzeti Múzeum Fol. Hung. 181—I—68.)

Balogh Ádám huzta, halasztotta az átpártolást, de végre is engedett apósa unszolásának s 1704 ápril 27-én levelet írt Nádasdy Ferencnek, hogy másnap megindul táborra felé s arra kérte, bízzék hűségében. (Szabó Dezső: A herczeg Festetich család története. 1928.)

Balogh Ádámnak ez a kis ingadozása érthető. A nagy befolyásu, erős akaratu apóssal szemben, családi okokból nehéz volt az ellenkezés. S Rákóczi fegyvereinek ekkor még nem volt meg a Dunántulon a későbbi átütő ereje, sőt nagyon is változó volt a hadiszerecnse. A vármegyék, a nemesség tehát nem igen tudták, hogy merre igazodjanak. A sokat sanyargatott köznép is inkább az erdők sűrűjébe menekül, ugy a kurucok, de kívált a labancok elől. Az udvarral összeköttetésben állott főurak pedig éppenséggel lassacskán szál-lingóznak a kuruc zászlók alá. Forgács Simon gróf már — *megtért*, de Rákóczi későbbi leghűbb emberének, Eszterházy Antal grófnak is van még, amint Thaly Kálmán megjegyzi, 1704., 17. Áprilról Nádasdyhoz, Pápáról írott labanc

levele. (Nemzeti Múzeum, Nádasdy levelezés I—82.) Ne csodáljuk tehát, hogyha ugyanott megtaláljuk Béri Balogh Ádámnak, apósa sok unszolására megirt, nagyon érdekes levelét:

„Mint nekem mindenkoron régi nagy jó Méltóságos Gróff Uramnak, alázatosan szolgálók, s Istentől kívánta sok szerencsés jókat kívánok Nagyságodnak. Én Nagyságtokat s mind az én jó Kegyelmes Bán Uramat Ő excellentiáját az Istenért is alázatosan követem, hogy parancsalotánik eleget nem tehettem. Mentem volna örömet, tisztá szívűl; de én Nagyságos, Méltóságos Gróff Ur egy árkus papirosra sem tudnám leírnom, nekem azuta micsoda galibáim s különb-különb vesződésim nem voltak az itt való katonasággal és nemességgel, kik előbb zászlóim alatt voltak; semmiképpen fel nem ültethettem őket, az dominiumban levőket, kiket el vontak tülem, kiket pediglen az urak magok jószágán levő szabadságokat (igy) föl nem engedék ülni: ők is, Isten őket úgy segítse föl nem ülnék, — ezeket mind az vármegyére költetett beadnom, az vármegye nevezeti szót rendelt alájam (igy.) 5 százat, azok is csakugyan semmiképpen nem akartak fölülni. Most már hurczolódom, mocskolódom, Méltóságos Gróff Ur, velek, dulatom, költöttem. Engemet itt mind az Urak s mind nemessek eleget fenyegetnek, hogy ha békesség leszén, így tesznek, amugy tesznek, s mindenemmel sem érem be, nem tudom jövődöben mi leszén kimenelele? rosszakarókat eleget csinálók s ellenségeket, de nem tehetek rulya, valamint adja Isten, általesem rajta. Böcsületemért nem szánom mindenemet is elvesztenem, — csak böcsületem maradhasson meg. Szintég már ma dulatom, fogdoztatom mindenütt őket, holnap Isten segítségéből megindulok velek, s mentülhamarabb mehelek Nagyságtok szolgálójára, sietek velek. Méltóságos Gróff Haiszter ur, ő Excellentiája is tegnap gyűtt áltól, igen szép s jó militiával Sárvarnál, az is ma itt tart rosttagot; ugyan előbb megindultam volna, Méltóságos Gróff ur, de ezen hadnak transitusaa akadályoztatta megindulásomat, mert azt vélték, hogy ezek is oly istentelen népek, mint a ráczok voltak, az kik Karakónál átmentek, azért nem mertek addig megindulni, míg azok már el nem takaroznak. Nagyságod társzekerével is itt vagon az Nagyságod porkolábjá, az miket Nagyságod parancsola, hogy hozzanak, mindeneket elhozott, már magamtul el nem hagyom, az minthogy nem is tanácsos egy szekérnek magának járni, mivel nincs is senki mellette, csak maga egyetlen van a szekérrel. In Nagyságoddal szemben juttatván, corám plura. Maradván ezzel Nagyságodnak, mint nekem régi jó Méltóságos Gróff Uramnak

Mihálfa, 27 ápril 1704.

alázatos szolgálója

Béri Balogh Ádám m. k.“

(A külcim latinul. A pecsét (B. B. Á.-val) címerével jelzett ismert gv. pecsétje. Egészen saját kézzel írva. Nemz. Múzeum. Kézírtatár, Gr Nádasdy Ferenc 1704—1705-ki levelezéseinek I. kötetében, a 8—21 levél.)

Kétségtelen, hogy ebben a magát mentető levelében Balogh Ádám mindenféle ürügyet felhalmoz elmaradásának kimagyarázására. Le nem tagadható azonban, hogy 1704 április 27-én Mihályfán a németek táborában volt, bár Nádasdyhoz írt fenti levele szerint csak — „másnap akart katonáival szolgálatukra sietni.“ Fontos okok kényszeríthették, akárcsak Bezerédy Jánost, az alispánt, aki 1704 jan. 3-ikán még hódoló küldöttséget vezetett Károlyi elé Somorjában. Nem állapítható meg azonban, hogy Balogh Ádám az apósa által említett formális hűségesküt ez alkalommal letette volna. Thaly Kálmán feljegyzéseiből csak annyit tudunk meg, hogy „ugyanekkor Bezerédy János, Szarka Zsigmond, Babocsay Ferenc, Niczky és a Kisfaludyak is meghódoltak a császáriaknak. (Pálffy Miklós levele) cs(ak) Sándor László — nem és tán még Bezerédy Imre, aki különben úgy látszik, akkor még nem nagy potentát volt.“ (Nemzeti Múzeum. Thaly kéziratgyűjtemény). Kijózaníthatta katonáinak, a rendeknek habozása s ellenséges magatartása is, de hogy nem is igen volt meg a komoly átpártolási szándéka, mutatja az, hogyha ezt akarta volna, könnyen csatlakozhatott volna mindjárt Heiszterhez, aki a levél szerint átjövén, „jó militiával“ aznap éppen a levélírás helyén: Mihályfán (Kemenes Mihályfa, Vas megye) tartott „rosttagot.“ De Balogh Ádám elmulasztja a beígért „más napot“ is s ha mindenáron csatlakozni akart volna, volt reá ideje

még teljes egy hónapig, mert Forgács Simon gróf, Rákóczi tábornoka csak 1704 május 31-én fogatta el és verette vasra elpártolási szándéka miatt.

De Balogh Ádám ugylátszik, tisztázta magát. (Május havában Rákóczinál is volt kihallgatáson.) Forgács különben maga is császári tisztből lett Rákóczi hivévé s Bottyánt és Eszterházy Antal, pápai császári alezredest is ő térítette át, így értette a módját, hogy Balogh Adámot is megtartsa a Rákóczi iránt való hűségben. Nemsokára kibocsátotta fogságából s ettől kezdve Béri Balogh Ádám egészen a vérpadra jutásáig tántoríthatatlan híve a fejedelemnek.

Nagyobb működési tere Balogh Ádámnak Bottyán tábornok alatt nyílt, aki igazán sokra becsülte őt. Tudjuk, hogy a császárhoz hű Bottyánt valóssággal kiüldözték a császári hadseregből. Kuckländer esztergomi parancsnok áskálódására, már mint császári ezredest elfogják. Bécsbe kísérése közben azonban, a hozzá ragaszkodó nép Nyerges Ujfaluban éjjel kiássa börtöne falát s Bottyán, az érte később börtönhalált halt első felesége által oda csempészett fegyvereivel keresztülvágta magát öreín s Bercsényihez menekül Selmecre s 1704 október 10-én, Vihnyén már Rákóczi kezébe le is teszi a hűség esküt. A fejedelem nyomban tábornokká nevezi ki. S Bottyán, november 16-án éjjel 1000 hajdujával már el is foglalja a Dunántul kulcsát, Érsekújvárt. 1704 december 25-én, a fejedelem Emlékiratai szerint Nagy Szombatnál csodákat művelt. Haiszter élete is veszélyben forgott s amikor Rákóczi a Vág mellé visszavonul, Bottyán átkél a Vágon, a Morva széleken kalandoz s Nagy Szombat nemsokára kuruckézzre jut. 1704 december 20-án ő lesz a dunántuli hadak főparancsnoka.

Nagyon is nagy szüksége volt Rákóczinak ilyen tapasztalt, kipróbált hadvezérre, mert egyre-másra balsikerek érik a Dunántulra átjött seregeit.

Az általa Paksnál átküldött Forgács Simon tábornok eleinte szép kezdeti sikereket ér el. Pápán 400 katonából álló helyőrségével Rákóczi részére téríti Eszterházy Antal gróf, császári alezredest, akit a fejedelem mindjárt tábornokká nevezett ki. Majd átmegy a Rábán, benyargalja Mura mentét. Székesfehérvárnál elvágja Heiszternek Győrvárával való összeköttetését. Koronczónál azonban csatát veszített 1704 jun. 13-án, mert a vele rossz viszonyban levő Bercsényi és a Somorjánál a Dunán átküldött Károlyi, a helyett, hogy Forgáccsal siettek volna egyesülni, Ausztriába csaptak, a bécsi külvárosig portyáztak s Károlyi már csak Forgács szétvert hadainak összeszedésére érkezett* s amint Önéletrajzában írja: „Ocskay Lászlónak maga haszna keresése és sok tánca elejté Sopron városát kezünk alól.“ De Károlyi maga is pórul járt, mert bár Rabatta tábornok császári seregét Szentgotthárdnál teljesen szétverte, Heiszter Kis Martonnál őt is alaposan megverí, úgy hogy a foglyok kicserélése ügyében Bottyánnal levelet váltó Kuckländer, esztergomi cs. várparancsnok 1705 április 3-án kelt levelében, „nem tudván egyébbed kedvezkedni“ (így!) Bottyánnak, megírja, hogy Heiszter az elmúlt hó (márc.) 31-én „a Kilitti, Fehérvár mellett levő falunál annyira megverte Károlyit, hogy a holttestek egy mérföldnyire hevernek.“ (Arch. Rák. 18.)

Bottyánt, Ujvárnak 1704 nov. 16-án történt elfoglalása után a Pozsony felé indult fejedelem 5000 főnyi seregével legalább egyideig, a Dunamentén hagyta, aki azután Komárom, Esztergomnál, majd a Duna-Tiszaközön vigyázott a Dunán átkelni akaró császári hadakra és a mozgolódó rácokra.

* A fejedelem azzal mentegette Forgácho, hogy Bercsényi ellenszenvből, Károlyi pedig bizalmatlanságból és azért nem ment idejében segítségére, mert tisztjei csak portyázásokban gyönyörködtek és nem rendes csatákban. (Márki S. II. Rákóczi I. 339. I.)

Egynehány kuruc máj 1704 november 26 táján átsapott volt Paksnál a Dunán. Bottyán János is „átsusztatott két zászlóalja lovas kurucságot, kiknek kapitányuk veszprémi Zana, másik pápai Sándor László“ (Sándor Menyhért cs. kir. alezredes levele Koháry Istvánhoz, Esztergom, 1704 november 26. és 30.).

1704 október 4-én Korponay János hadipénztárnok Soltról elpanaszolja a Fejedelemlennek, hogy Helleprant terminust adott neki és Horváth Tamás kapitánynak Földvár megütésére, de megtréfálta őket: Székesfehérvár alá ment „marha-hajtani“. S az ellenség látván, hogy kevés a lovas, őket néhány jó emberük kárával kinyomta a városból s ő meglövétt jó paripájának még csak a nyergét sem hozhatta el. Tudatja különben, hogy: Balogh Ádámnak még nem fizetett, mert „az katonáit elvette Hellepront Úram, igen nagy kompetenciában levén egymással.“ (Arch. R. 162.)

Bottyán 1704 nyarán és őszén egy-egy ezreddel át-átküldte Bezerédy Imrét, Balogh Ádámot, Szekeres Istvánt és Helleprantot is, hogy az agyonzaklatott dunántúli népet bátorítsa, de a szorgalmasan vigyázó gróf Pálffy János és gróf Heiszter Hannibál tábornok ezeket visszaszoríták. A legutóbb átküldött Balogh, Helleprant, Szekeres, majd az újra átküldött Balogh s végre Bezerédy kénytelenek megint csak visszatérni a Duna balpartjára. Tettek egy-egy merész fordulatot, de állandóbb állapotot teremteni nem bírtak. (Thaly Bottyán János. 64—65.)

A fejedelem 1705 mártius 2-án Egerben kelt levelében „kedvesen vette, hogy Bottyánnak a Dunán átköltöztetett hadai szerencsésen jártak“. Közli azonban vele, hogy mivel Károlyi Sándor a Dunán már átment, a commandó azon földön ő Kglmére bízott, tovább tehát *azon részre hadait ne küldje*. A hidnak építését a hidmester oda érkezéséig halassza el. A szükséges anyagokat azonban vesse a solti sánchoz s tegyen javaslatot: hol lehetne kevesebb munkával, alkalmasabb helyen hidat és sánctól csináltatni?

Bottyán Paks fölött a róla elnevezett Bottyán várát és a balparton az imsódi, vagy imsósi sánctól javasolta s nemsokára a saját elgondolása szerint el is kezdi építtetni. (Elzavarta még a fejedelem által oda küldött „incsinért“ is.) De még javában tart a munka, amikor a Heiszter által Kilitinél megvert Károlyi, Bottyántól segítséget kér. Hidja nem levén készen, Bottyán még nem mehet, így Károlyi a Heiszter által Kilitinél dözsölés közt meglepett s március 31-én szétszórt seregének romjait 1705 április 1. és 2-án Somorjánál átviszi a Duna balpartjára. A főtiszteket alig kísérte néhány száz, tul a Tiszán való közkatonára, a többieket pedig elnyelte, amint Bercsényi írja, a Bakony, Somogy, Zala erdősége. „Gróf Eszterházy Dániel ugyan ott maradt 5000 emberrel, de többé nem gátolhatta, hogy Heiszter tűzzel-vassal ne pusztítsa a Dunántúlt, amelyet a „kismartoni bor veszített el.“ (Bercsényi Rákóczihoz, április 18. Rákóczi emlékiratai 89. Simonyi VI. 10. Márki. II. Rákóczi F. I. 332.)

Katonáiból legtöbbet vitt át Balogh Ádám, Szekeres és Helleprant. Egyenként 6—8 száz embert. Ugy, hogy Balogh Ádám, Ibráni, Zsibrik seregében, mintegy negyedfél ezer ember maradt együtt. Csipősen meg is jegyzi Bercsényi a fejedelemhez 1705 április 12-én intézett levelében a panaszkodó Károlyiról. „Nem oszlott és szakadozott el hát az a had mégsem annyira, hanem ő kegyelme és a tisztek szakadoztak el a hadaktól.“

Ebben igaza is lehet s hogy a fejvesztettség már előbb is mekkora volt, mutatja Béri Balogh Ádámnak 1705. március 21-én, tehát még az előbbi szerencsétlenség előtt Károlyit kereső levele:

Sitkin által jöven Pottyondy Adam Uramal Szollottam s tudakoztam eő kgmitül, ha Ngod parancsolta eő kgnek valamit az Haiduk véget, avagy nem, de ugy monda eő kgme, hogy Ngodnak még semi parancsolatyát nem vete, ha azirt Ngod meg talált vólna feletkezni rólók, Ngod méltóztassik valamit parancsolni nékiek, hogy tudhassak magokat mihez alkalmaztatni, én ma inind Sothonbul Peczőlik el megyek, s holnap reggel valahól találhatom Tiszt Uraimikat, Ngod parancsolattya szerint conjungálnom fogom magamat eő kgmekel, az Sárvány Németnek bé menetelésben Semi sincs, ha mi occurentiáink lesznek fogom Ngodat tudósitanom mindenekrül, várvan (?) továbbit Ngod parancsolatyatul. Kivánom l(ste)n Sok Számos Esztendeig éltesse Ngodat,

Datum Sothon Dje 21 Marty 1705.

Ngodnak

Alázatos Szolgája

Béri Balogh Adam m. p.

HÁTLAGON:

Méltóságos Nagy Karolly Karolly Sándor Urnak, Nemes Szatmár Vármegeye Feő Ispanyának, Meltosságos Választot Erdéli Fejedelem Fölső Vadászy Rakoczy Ferencz kgmes Urunk Feő Gralisának d: Nagy jó kgmes Uramnak eő Nghanak alázatossan járm.

Ibi ubi.

Balog Adamus scribit quod 21 Marty Germani nondum venerint ad Sárvár

(P. H.) cimeres viaszpecsét. (Hadtört. Múzeum. K. László József alezredes szives közlése.)

Bottyán 1705 ápril 2-án még Patajon intézkedik Károlyi szétszórót seregének összeszedése iránt. A fejedelem azonban már a március 28-án Id. Gróf Barkóczy Ferenc tábornokhoz intézett levelében neheztel érte, hogy Bottyán, bár erre határozott utasítása volt, eddig még semmi portát át nem küldött. (Pedig amint láttuk, a fejedelem előbb idézett március 2-i levelében ettől eltiltotta.) Most, az Egerben 1705 április 4-én kelt utasításában megparancsolja Barkóczynak, hogy „menjen le ismét a Tisza—Duna közére s vegye által a hadak kormányzását”. „Szüntelen portáztasson Pest felé, sürgesse Károlyit s a már utasítást kapott Bottyánt elégséges gyalogsággal való általmenetelre, ki is a hidnak készítettett helynek ellenében sáncot ásátván, magát az ellenség ellen oltalmazhassa, holott pedig ebben impediáltatnék: ugyanezen gyalogsággal vagy alól, vagy feljül lopja át magát a Dunán és praevio modo a Dunaparton sáncot építvén.” (Arch. R, 182.)

Egy-két nap elteltével Bottyán át is ment a Duna jobb partjára. Április 10-én már azt írja Bottyán várából Károlyinak: hogy portát küldött Duna-földvár alá és 70 hajdut Pécs felé élés hajtásra.

Miután biztonságra helyezte a solti sáncot, Imsós és Kömlőd között lerakta hajóhidját, Dunaföldvárt ostromzár alatt hagyva, 7000 lovas emberével megindult Tolnának, Baranyának s Eszéknél átkelve a Dráván, benyargalja a Szerémséget, Szlavoniát, egészen a Szávéig. Május 13-án azonban már ismét Pakson van, hogy védje és készen tartsa a kömlödi hidat a Béri Balogh Ádámmal, Bezerédy Imrével, Hellepronttal szétkalandozó hadserege számára. Junius első napjaiban Buda alatt levágja Glöckelsberg és Pfeffershoven 800 emberét. S miután a Duna balpartján is kiépíti az imsódi, vagy imsósi sáncot, Eszterházy Dániel tábornok is átjön a jobb partra 10 lovas ezredével és egy gyalog dandárral. Erre vonatkozóan Eszterházy Dániel 1705 junius 6-án kelt levelében azt jelenti Földvárról a fejedelemnek, hogy: „tegnapelőtt Földvárt megszállta. A kétfelé osztott lovas hadakkal ő az első tő mellett örkődik, ha az ellenség Simontornyáról, vagy a szekszárdi passuson át a Duna—Dráva közről érkeznek. Bottyán pedig Buda és Fejérvár felől, ha vizen, vagy szárazon nyomulna, hogy azoknak elébe állhasson.”

Elmondja továbbá a jelentés, hogy „a még Imsódról hat sajkán előre küldött, válogatott hajduságbeliek a Dunaföldvárba pálinkát, dohányt s más élelmet vitt, Budára visszatérni akaró 6 sajka rácot a sőtí sánc mellett rekesztették s Bottyán 300 gyaloggal s egy néhány lovassal a barátok rezidenciájának ellenében bemene a szőlőhegyek orrában, hogy az ellenség kemény lövöldözése közben álgynak és municióknak helyet nézzen. Tegnap napon pedig az árkoláson belől, a tornyon kívül épített sánc megvizsgálására. A mieink szerencsésen kijöttek, az ellenség pedig tegnap napon mind a felső sáncokba hordozóskodott. A rácz egy fal mellé a Duna felé csoportozott, a lovát, marháját a sáncz oldalában legelteti.”

Eszterházy Dániel gróf június 7-ki jelentése szerint „a lovas német két óra tájban negyven gyalog rúccal jött. Minden tartózkodás nélkül rájok menvén a vitézi rend: nagy szaladásra ejtették az ellenséget és a külső kapun behajtván őket, egész a sáncznak belső kapujáig mind hátokon puskáztak és azon is behajtván, bérekesztettek és a két kapu között majd egy óráig rettenetes puskázást és lövéseket töttenek mindkét részről egymás ellen. A sánc kapuja előtt való strázsaházat megégetvén, a mellette levő szakállóst is kihozták katonáink.”

„Június 9-én Bottyán János Generális a vár háta megé került, az honnant az hegy alatt annyira bevítte az hadakat, hogy apró puskákkal egymást penetrálhatták. Az uniótióval pedig ugyanaz hegy alatt, a megirt tó szélén egy árok mellett megállapodván és lövéshez kezdvén, próbáért csakhamar oly operátiót vitt véghez, hogy a sáncon kívül tett két rendbéli árkolásokból csakhamar kilövettenek a németek, melyeket is a hajduság mindjárt occupálván, egészen bépuskázták a németet a sánczba.” (Arch. R. 194—197 l.)

A kezdet tehát jól indult. Dunaföldvár két sánca már a kurucok birtokában volt, de az ostromot abba kellett hagyni, mert Glöckelsberg, a budai császári hadak parancsnoka segíteni akarván a Bottyán által annyira szorongatott Földváron, Szegeden és Péterváradon, hirtelen összeszedett nagy sereggel, erős tüzérséggel, a budai vár nagy réstörő ágyúval június 18-a körül elindult Földvárnak. A Dunán fegyveres sajkák, naszádok kísérték.

Bottyán abbahagyta Földvár ostromát. Gyalogságát visszaküldte Bottyánvár védelmére, maga pedig kevés számú lovasságával Glöckelsberg feltartóztatására Dunaföldvár felé ment. Elsőizben szerencsésen vissza is verte az ellenséget. A másodizben való támadáskor azonban vakmerőségének majdnem áldozata lett. Egyetlen lovas ezredével rohant a nagyszámú ellenségre. Katonaságában nem esett kár, de maga legelől járván: vágást kapott az arcára és oly kemény lövéseket combjába, hogy sokáig sántított miattok. (Károlyi levéltár.) Ezrede gyorsan visszavitte Bottyánvárába, amelyet aztán még pár napon át hőiesen védelmezett. Csakhogy a fejedelem által segítségül előre küldött Brenner ezredes szándékosan elkészt, amiért később Széchenben le is fejeztetett. A megszeppent gróf Eszterházy Dániel tábornok is magára hagyta. Tízezeren felül való seregét visszavitte a még ép hidon. Június 21-én már a tulparti Ordasról mentegeti magát a fejedelemnek irt levelében: „Amely segítségünk érkezék is: zászlóknak száma meglévén, fogyatkozása van a vitézlő rend számának. Kiváltképpen a gyalogság confundálta magát, reméltelen bátortatlanságban esvén Generális Bottyán Úram megsebesedésével.” (Arch. Rák. 198. l.)

Bottyán, hogy fenntartsa a néphitet sebezhetetlenségéről, most is azt hirdettette tisztjeivel, hogy nem a németek lötték meg, mert hiszen tudják, hogy a golyó őt — nem járja, hanem a hajóhid építésnél ácsforgács csapta meg

arcát, sujtotta meg lábát! (Thaly: Bottyán tábornok élete 15.) De ez se igen használt. Nagy lett a pánik, amikor a vizen jött gyalogsággal és sajkásokkal megerősödött ellenség a solti sáncot és Bottyán várát ostromolni kezdte. Csajághy János ezredes, aki nyíltan megírja a fejedelemnek, hogy „az Dunán való általjövésük sokuknak intenciója és akarata ellenére történt“, ugyancsak június 21-ről azt is jelenti a fejedelemnek, hogy „az utánok jött ellenség a (bottyánvári) felső sáncot mindjárt pénteken obsideálta“ s másnap ágyuit felvitetve, az átellenben levő magasra, a hegy felső részét is bombázni kezdte. Alig ért egy-két hajdut a bomba, a többi lerohant a hegyről, akiket ő fegyverrel üzött vissza, megmondva nekik, hogy ellenség módjára mind tisztit, mind magokat megöleti. Erre most utóljára megízenék, hogy ők, ha én őket öletem, vágatom, Isten ugy segítje! — mind lejönnek s ők is azt cselekszik, ha pedig ellen nem állhatnak: készebbek labancokká lenni. (Arch. Rák. 199.)

Ilyen körülmények közt Bottyán nem tarthatta tovább a nagy ágyukkal összelőtt Bottyánvárárt, 1705 június 23-án este kivonult a várból s átkelve a tulsó partra, a hidat maga után felégette, az imsódi sánczokba vonult, ott gyógyíttatta magát. A tulsó oldalról ezt is lövette még egyideig Glöckelsberg, de megtámadni nem merte, hanem „Bottyán várából felment a sajkákkal együtt, az várban hagyván ennyihány németet, az épített, az tombászokat, szalokat mind megegette.“ (Hellepront János ezredes levele 1705 júl. 6-án, Kalocsáról, a fejedelemhez. Arch. Rákócziánnum 200—201. 1.)

Bottyán, alighogy lóra ülhet, július 22-én már Bátorkeszen, majd Csenkeváron osztja parancsait, a saját és Zsámboky ezredével védi az itteni révet. Mert a három vitéz ezredese: Balogh Ádám, Bezerédy, Hellepront még mindég tul a Dunán bravuroskodnak. Styriába, Gréczig elkalandoznak, majd Sopron táján tesznek nagy károkat az ellenségnek. De Pálffy és Heiszter tulereje a Balaton mellé szorítja őket. Bottyán Szekereset, a hozzá ment Fördös Mihályt küldi segítségükre ezer lovasával, majd Széký György, Szalkay Dömötör és Szent-Pály hadnagyait is utánuk meneszti saját ezredének három századával. Augusztus 7-én már nincsen vele több 400 lovasnál s háromezáz gyalogossal, de még ezekkel is reácsap Esztergomra s nagy zsákmánnyal tér vissza. Még megvárja a Szekeres ezredének kivételével visszaérkezett hadait s ezekkel 1705 aug. 22-én Érsekújvár, majd Esztergom körül a 21 regimenttel s egy dandár ráccal Erdély visszafoglalására siető Herbeville ellen indul s a Vág-Dunától Vác, Pest felé le, Szegedig folyton zaklatja 6000 lovasából álló seregével.

Bottyán óriási hasznát veszi ezen az utján Béri Balogh Ádámnak. Amennyire nem szerette az ugyan rettenthetlen bátorságu, de szeles, kapkodó s kalandokra vágyó Bezerédyt, annál inkább többre értékelte a nem kevésbé bátor, mégis komolyabb megfontolásu, de a kivitelben villámgyors Balogh Ádámot, aki valóságos mester volt a vizeken való átkelésekben, hirtelen rácsapásokban.

Már 1705 május 17-én azt írja Vay Ádám udvari marsal az imsósi sáncból a fejedelemnek, hogy „rácz, labancz, németből több ezer ment Simon-tornyára. De ő Dunaföldvárra is gondol. Onnan naponta szöknek, csak 3 napi élésük van, fájuk egy csepp se. Bottyán maga akarna átmenni. Balogh és több tisztje contentusok Bottyánnal, kívánják, hadd menjen el (velők).“ Arch. Rák. 187.

Károlyi pedig 1705 aug. 7-én „Ex Castris ad Szent-György, (bizonyosan Jászkun Alsó-, vagy Felső-Szent-György lesz, mert Károlyi még szeptember 10-én is Hatvanban van, de Thaly Kálmán szerint a nagyobb hatás kedvéért már Új-Palánkról keltezi levelét, (mintha már ő is átment volna a Dunán) azt

irja a fejedelemnek, hogy „az ellenség átköltözött, tul vagyon táborá, de nem nagy. De tegnap 15 sajka s öreg hajók mentek le a Dunán, lovas pedig a szárazon tul s már a solti sáncot lövik is, kinek recognitiójára Balogh Ádám (ezerés) kapitány azonnal indult Solt felé“.

Balogh Ádám villámgyorsan is Soltnál termett. Az 1705 aug. 7-én Szabadszálláson kelt levelében már tudatja Károlyival, hogy a tegnapi nap (tehát aug. 6-án) Soltnál ájtott körülbelül 400 lovast és egy néhány sajka gyalog rácot kevés magával, körülbelül száz főnyi seregével elverte Soltról, minden prédájukat elnyerte, a révíg üldözte őket, újból rájuk akart ütni, de a révnél feleszámu rá c örködvén, a szárazon rajtok nem mehetett. Aznap éjjel Solton hált, holnap (8-án) hajnalban azonban ujra bemegy a révbe. Valósággal könnyörő azonban Károlyinak, hogy elmaradt kevés seregét küldje azonnal utána, mert itt többet használhat.

Balogh Ádámnak ez a fennmaradt levele oly érdekes részleteket mond el, melyek nemcsak az ő rettenthetetlen bátorságáról tesznek bizonytságot, hanem mutatják a katonái és a szegény nép szenvedései iránt való emberies részvétét is. Épp ezért indokoltnak találok, hogy ezt az érdekes levelet egész terjedelmében közöljem :

Szabadszállásról Károlyinak : „Fölöttébb sajnálom kglmes Uram, hogy Ngod kevés seregeimet tartóztatja, holott én kglmes Urunk erős s kemény parancsolatjából s ordreiből ugy commandéroztattam, hogy valamely órában valahol találhatom Hellepront uram ezerét, avagy az ahhoz tartozó katonaságot, azon órában mellém vévén, nyomuljak velők által az Dunán: de ha az Dunán által nem mentem volna is, elég dolgot és munkát adhattam volna nekik: tegnapi napon s még most is oly szükséges volna, hogy egyszer ezen darab földnek nagyobb hasznót nem tehetne, mint most itt velem. Kiért is Istenért kérem Ngodat, nagyobbért nem kérhetem Ngodat, ne tartóztassa egy óráig is azon kevés seregeimet, hanem küldje sietséggel ide hozzám, hadd szolgálhassak vélek hazánkknak és országunknak kglmes Urunk parancsolatja szerint. Istennek ő Szent Fölségének kiváltképpen való nagy irlalmából s kglméből circiter század magammal tegnapi napon azon ellenségére az kik sötí(ra) ütöttek és áltoljutának circiter négy száz lóval, egynehány sajka gyalog rácczal: azokat ezen kevés vélem levő sereggemmel elvertem Soltról, s minden prédájokat elnyertem, magokban is elég kárt, Isten segítségével (tettem), söt egész a révíg, az hol ide által költözött volt, kisirtem, s ott ujabban rajtok akartam ütnöm költözéskor, de feles gyalog rácz őrizvén, az szárazon rajtok nem mehettem, mivel ugys első ütközetemben jó egynehány katonáim elesenek, sok jó paripájok elhullottanak; féltvén az több károktul őket, nekik nem vihettem őket, hanem egész sötít estvelig, valmeddig által nem költöztenek, mind ott voltam, s az midőn mind által mentek, akkor tértem ujabban az solti sáncban szegény hajduk vigasztalásukra. Jóllehet az mig az ellenség az sáncz elöt is, addig is bementem volt egynehányad magammal hozzájuk bátorítani, s az éjjel Solton háltam, az minthogy föltett szándékom volt, hogy ma az egész estvelig az általköltöző révhelütt legyek, de eg Oláh Gergöly nevű, Hellepront uram hadnagya miatt nem vihettem be seregemet, reám támadván, hogy illy kevés katonasággal mit gondolok, hogy ott akarok labodoznom? ki miatt is az egész seregeket fölzöndítette volt reám, s tegnap is, azért, hogy részeg s maradozó katonáit jó formára megveregettem, belém vészett volt; kit is ezen órában megfogattaván, küldöm Kecskemétre. Kérem azon Ngodat, hogy valameddig sok izbeli cselekedetei éránt haditörvény nem szolgáltattadik reája: mindaddig zászlótartójával együtt el ne eresztesse. Ma ugyan már itt maradok, de holnap hajnalban ujabban a jó lovassával bemegyék azon révben, az hol a német általköltözött s az mit vékony erőmmel tehetek és szolgálhatok szegény megpusztult hazámnak s ennek az darab földnek kívának tiszta szivemből szolgálnom. Megvallom Méltóságos Generális Uram, hogy ha ezen egynehány katonámmal itt nem találtam volna lennem, ez az egész darab föld most mind elpusztult volna s talán tegnap is és ma még a sánczbul is kiverte volna szegény solti sánczban lévőket, mert már az rózsét derekasan készítette s vágta az gyalog rácz, de azokat is elkergettem róla. Most micsoda operációban vadnak nem tudhatom, jóllehet hadtam egy igen jó helen jó strázsát az ki vigyáz minden felé ott Solt táján s az mint írák, hajnalban magam is visszamegyék szegény sánczbelieknek vigasztalásokra; ha ellenségre ujabban ide által nem találók is, hanem még utóbb is kérem az Istenre Ngod-t seregeimet küldje siet-

séggel hozzám: hadd vihessem véghez velek Kgelmes Urunk parancsolatját s ezeket az szegény solti sánczban lévőket az Istenért segítse meg Ngtok, mert ha nagyobb erő érkezik reájok s csak két napig is legyen alatta: az minémő desperációban láttam őket, bizony elvesztjük szegényeket, mivel olly rossz provisióval vadnak, hogy tegnap bementem hozzájuk: az commendánsoknak sem volt félkenyerinél több, hanem az ami kenyeret az ellenséggel elvettetem: azt küldöttem be nekik és két hordó bort, azzal vadnak szegények.

(Datum Szabadszállás, Die 7 Augusti 1705. Cimerén az egymásnak szemközt fordulva viaskodó oroszlanok s elül is kardos oroszlan és e betűk: A. B. D. B. (Adamus Balogh De Bér) Praedicatumát ő mindég aláírja: Béri Balogh Ádám. Szép írása van, különösen szépen írja nevét Levelei mindég terjedelmesek. Ennek külcime: Tekéntetes és Nsgos Károlyi Sándor Fő, Generális Uram Ő Nsg ának, nekem nagy jó kglmes Uramnak alázatosan adassék. Belül: Méltóságos Grális, Nekem jókglmes uram fölöttéb stb. Végül: Ezzel Isten éltesse Ngodat szerencsésen sok számos esztendeig. Datum, t. Nagyságodnak alázatos szolgálja.)" (Nemzeti M. Thaly kéziratgyűjtemény.)

Nem kevésbé érdekes Balogh Ádámnak a következő napon gróf Barkóczy Ferenc generálishoz intézett alábbi levele:

"Mint jó Méltóságos Grális uramnak ő Ngának ajánlom kötelességgelvaló szolgálomat., és Istentől szerencsés sok jókat kívánok, Ngod uri Méltóságos levelét böcsülettel vettem, mit irjon és parancsoljon, értem, noha nekem se orderem se parancsolatom nincsen erre, hogy én ezt a darab földet itt őrizzem, hanem az én orderem az jó Kgelmes Urunktól, hogy mentül előbb az Dunán általmenjek Hellepront ezerével. Az minthogy e yütt találhattam volna őket, nem most, hanem már régen által mentem volna, az mint hogy már miulta itt vagyok is leveleket (kapok) szegény Bakonyban lévő lappangó kuruczoknak, kik is az Istenért kérnek, hogy siessek hozzájuk általmenni, most lehetvén csak egyszer ellenségünknek véttenünk, s lovainkat most kellenék kémellenünk, hogy ha által mehetünk, hogy annyival is jobban éjjelnappal operálódhatnánk tul, ha egyszer által mehetünk, de látván itt is nagy szükségét, igenis Ngod parancsolatjának kívánok engedelmeskednem, s vékony tehetségem szerint evvel az száz lovas katonámmal, az mit véghez vihetek, kívánok tiszta szívből szolgálnom. Szintén ezen órában érkezett az portám, circiter tiz óra tájban étczakán Sz. Miklósrul, ki is referálja, hogy az ellenség Almás táján gyűtt az elmúlt étczakán által, ugyan az kit tegnapelőtt visszavertünk, ki is ma kicsapván sz. Miklóstra, károkat nem tehetett mivel sz. miklósiak mind pusztán hadták az falujokat, s nem talált semmitsem az ellenség benne, az kik is most is ott vannak, ahol ahol által jötenek, ki miatt az ittvaló szegénység és futott nép annyira megrémült, hogy Isten tudja micsoda nyomorúsággal tartóztatom őket. Mellyeket is, ha csak Ngtok holnap délig segítséget ne küld, — az mégis szegényeket megbátorítaná, — ez az nép holnap Kecskeméten és imitt-amott léssen, már nem tarthatjuk, mivel tudják, hogy itt körülbelől sehol több had nincs magamnál levő egynihány szegénylegénynél. Cseplész uram is elment Sz. Miklósrul maga seregivel... Én azért jóllehet bátorítom ezen szegénységet, ha volna mi mellett őriznem őket, kívánnék egész tiszta szívből minden tehetséggel szolgálnom, de az erőim kevés, azért ha segítséget küld Ngtok, kívánok életem fogytaig szolgálnom, de ultra posse nemo tenétor. Ezt az itt levő szegény népet erővel most ezen az étczakán mind behajtottam ide a kerítésben, ugy hogy — ha ellenség hertelen találna jönni, oly hertelen felgázolhatná, magam pedig kevés sereggemmel az falu eleiben a győpre szállottam onnéd mindenféle portáztatok s az mennyire tehetségem vagyon, vigyáztatok. Nem tudom soha meggondolnom Ngtok miért tartóztatja Hellepront uram ezeriből való három seregemet, kikkel itten nem annyi hasznót mind ot az kit tesznek, hanem tiz annyit vihetnék most itt végben velek, kiért Ngod az nagy Istenért kérem, hogy mentül előbb lehet eressze hozzám őket, Kegyelmes Urunk parancsolatja szerint had járassak el orderemben. Kívánom ezek után, Isten tartsa szerencsésen Ngodat.

Datum Szabadszállás Die 8 Augusti Anno 1705.

Ngodnak alázatos szolgálja:

Béri Balogh Ádám m. k.

Kivül: Méltóságos Gróff Barkóczy Ferenc Grális uram ő Ngának sietséggel adassék.
(Thaly Kálmán megjegyzése: Balogh Ádámnak nincs több levele Károlyi levéltárában, mint az említett 1704-iki egy és ezen kettő, továbbá az 1710-kiek nr. 5, összesen tehát 8 darab. Nemzeti Múzeum.)

A sok felől való sürgetésre aztán Károlyi utasítást ad a Dunán való átkelésre. Így az előbb már említetthez hasonlóan szept. 12-én szintén Uj-Palánkról keltezett, de még Szolnokról írt levelében meghagyja Bezerédynak, hogy: „Elsőben is maga két compániáját és ugyan az Hellepront ezereféle seregeket — kik már Balogh Ádám Uramnak assignáltattak — maga mellé vevén Kegyelmed, igyekezzék azon, hogy mentülhamarább az Dunán valahol által kapasson; holott is az hajóknak tul való elrejtésével légyen azon, hogy titkos passusa lehessen által az Dunán, hacsak lehetségesnek tartja.”

Ugyanekkor a fejedelem parancsából meghagyja „Nemzetes és Vitézlő Balogh Ádám és Szekeres István Kapitány Uraméknak, hogy valahol s valamennyid magukkal lesznek, — azonnal megnevezett kapitány Urammal magokat addig is, míg magam felérek, conjungálják . . . az gyűlölséges competentiát egymás között minden módon távozassa el Kegyelmetek, hanem szép egyességet tartván, hazánk és nemzetünk dolgait megnevezett Kapitány Uram által transmittált instructióm szerint szolgáltatassák.” (Arch. R. 219. I.)

Ezt megelőzően a fejedelemnek a hatvani táborból már szeptember 10-én megírta: „Bezerédit innét maga Dunántul való két compániájával és Balogh Ádám elmaradott seregével minémü instructióval, orderrel és pátensekkel expediáltam tegnap . . .” (Arch. R. 220.)

Bezerédy a vett parancs értelmében át is kelt a Dunán. Károlyi Sándor a hatvani táborban 1705 szeptember 19-én kelt levelében legalább azt írja a fejedelemnek: „Bezerédy Uram szerencsésen átalment, bizonyosan irhatom Ngodnak. Bottyánvárat és az földvári sánczot az német felégette s ottan hagyta, az ki benne volt, Pétervárad felé ment.”

Valószínű, hogy a parancs értelmében Balogh Ádám is vele járt, de Dunántul létük nem sokáig tarthatott, mert Bottyán maga veszi át az egész új dunántúli hadjárat irányítását, Balogh Ádám tehát a hozzá való csatlakozást keresi. Erre vonatkozik az ő „Raptim“ jelzésű, Szent-Györgyön, (bizonyára megint csak Jászkun megyében) kelt érdekes levele — Eszterházy Antalhoz:

Méltóságos Generális, nekem jó Kegyelmes Uram!

Én az estve ide Szent-Györgyre érkezvén, mivel az táboron mind az abrak, széna, s mind az kenyér szük: itt maradtam az katonasággal, hogy egy kevés abrakot szerezhessek; de ezen órában megindulok, úgy hogy virradtig *Bottyán Uram* ő Nga táborára érkezhessen, mivel ennehány rendbeli katonáktul, kik most mind azon táborrul gyűttenek, érttettem, hogy korán ma az tábor általmégyen az Tiszán: mivel az német is bizonyosan az Tisza mellé ment Alpárhoz s onnan Csongrádhoz s ott akar általköltözni, az minthogy már némely része Által is ment volna az németnek. Mellyet ha Isten reá segít, még ma, vagy ha ma napvilággal nem tehetem, még az éjjel voltaképpen megnézem magam német uramat, mit csinál? hol költözik-e, vagy mit akar? Ha én is úgy nem járnék, mint llosvai és Boné Uram szegén portásai, kikben ennehányot elfogdoztanak az rácz lobonczo.

Nem kétlem, lehet már Ngnak értésére, hogy körösi és kecskeméti ármányosokban már ennehányot Károlyi Uram ő Nga megfogatott s körösi vice-ispánt is, ki is legnagyobb árulónak hirdettetik: ki is már azuta is, miulta túlök a német elment, akart tízezer kenyeret s bizonyos szekér árpát abraknak utánnok küldenyi, maga kínálván az németeket véle. Kinek is levelét intercipiálván, úgy fogattatott meg. Mellyet M. Generális Károlyi Sándor Uram már karóra íteltetett, maga azon reménkeszik az eb, hogy a két fülét messék el in exemplum aliorum s ne öljék meg, de úgy hallom, hogy Károlyi Uram ő Nga megesküdött, hogy soha meg nem grátiáz nekie, hanem karóban vonatja, — kire is az Isten segille reájo, had tanuljanak már sok átkozott ármányosok is rajta; kit ha el nem követ Ngtok: ne búsúljanak rajta, hogy Tisztántul is elegen ne cselekedjenek úgy, mint körösiek, kecskemétiék cselekedtenek. Elég példát adtak bizonyára ezek az egész országnak, hacsak meg nem orvosoltatik most in tempore. A kecskeméti főármányosokat, ugymint az főbirákok

nem kaphatták, mivel elvitték német uraimék magokkal zálognak — úgy hallom, — ama summa pénzért, a melytől ígérték nekik s még meg nem adhatták.

Semmi egyéb új hirt nem írhatván Ngodnak, otromba írásomról megkövetem ngodat — de nem tehetek rula: mivel csak szalmavilágnál írák. Kivánván ezek után, etc.

Raptim Szent-György, 4. Octobris éjféli tájban, 1705

Ngodnak alázatos szegén szolgája

Béri Balogh Ádám m. k.

Kivül: Gróf Eszterházy Antal tábornok címe, Ecséd vel ibi-ubi. (P. H.) (Arch. R. 230—231.)

Károlyinak azonban úgy látszik, kiliti veresége után elég volt a dunántuli expedíciókból, semmi kedve nincs úgy neki, valamint Eszterházy Antalnak sem, a „szerencsétlen földre“, amelyet ők neveztek el „fatális terrának“, átmenni. Ő mindenáron a Tisza vidékét akarta tartani s azt erőltette, hogyha az ellenség átkél a Tiszán, a jobbára dunántuliakból álló Bottyán-sereg is nyomuljon utána.

Hasztalan írja meg neki Bottyán 1705 október 7-én az alpári táborból, „ha az Tiszán általköltözni fog az német: magam általmehetek utánna: de az Dunántul való hadat soha által nem vihetem, mert fizetetlenek és rongyosak . . .“ (Arch. R. 234. lap.)

1705 október 10-én Károlyi a turi táborból maga is jelenti a fejedelemnek: „Bottyán János Uram azt írja, hogy ha az német általjön az Tiszán: instructiója szerint ő is kész általjönni: de az Dunántul való had (Bezerédy, Balogh Ádám, Szekeres István) csak resolválta magát, hogy által nem jön.“

Közli még, hogy több levele van Bottyántól, amelyben írja, hogy „a maga ezere, (az is dunántuli volt) által nem akar jönni, hacsak fizetése, mündérungja meg nem lesz, de maga eljön, most utóbb pedig azt írja, hogy ágyban fekszik, beteg s maga sem jöhet. Ilyen ez a világ és olyan az magyar! Kérem azért Ngodat, legyen provisio pénzbül: *ne esküdjem hamisan annyit nekik!*“

A fejedelem el is engedte a kecskeméti „ármányosoknak“ illetve a városnak szigorubb megbüntetését, fel kellett azonban ruházniuk Bottyán ezredét. Bottyán 1705 nov. 3-iki nyugtájából tudjuk, hogy a város készen 68 köpenyeget, fejr pénzben 200 és köpenyegekért 592 Rh. forintot, összesen 268 köpenyeget és 174 dolmányt adminisztrált. (Arch. Rák. 268. lap.)

Az ellenségnek a Tiszán át nagyobb sereggel való üldözéséből azonban semmi sem lett. A jobb belátásu fejedelem Károlyi nagy csodálkozására elrendelte, hogy ha a német átkél a Tiszán, Bottyán a haza vágyakozó hétezer emberével menjen át a Dunán. Amikor ezt neki Bottyán megírja, Károlyi a fejedelmet, a „Turi táborból“ való indulásakor, 1705 október 12-én, reggel 8 órakor irt levelében figyelmezteti, hogy a Dunán átmenéssel: „egy Istenem, nem nyerünk benne . . . Ott nincs semmi ellenség. (?) Bottyán beteg, nem mehet s ha mehetne is, tapasztalta Ngod, nem kicsiny csonkulás hétezer ember“. (Arch. R. 252.)

De mindez hasztalan volt. Bottyán az alpári táborból 1705 október 12-én kelt levelében tudatja, hogy teljesíti a fejedelem és Bercsényi két rendbeli parancsát. Csodálja azonban, hogy Károlyi semmitsem tud arról, hogy immár harmadnapja, hogy az ellenség átkelt a Tiszán s Debrecenbe és a Hajdu városokba igyekszik. „A tisztekkal erősebben kellene bánni az ilyen vigyázatlanság és szófogadatlanság miatt“. Ő ezerét másokkal Szentá és Martonyos felé küldte a rácok visszanyomására és csak az ágyat nyomja — egészségtelensége miatt. (Arch. R. 253).

1705 október 15-én Bottyán maga is megírja a fejedelemnek, hogy: beteges állapottal lévén a lövések miatt (kiujultak a Bottyán váránál kapott sebei) maga gyógyíttatása végett száz lóval, (t. i. — lovassal) 13-án Kecskemétre ment, a hadait pedig kit a Tiszán át, kit Pest eleire ordre szerint elküldötte. (Arch. R. 256. 1.)

Bottyán, a fejedelem sürgetésére október 20-án Kecskemétről újra jelenti, hogy Gundelfinger és Deák Ferenc ezredeit a Tiszán átkelt ellenség után, a hajdúvárosiakat Károlyi Sándorhoz, a jázságot, a Dunántulvalókkal Berthóti Istvánnal Bercsényihez küldte, ő a maga ezredét, Balogh Ádám és Bezerédy Imre ezredével, mely igen kevés, itthagya, kikkel is a Dunán át fog menni, már a hajókat is elkészíttette. (Arch. R. 261.)

1705 október 31-én azt írja a fejedelemnek, hogy „az hada, a hajók elkészültéig hiába ne heverjen, azt Rácországra küldötte, ki is a péterváradai sánczig bényargalván, feles ráczokat vágtak s egy álguyokat elnyerték. S mintegy hatvanig való hajdút küldött Solt felé.” (Arch. R. 268.)

Ugyancsak ezen a napon tudatja Eszterházy Antallal, hogy „a Dunán által való menésében szorgalmatoskodik, két jó kompot és egy hajót csináltatott, amelyeken a mellette levő hadakkal, becsületesen átköltözhet.” (Arch. R. 264.)

Még aznap megírja Károlynak is: „Én már a kompjaimat itten Kecskeméten elkészíttettem, az minthogy tegnap Horváth Tamás Kapitány Uram általment vagy kétszáz gyaloggal, úgy szintén három álguyt is Solt felé indítottam, — magam is holnap egész hadammal elindulok és a földvári sáncot renováltatni fogom az szabad passusnak kedvéért.” (Arch. R. 265.)

November 2-ára a kémszemlére átküldött Bezerédy azzal a jóhírral tért vissza, hogy odaát „Eszterházy Gáspár gyalogjait és az lovasságban is felelt levágotott, maga (Eszterházy) is csak alig szabadult el.” (Levél Károlyihoz). Erre november 4-én aztán Bottyán maga is átkél a Dunán s Dunaföldvárt másnap hajnalban félnapos ostrom után beveszi. Seregét még aznap három részre osztja. A felső hadoszlop Csáky generális vezetésével Ebecky, Kisfaludy György, Bezerédy, Réthey, Török István ezredeiből állt. Az alsó oszlop pedig: Balogh Ádám vezetésével, Hellepront, Sándor László, Kisfaludy László, Kis Gergely ezredeiből. A közép hadoszlop vezetését a saját, Szekeres és Somogyi Ádám ezredeivel, magának tartotta fenn. Terve az volt, hogy amíg ő Simontornyát, Palotát, Tatát, Pápát beveszi, a felső oszlop vegye blokád alá Tatát, hagyjon Komáromnál figyelőt, törjön át a Rába vonalon, hódítsa meg a Rábaközt s ostromolja Kőszegét. Az alsó oszlop pedig vegye meg Bottyán várát, Tolnán, Baranyán át induljon Pécs és Siklós megvéteére, Hellepront maradjon Eszékkel szemközt, Szigetvárt tartsa blokád alatt, Csobáncot, Sümegyet vegyék be s Kőszeg alatt egyesüljenek a felső hadoszloppal.

Bottyán 1705 nov. 11-én, tehát éppen azon a napon, amikor Rákóczi főerejét Zsibónál Herbeville keményen megverte, Simontornyát 3 napi ostrom után bevette, 17-ed magával a parancsnokot is elfogja. Emberei a seregnek okozott nagy veszteség miatt az egész őrséget kardra hányják. Mig katonái pihentek, ő maga — nov. 13—14. — visszament Soltra, Dunaföldvárra az erődítés jókarba hozására. Miután Simontornyát Horváth Ferenc parancsnoksága alatt őrsggel jól megrakta, Csesznekét, Tatát elfoglalja s már az ostrom előtt megépítteti Hidvégen és Fokon a később oly híressé vált sáncokat. Tatánál hozzácsatlakozott az ott levő magyar labanc lovasság is s ezzel is erősödve, nagy lendülettel vág neki Pápanak.

Ezalatt a másik két seregrész is derekasan folytatta munkáját. Csákyék Pannonhalmát kardcsapás nélkül elfoglalják. Bezerédyt ugyan Vöcsejnél megnyomja az ellenség, később azonban Pálffy visszaszorítja Magyar-Óvárhoz. Balogh Ádám pedig Dunaföldvárról elindulva, Bottyánvárat hatalmába keríti s miután azt Hellepront megrakta őrséggel, vele együtt ostrommal elfoglalja Pécsét. Szigetvár elé figyelő csapatot állítanak. Somogyból csak úgy özönlött hozzájuk a sok lappangó kuruc. Sándor László ezrede helyreállt. Balogh Ádám és Hellepront serege is teljes számu lesz a kis Tolnában, amelyet Bercsényi Miklós Bajmócson 1706 február 12-én kelt levele szerint, Baranyával együtt neki rendes hadfogadó területül kijelölt. (Nemzeti Múzeum, Thaly kézirat-gyűjtemény.) Pedig ez a kis megye akkor mindössze 40 portája után csak 160 embert volt köteles kiállítani. Balogh, Kisfaludy László Siklóst ostromolják. Sándor, Hellepront becsapnak Szlavóniába. Sümeg, Csobáncz, Kapornok kuruc kézre jutnak. S Balogh, Sándor László, Kiss Gergely Vas megyébe törnek s Hidvégnél átkelve a Rábán, december 8-án Kőszegnél egyesülnek Csákyval...

Hatalmas teljesítménye volt ez Balogh Ádámnak s a többi vele együtt működő alvezérnek. A november 5-ki átkeléstől kezdve 400 kilométernél nagyobb utat tettek meg s a délvidék megtisztításával felszabadították a félelemtől még habozó lelkeket. Rákóczi mellé állítják, megszervezik az összes dunántúli vármegyéket, úgyhogy a Székesfehérváron és Pápán át előtörő Bottyánnak lehetővé teszik, hogy az elindulásakor alig hét-nyolc ezer emberből álló seregét 30 ezerre növelje.

Bottyán nem is fukarkodik Balogh Ádám érdemeinek elismerésével. Dicsőréttel emlékezik meg róla leveleiben, jelentéseiben. Így 1705 december 27-én Hartáról azt írja Károlyinak: „Pálffy Prukban lévén, kinn levő horvát-jait Balogh Ádám és Szekeres kapitány „alkalmasint“ (vagyis: alkalmasan, alaposan) megcsapkodták, magát pedig benn szorították, kin is actu gyalogsággal és hajdusággal magam megyek.”

Bottyán Szombathelyt színteg ostrom alá is veszi, de azalatt Heiszternek hát mögé kerül s azt Szentgotthárdnál, Károlyinak 1704-ki fényes győzelme után, 1705-ben, másodszor is tönkre veri, Styriába űzi. Pálffy is kiszorul az országból. Menekvő hadai nem fértek be Németujhely és Bruck falai közé. Balogh Ádám hadai jórészt megsemmisítik.

Joggal irhatta tehát már előbbi levelében Bottyán Károlyinak: „Itten hála Istennek szép csendességben van ez a darab föld és mind kegyelmes Uram hűségére hajlott. A katonaság is jó disciplinában tartatik, semmi huzást vonyást el nem követ, az mint is engemet nem kártevő, hanem „jótevő Jánosnak hív-nak“ (Szemben Károlyival, akit garázda katonái miatt „kártevő Sándornak“ kereszteltek el a Dunántul.)

Tréfásan írja még, hogy ő Pápánál alighogy el nem rugta a patkót. Mellét, fejét, orcáját csaknem elvitte a kartács, „ugy, hogy a testamentom tételen nem lehetett volna Ngod jelen.”

De mindez nem akadályozta meg abban, hogy Kismarton, Nezsider megvétele után Sopront is ostrom alá vegye. De Bercsényire bizza az ostrom folytatását, mert a rácok által szorongatott Hellepront megsegítésére kell sietnie. Herberstein gróf, eszéki várparancsnok és Nehm, pécsváradí tábornok ugyan utóhadait Igálnál szétugrasztják, de ő Bottyán várának védelmét Helleprontra bízva, keresztülvágja magát az ellenségen. A vár azonban tarthatatlan. Hellepront kivonul belőle. Herberstein gróf elfoglalja a sáncokat. 10 ágyut, 4 mo-

zsarat zsákmányol, Bottyán minden bagazsiáját elnyeri. Az odaszorult védtelen népet, az asszonyokkal, gyerekekkel együtt legyilkoltatja. Főcélját, Fehérvárnak felmentését azonban el nem érheti, mert Bottyán Simontornyára, a dunaföldvári erdőre s az általa oly zseniális hadvezéri előrelátással előre elkészített síófoki, hidvégi sáncokra támaszkodva, a dunaföldvári hidat is megmenti.

1706 június 8-án Bercsényi Ujvárból közli az így viaszorított Bottyánnal a fejedelem parancsát, hogy a Tisza—Duna között levő földet direktiójára bizza, ezért a commandót Buday István generális strázsamestertől vegye át. Balogh Ádám is Bottyán alá nyert beosztást. 1706 július havában még Dunaföldvárnál találjuk. Vigyáz az eszéki vonalra. De november 6-án már Győrvárot, mások szerint Egervárot van, ahol a Styriából betört s mindent felégető és elpusztító Heiszter Hannibállal szemben nem volt elég Báro Andrassy István tábornok ellenállása. A rimánkodó nép kérésére Bottyán maga is átkél a karvai hidon s addig is míg oda érne, az egymással mindig vetélkedő három alvezéré: Bezerédy Imrét, Béri Balogh Ádámot és a brigadéros-ságáért Bezerédyre irigykedő, ennél jóval öregebb Kisfaludy László ezredeseket küldi ellene.* Andrassy István tábornok, mintegy 400 főnyi sereget hagyva Kőszegen, körülbelül 3 ezer emberrel indul az 5, mások szerint 10 ezernyi sereggel rendelkező Heiszter ellen, aki a Murán átkelve, Zalaegerszeget és Egervárt felégetve, nyomult előre. A két sereg nov. 6-án Győrvárnál találkozik. Heiszternek az itteni tő magas gátján kellene átmennie, hogy tovább juthasson, de óvatos, délig meg se moccan. Délután 5 órakor azonban a kurucok megkerülő mozdulatára mégis csak átlépi előhadával a gátat, de Kis Gergely ezredes, a kuruc elővéd parancsnoka fel nem tartóztatható támadásával visszafordítja, mégpedig egyenesen a harcba már szintén beavatkozott kuruc főcsapat lovasságának karjaiba. Heiszter serege két tűz közé kerül, nincs más menekvése, mint a gát mellett elterülő posvány. Rengeteg embere vész ott, de a süppedékes talaj nem alkalmas a kuruc lovasság előtörésére sem, így az ütközet folytatása másnapra, november 7-ére marad. A kurucok ott-hagyják a malom mellett való árkot s a Győrvár felőli gát megkerülésével, felgyújtják a falu házait s e tüztengeren át, beleszorítják az ellenséget a falu mögött levő tóba. „A rohamozó oszlopok élén mindenütt a legnagyobb veszélyben a két egymás dicsőségére féltékeny vezér: Balogh és Bezerédy. Balogh fején már három sebből vérzik. Lovát kilőtték alóla, gyalog küzd tovább, intézkedik, lelkesít és magával ragad mindenkit: mintha nem is anya szülte volna“.**

Andrassy is még jókor avatkozik be. Délre eldölt a véres ütközet. Így Heiszternek minden ágyuja, tábornok, 27 zászlaja, minden rézdobja a kurucok kezébe jut, 3000 embere elesik. (A németek maguk is 2500-at ismernek be.) S Kolinovits szerint Bezerédy Heiszter Hannibál-Scipiójává válik, amennyiben sajátkezüleg fogta el őt. Más források szerint az ötszáz lovasával menekülő

* Egymással való vetélkedésük már régebbi keletű. Bercsényi Miklós 1705 október 19-én Szeredről azt írja a fejedelemnek: „.... staféta által Bottyán Uramnak is megírom: Balogh Ádám Uramat ideküldje hozzám, mert látom: Bezerédyvel meg nem férnek, magának is irtam Balogh Ádámnak, hogy innen akarom bizonyos instructióval bocsátanom. (Arch. Rák. IV 705. l.) Egyébként közeli rokonok voltak. Bezerédy Imre anyja Béri Balogh Klára volt. Talán az Ádám apjának testvére. Vagy talán Ádám néneje, mivel ez 1710-ki levelében Bezerédyt öccsének nevezi. (Thaly K. feljegyzése. N. Múzeum. Thaly kézirat-gyűjtemény 29. k. 44.)

** Kemechej Jenő, a M. kir. Balogh Ádám 2-ik Honvédkerékpáros zászlóalj főhadnagyának: „Béri Balogh Ádám“ című, lelkes kis könyvében. Nyomatott a Székesfehérvári 2. honvéd vegyesdandárparancsnokság háziinyomdájában.

Heisztert Balogh Ádám emberei kerítették be. Katonáit levágták s őt magát: Zsibrik Gábor vicehadnagy, továbbá Mészáros István devecseri katona és Pápai Kis Miska fogta el. A megmenekült gyalogság Egervárba futott be, másnap azonban harc nélkül megadta magát. (Andrássy István tábornok jelentése a fejedelemhez. Thaly: A győrvári harc 126.)

Thaly Kálmán szerint „A győrvári diadalt a Bercsényi által vezényelt szomalányi ütközetten kívül egy sem multa felül dicsőségre nézve.“ A harc főhőse a páratlan vitézségű Béri Balogh Ádám, kinek neve, bár a harcot ő döntötte el, feledésbe ment“.*

Eszterházy Táborigénye azonban különösen kiemeli Balogh Ádám érdemeit. „Örvendetes és szerencsés hadi aktusát.“ Aki lóról leszállított ezredével, gyalog támadásával legfőbb tényezője volt a győnyörű sikernek. A fejedelem Botyánnak, Balogh Ádámnak, Bezerédynak, Kisfaludy Lászlónak külön szerencsekívánó levelet küld. Eszterházy parancsba adja, hogy mindenütt Te Deum laudamusokat tartsanak. A gazdag zsákmányból jut a fejedelemnek is. Bercsényi 1706 nov. 23., Szécsényből azt írja Rákóczinak: „Fekete István az zászlókkal is most vetemedék ide, ki is mégyen Nagyságod udvarlására.“ A jegyzetben: „A győrvári ütközetben Balogh Ádám, Bezerédy és Kisfaludy László nyert zászlók értetnek.“ (Arch. R. 323.)

A bőkezű fejedelem a zsákmányolt dolgok kótyavetyéjén, a homlokán három helyen is sebet kapott Balogh Ádámról esett összegezen felül őt külön ezüst rennumerációban részesíti. Erre vonatkozóan Bercsényi Miklós, Bajmocz várából 1706 dec. 13-án a következőket írja Balogh Ádámnak:

„Szolgáltatomat ajánlom Kgdnek. Levelét kgnek vettem, melyből Haiszter ellen vett dicsősséges actusnak declaratióját értettem, kívánván több alkalmatosságokkal is Hazánk szerencséje és boldogulására való oly gyűzedelmökre (így) segélye az Isten Kglmetek, mely fáradságot és érdemet Hazánk szolgálatja előmozdításában való szerencsének rennumerálni kívánván az Méltóságos Fejedelem, már is ő nagysága parancsolatjából azon actuson levőkre kiosztandó bizonyos summa fejár penzeket átküldöttem az Dunán, hogy a többi is olly dicséretes cselekedetekre — hasonló rennumeratiót várván — ingereltesse. (Nemzeti Múzeum: Thaly kéziratgyűjtemény 101.)

Szolgáló jóakarója:

G. B. Miklós m. k.

A fejedelem egyébként vitézi tetteinek elismerése jeléül a csobánczi uradalmat is kijelöli számára, de e helyett később, mint látjuk, a somogyvári uradalmat kapta. (Hadtörténeti Közlemények, 324—327. 1.)

Szó esett már ekkor is Béri Balogh Ádám előléptetéséről. De úgy látszik, Bercsényi neheztelt a szókimondó katonára, aki, amint a Nagy Szombatból 1706 március 2-án a fejedelemhez irt levelében elpanaszolja „oly dérral-durrall irt reá s cum praefixione termini parancsolja, hogy három hét alatt küldje vissza az ezredének (a vele össze nem férő Bezerédyhez Ausztriába már régebben átkommandirozott) részeit, különben viselje gondját azon három seregének is, akivel most van, mert ott hagyja s a fejedelemhez megy volon-térnak.“

„Többször ne kínáljon, mert ha nem megy is, — viszik Nagyságodhoz“

* Bercsényi, amikor a dunántúli csapatok elhelyezésére terveket ajánl, Bajmócz-ból 1706 nov. 30-án azt írja a fejedelemnek: „Andrássy István maradna tul; mostani dicsősséges actusa szívet is, becsületet is szerzett neki...“ Thaly Kálmán azonban hozzáteszi: A győrvári diádalról van szó, — „amelyet azonban nem annyira Andrássy István vezérlete, mint inkább Bezerédy, Kisfaludy, de legfőképp Béri Balogh Ádám rettenthetlen vitézsége vitt ki. (Arch. R. V. 328. 1.) Thaly később igazságot szolgáltat báró Andrássy István vezénylő tábornoknak is, (A győrvári harc 116. lap.) aki jelentéseiben viszont Baloghot dicséri.

— írja egy kicsit epésen Bercsényi a fejedelemnek s egyuttal tudatja, hogy Balogh Ádámot leküldte Tolnát, Baranyát in suplementum felszedni, (vagyis hadait kiegészíteni). S most prűmmög is Kegyelme, hadd Ptrűmjögjön csak! (Arch. Rák. V. köt. 40. lap.)

Persze, nem teljesedett Balogh Ádámnak az az előterjesztése sem; hogy Kisfaludy György brigadérossá való eléléptetésével, Kis Gergely, ki eddig Kisfaludy alezredese volt, legyen az ő — vicéje, „ut amoveretur“. Erre vonatkozóan Bercsényi ridegen ezt írja fejedelemnek:

„Ami Csajághi és Balogh Ádám promotióját illeti: Kegyelmes Uram, ha meg nem bántom Nagyságodat, alázatosan kérem: méltóztassék Nagyságod elszoktatni az szükség-telen promotiókrul az tisztet! Könnyű az embernek tisztet tanálni: de az tisztre nehéz embert tanálni. Azért legyenek Brigadérossá, Generálissá etc., hogy nekik az kell? nem azért, hogy ők kelletnek arra? ... (Példákat hoz fel) ... Kérem alázatosan Nagyságodat, ne siessen ezért Nagyságod még az promotiókkal!“

Béri Balogh Ádám kinevezése így egyelőre elmaradt. De ő ennek ellenére is épp oly buzgón és dicsőséggel szolgálta tovább is hazája ügyét s most kezdenek csak igazán érvényesülni hadvezető képességei.

Bottyán 1706 november táján, Komárom és Esztergom közt, Nyerges-Ujfaluval szemben, Karvánál állott, védve a Csenkevárnak elnevezett sáncokat és hidfőt, vagy inkább révfőerdőt, amely a Dunántullal való összeköttetést fenntartotta. Bottyánnak az volt a feladata, hogy az ellenséget folyton nyugtalanítsa, a Dunán közlekedő hajóit elfogdossa, megakadályozva ezáltal a már amugy is Bécsből táplált dunamenti várőrségek élelmezését. A Dunántul nemessége és népe a sok kudarc után azonban már csak egyedül ő benne bízott, így a sok sürgetésre a fejedelem 1706 november 14-én a lőrcinci táborban kiadott parancsában elrendeli, hogy keljen át a Dunán s vegye át a Dunántul kormányzását Andrassy István és Pál tábornokoktól. Bár a „voltaképpen“, de a Nyitra vidéken való működése miatt inkább „cimlegesnek“ tekinthető dunántuli főkapitány, Eszterházy Antal gróf is sürgeti, Bottyán nem siet a Rábaköz meghódítása után a már termékeny Csalóközbe is átcsapott Starhemberg Guidó császári tábornok megtámadásával, megvárta, amíg ez gyalogságát Pozsonyba, lovasságát pedig Samarjánba helyezi el téli szállásra. A magyarok ekkor már a Rábától délre, Pápa és Sümeg tájára szorultak. Bottyánnak az volt a feladata, hogy menjen egyenesen Simontornyának. Onnan forduljon Nagy-Kanizsának és egyesüljön Andrassy Istvánnal. A délvidékről ugyanis Andrassy és Horváth Ferenc, simontornyai várparancsnok után az a rémhír terjedt el, hogy Eszéknél valami 30 ezer rác gyülekezett össze, Bottyán maga akart egyetlenegy compániával ellenük lemenni, de Bercsényi nem engedte. Most aztán a leküldött Zanától azt a jó hirt kapta, hogy mindössze annyi rácot talált ott, amennyit két század lovasával szétvert. Így Bottyán megtakarítva a Tolnába, Baranyába tervezett utat, december 14—15 közt átkelt a karvai réven, a parancsnokságot átveszi Andrassy István és Páltól, 16-án már Nyerges-Ujfalunál van s igmándi és kosci győzelme után Pápát veszi ostrom alá. Itt azonban, amint már előbb láttuk, megint esett egy kis baj vele. Amikor nagyvitézkedve, párducbőr kacagányosan, darutollason rohamra megy, nyakán, vállán és fején kartácslövedék éri. A várat azért mégis bevette, úgy hogy a várparancsnok, Miglitz tábornok is elesett, a német helyőrségből négyszáz mindjárt kurucszolgálatba állt.

Ezalatt a Béri Balogh Ádám-féle alsó hadsereg Hidvégnél áttört a Rábán, a tervszerű csatlakozás után egyesült a Bercsényi által Karvánál átküldött

Sennyey Pongrácz és Szinay János-féle csonka ezredekkel. Kisfaludy György, Bezerédy Imre, Balogh Ádám, Sándor László, Kiss Gergely és Réthey György dec. 8-án megkezdik Kőszeg ostromát. Mivel Toppelstein várparancsnok a hadi szokás ellenére követekre lövet, azonnal rohamot fuvatnak s maguk az ezredek állanak a Kisfaludy által lovaikról leszállított ezredek élére, a várost beveszik, a katonákon kívül a felfegyverzett polgárokból is valami háromszázat lekasabolnak. (Ritter krónika). Ezt látva a fellegrvárba menekült Toppelstein parancsnok, december 10-én feladja a várat s három éven át innen irányítja Bezerédy Imre az Ausztria elleni harcokat. (Thaly: Bottyán tábornok élete 89. lap.)

S most várnak csak még igazán szép feladatok úgy magára Bottyánra, mint a most már vele még szorosabb összeköttetésbe került Béri Balogh Ádáma. Bottyán ugyanis a mellé beosztott, Sümegen és Kőszegen mulatozó két Andrassy tábornokot átküldi a Dunán, — „hadd menjenek haza Krasznahorkára, ott György öccsükkel hármásban poharazhatnak“. (Dunántuli hadjárat 28.) Csak három dandárnoka: Bezerédy, a „törődött Kisfaludy és a vén Domokos Ferenc“ maradt vele, így Balogh Ádámot, az akkor még csak ezredes, többnyire dandárparancsnoki teendőkkel bizza meg, sokszor még fontosabb feladatokat ruház reá, mint Bezerédyre, úgyhogy „ez az 1711-ben a szabadság vértanújává lett jeles vitéz, — *volt Bottyán jobb keze és az ősz tábornok alatt képződött tapasztalt vezérré*“ (Dunántuli hadjárat 29. lap.)

Mindjárt is nyílt erre sok szép alkalom. Történt ugyanis, hogy a Kassa alól véresen visszavert Gróf Rabutin de Bussy Lajos császári altábornagy 1706 őszén Tokajon át Debrecenbe vonult vissza s onnan 1707. év január első napjaiban Báró Tigettel 2000 válogatott lovasát küldve Erdélybe, Szolnok felé indult s ott egyesült Nehem 2—3 ezer rác lovasával. Nem ment azonban, amint várták Hatvan, vagy Nógrád felé, hanem kivonva Szolnok városából az ott tanyázott őrséget, egyenesen Pestnek tartott. De Budára, ahol egy kis élmét még kaphatott volna, a zajló Duna miatt nem mehetett. Január 25-én tehát kiéhezett embereiből valami két ezret szétküldött élelemszerzésre a vidékre, akik le nem írható pusztítást vittek véghez. Rabutin a beállott Dunán mégis átment valahogy Budára, de három- négy nap pihenés után már Bicskén van s a Starhemberg gróffal egyetértően megállapított haditerve az, hogy Rabutin Fehérvár és Simontornya között foglaljon állást és Simontornya megvétele után felfelé nyomulva, egyesüljön Starhemberg gróf hadtestével, hogy így a Pápa és Veszprém táján táborozó Bottyánt közrefogva, tönkreverjék. A zseniális Vak Bottyán azonban átlátott a szítán. Tudta azt, hogy az őt megsemmisíteni akaró 22—25 ezer főnyi sereggel szemben az ő 10 ezer főnyi serege meg nem állhat, nem hallgat Eszterházy tanácsára, hogy csapatait együtt tartsa, — inkább szétosztja brigádjait, hogy gyorsan száguldó lovasaival folyton csipkedje, nyugtalanítsa az ellenséget. Így előcsapat gyanánt Béri Balogh Ádámot a saját, valamint a Sándor László, Somogyi Ádám és Kisfaludy László ezereiből álló brigádjával Fehérvár és Veszprém között Mezőföldre küldi. Mellé adja még erősítésül Réthey ezredét is. S amikor február közepe táján Rabutin a Balogh Ádám és Szekeres által szorongatott Székesfehérvár ellen megindul, Bottyán Szombathelyről Pápára helyezi főhadiszállását, hogy egyforma közel legyen úgy a Balogh által vezetett veszprém-fehérvári jobb, valamint a Sárvártól Kőszegig nyúló, Bezerédy-féle balszárhoz.

Rabutin átjövése s kegyetlenkedése megrémíté az egész Dunántúlt s magát a távolból vezényelgető Eszterházyt is, aki már vissza akarta rendelni

Karván és Pakson át az egész Dunántuli sereget. Az árnyékától meg nem ijedő Bezerédy is tréfásan szemére veti Károlynak, hogy „miért is nem tudta a Tisza vizébe ölni az Erdélyből Budára, a nyakukba nyomult németet?” Csak Bottyán nem vesztí el hidegvérét. Meghagyja Balogh Ádámnak, hogy apró csapatokkal éjjel és nappal háborgassák Rabutint. Gyujtsák rá az ellenségre a falvakat, sátrakat. Egy nap se muljon el két-három csatározás nélkül, a széna-, szalmakazlakat égessék el. A lakosság vonuljon előlük az erdőkre, barmait vigye magával, a gabonát vermekbe rejtse el. Amikor Rabutin felkerekedett Bicske és Lovasberény környékéről, hátulról Szekeres, Réthey és oldalról Balogh Ádám folyton a sarkában voltak, elgyötörve, kiéhezve érkezett seregével Székesfehérvárra. Onnan tovább indulva, a kuruc portyázó csapatok amint Bottyán írja, éjjel-nappal rajta csiripeltek, egészen Simontornyáig. De ott is kudarcot vallott. Horváth Ferenc, várparancsnok hűen kitartott a védelemben. Igaz, hogy a tréfát nem ismerő Bottyán kereken megírta neki, hogy mint gyávát és árulót — karóba huzatja, ha a várat az általa ígért segítség ellenére feladná. Rabuton levél útján felkérte a várat, de a körülötte portyázó könnyű lovasság folytonos háborgatása miatt 70 embere elvesztése után megindult Veszprém felé. Bottyán csupáncsak egy dragonos századot hagyott maga mellett őrségül főhadiszállásán, a többi elküldte Balogh Ádám segítségére Keneséhez és megparancsolta, hogy pusztítson el Rabutin elől minden eleséget, takarmányt s vessen elé apró csapatokban Veszprém fedezetül 3000 embert. Balogh Ádám mindjárt Kenesénél oly keményen megcsapta Rabutint, hogy annak a Kazinczy Gábor által lemásolt „Jezsuita Napló” szerint 900 emberből a helyszínen 300-at levágott, 25-öt elfogott s az elesettek közt volt a neuburgi herceg, I. Leopold császár sógora is. (Dunántuli hadjárat, 227 l.). Balogh ezután is a legnagyobb pontossággal teljesíté tanítómesterének parancsait. Rabutint a fáradhatatlan kuruc lovasság folytonosan nyugtalanította úgy, hogy naponta kétszer-háromszor is riadót vetet s az élelem, kivált a takarmányhiány s az idő keménysége miatt lemondott veszprémi útjáról, balra kanyarodott a Balaton északi partján. De két csoportra vált seregét itt is balsors üldözi, Vázsonykőnél csapatait Győri Nagy János visszanyomja a főhadtesthez. A február 25-én a Nagyvázsonyról, Kővágó Eőrstől Tapolcára igyekvő seregét pedig megállítja a két ágyuval s mindössze két mázsa lőporral rendelkező Csobánc vára. A Béri Balogh Ádám egyik hadnagyával odaszorult 30 főnyi őrség, az odamenekült ugyanennyi nemes emberrel, a vizet forraló és köveket görgető asszonyokkal oly hősieles ellenállást fejtett ki, hogy az ostromot vezető Kreuz tábornok maga is elesett s rajta kívül Rabutinnak négyszáz legjobb katonája veszett ott úgy, hogy a csobánci kudarc után Sümegyet meg sem merte támadni. Így a Bicskén kiesztelt tervből semmi sem lett, mivel Bottyán maga pedig február 24-én Rabutinnak Árpásnál levő seregét Kapuvárig visszanyomta.

Nem is győzi Bottyán dicsérni a fürge, villámgyors Balogh Ádámot, akinek 3000 főnyi serege, Rabutinnak 12 ezerből álló seregéből Budától idáig 1500 embert csapkodott le. Március 1-én Pápáról Eszterházy Antalhoz írott levelében többek közt azt mondja: „Balogh Ádám uram valóban dicséretesen viseli magát az sok portázással, úgy Mojzses és Istók mostoháim és némely hadnagy emberséges emberek.”

A gyors, ide-oda száguldás, a sok nélkülözés próbára tette azonban Balogh Ádám seregét is. Rabutin embertelen kegyetlenkedései, a békés falvak porrá égetése otthonuk felé vonják a családjuk sorsán aggodó katonákat. A

szigorú fegyelem ellenére is kezdenek haza széledezni. Ezért is írja március 3-án Balogh Ádám Eszterháznak, hogy Mezőföldnél minden nap derekasan huzzák, fogyasztják az ellenséget, de kevés-keves káruk nekik is van. Csobáncznál, Tapolczán, Türrén három tisztje elesett, ezrecskéje lassan fogydogál. Kéri annak kiegészítését, „mert egyszer csak azt veszi Nagyságod észre, hogy ezen katonáimat itt hagyván, Nagyságod udvarlásán termem.“

Pedig még csak most következnek az igazán nehéz napok. A megszorult Rabutin ugyanis arra a hirre, hogy pápai főhadiszállása védelmére Bottyán Bezerédy is a Rába mellé rendelte, nem megy a kurucok Devecseről Karakóig elhúzódó előnyös hadállása ellen, hanem balra Mihályfának, Türrének fordul. Ez utóbbi helyet egy kicsit korán találta felgyujtani, mert Caraffa ezredesnek valami husz paripája is ott égett s ugyanekkor a nyomában levő Balogh Ádám és Kisfaludy László huszáraitól is károkat szenved. (Béri Balogh Ádám 1707 márt. 3-iki levele Eszterházyhoz.) Üldözői félrevezetésére átmegy a Zala vizén, mintha Horvátország felé indulna, de másnap éjjel még virradat előtt visszajött a folyón s Szent-Gróth elhamvasztása után, Balogh Ádám, Kisfaludy László, Réthey és a Bottyán ezredét vezénylő Högyész által folyton csipkedve, Pereszteghez ért s onnan, hogy a Farkas erdejében 3000 emberrel lesen álló Bezerédy, Balogh Ádámot, Kisfaludy Lászlót, Réthey Györgyöt, Nagy Jánost és Godát becsapja, irányt változtatva, Jánosháza felé kanyarodik. Az élesszemű Balogh Ádám azonban Kisfaludyval elébe vág Rabutinnak, Jánosházánál lesbe áll, az 1000 rácból álló előhadat azonban mindössze 300 lovasból álló csapatával sokáig fel nem tartóztathatja (Balogh Ádám levele), így a német és rác had Ságnál végre is egyesül Ebergényivel s miután Jánosházát, Ságot felégette, megindult Gérczének, Sárvárnak. Bezerédy, Balogh Ádámmal tanácskozva, 1200 lovast kiválasztanak, a többieket Kisfaludyval előre küldik a Rábához s ezután a két vakmerő dandárnok Sitkénél, a rejtett állásból kirohanva, bátran nekivág az egész ottani császári hadseregnek és órák hosszáig sikerrel küzd vele. Mint Balogh Ádám az Alsó Mesterin, 1707 márt. 3-án kelt levelében írja: „Eleinte jól succedált a dolog: mind vágtunk, s fogtunk németeket, de megsokasodván az ellenség: oly dühösséggel rajtunk jött, miolta hadakozom, nem láttam, hogy német úgy rajtamenjen, mint most.“ Másfél órai harc után azonban Starhembergnek csatasorba állított másfél ezer nehéz lovassága megbontja a könnyű lovasságból álló, amugy is kifáradt kuruc sereget, amely megfordul s már legfeljebb apró csoportokban küzd az egyre növekvő ellenséggel.

Ez a szitkei összeecsapás majdnem végzetes lett úgy Balogh Ádámra, mint Bezerédyre is. 1707 március 6-án Palkovits Ferenc, március 7-én pedig Réthey György ezredes részletesen leírja az eseményt Eszterháznak. Ezek szerint Rabutin Ságbon, Ebergényi pedig Mesterinél voltak majdnem körben. Balogh Ádám és Bezerédy tanácskozván, 1200 emberrel, (Bezerédy csak 4—5 százat említ) közibök mentek. Sitkénél az ellenséggel keményen puskázván, Bezerédy, kinek lova elesett, hat dragonyos közrefogta, fosztogatni kezdte, kacagány bőrét, forgóját, mentéjét, csizmáját, lódingját is leszedték már róla, mikor kiáltozását: „Segítsetek fiaim, én vagyok Bezerédy!“ — meghallotta Balogh Ádám egyik zászlótartója és Réthey strázsamestere, egyik egyik németet, másik másikat megölven, Bezerédy megszabadították, akit azután a közelben lévő Jeszenszky Ferenc vett lovára s vitt vissza a sereghez.

1707 márt. 9-én Pápáról Bezerédy maga is megírja az esetet Bercsényinek:

„Starnbergh Ebergényvel Kemenes alatt conjungálván magát, Sággrul—Gércze feli s onnan Sárvárhoz ment volna. Balogh Ádám urammal, mintegy négy vagy ötszáz lóval rajtok ütvén a hátolán, egy-két óráig puskáztak velünk s másfél ezerig rőndben vévén magát rajtunk hajtottak elannyira, hogy az minő rabokat már fogtunk volna, azokat is le költetett vágnyi, mivel hátat kellett adnunk, mivel az katonaságot akartam biztatnyi, hogy fordulna, de senkisé fordulván őt dragonyosnál több, azok is elhagyván, elfogtanak és mind paripám, szerszám, forgóm, párdücbőrom, mentim, csizmámbul már kifosztottak s hogy kéznél már fogva vittek volna, akkor jöven egy zászlótartó egy katona s egy dragonos, kiket is biztatván, ott lsten megmutatván irgalmasságát, agyon lütték azon nimetet, én pedig azon magos kerten őt hatszáz nimet közül kiugrottam és gyalog elszaladtam.“

Elpanaszkodik még hogy mily károkat szenvedett. Haiszter Völcesejnél mindenét elvette. Már paripát sem vehet. (Sitkénél elnyert lovát Karafa vette meg negyven forinton.) „Most volna egyszer szükséges a segítség! Kérem Exciádat, ha az a párdücbür búves volna Exciád körül, küldjön egyet számomra!“

Maga Balogh Ádám is nagy bajban lehetett, amint Bottyán Pápáról 1707 márt. 8-ról Eszterháznak írja: „Balogh Ádám uramat valóban sajnálom, hogy *haldós betegségben* vagyon, kinek nem volt mássa a sörény portázásokban. Bezerédy uram is igen nagy szerencsén maradt meg, hogy el nem vitte a német. Balogh Ádám uram Oberst-Bachtmalszterét (Szőke Mihályt) levágták.“

A vasból gyurt Balogh Ádám azonban hamar kiheverhette a bajt. Mivel Rabutinnak nem sikerült Stahremberggel egyesülni, márc. 6—8. táján demoralizált seregével a Rába vonalra vonul vissza. Balogh Ádám így március hóban a Szeremségben gyülekező rácok ellen fordult. Azokat visszaveri, egészen a Pétervárad vidékéig utánuk megy, ott a rácok kegyetlenkedéseinek visszatörlesztésül két rác martalóc falut prédára bocsát, a fegyveres férfiakat kardrahánytatja, a lakosság többi részét rabszíjra fűzi, Pétervárad alá csapván az ottani marhacsordát is elnyeri. (B. Berényi Ferenc naplója.) Ápril 5-én Réthey ezredével együtt Keszthely vidékén táboroz. Április vége felé Stahremberg Guidó a mosony-megyei Köpcsénynél gyűjti hadait. Bottyán előhadul Bezerédyt küldi ellene, majd a saját, Somogyi, Balogh Ádám ezredeivel maga is utána megy. Bezerédy a Sár-várról Köpcsény felé igyekvő dragonyos ezredet meglepi, közülök nyolcvanát levág s Mosony felé fordulva, a Libény-Szent-Miklósnál táborozó Dimitrovics-féle rácokat szétszórja, akik a Mosony és Magyar Óvár közt tanyázó Secula fűvellő táborába menekülnek. A más oldalról oda érkező Bottyán tábornok azonban nyomban rajtuk üt — Balogh Ádámmal, „és heves harc közben, rettenetes kemény rohammal, — amelyben a vitéz Balogh Ádám ismét igen kitűnt — Secula híres rác regimentjét ugyszólván egészen eltörli a föld színéről,“ a megmaradtakat a harc közt oda érkezett Bezerédyvel Mosonyig üzik s a várost fejükre gyújtják. (Thaly: Dunántúli hadjárat, 89. l.). Ezt a diadalt egy 1710-ben írt levelében maga Béri Balogh Ádám is büszkeséggel a győrvári és kölesdi győzedelméhez hasonlítja. (Gróf Károlyi levéltár.) Van benne valami, mert ezzel kisiklott a vezetés: a császári hadsereg vezérei kezéből Moson, Magyar-Óvár közt, a hadászatiilag oly fontos Tó és Rábaközben s a megsemmisített Secula-ezred helyett a rácok sem tudnak, vagyis inkább nem akarnak új ezredet állítani. Május elején Balogh Ádám, Kisfaludy László és György ezredével a Zala vize mellett Szent-Gróthon tanyázik, május 25-én Mórchidánál találjuk Bottyán negyedfél ezernyi serege közt. Nehem császári tábornok meg sem meri várni őket. Innen a Székesfehérvárt sikertelenül ostromló Szekeres segítségére siet, Pfeffershoven azonban kereket old előtte. Egy darabig a Pécs—Dráva vonalon, Szigetvár, Pécs, Eszék közt portyázik, majd Bottyán parancsára Pápára vonul.

„Mig maga Bottyán a Fertő és Lajta mellékén hadakozék, seregének balszárnyát nov. 10-ike után beküldé Styriára. Parancsára brigadéros Bezerédy Imre, Béri Balogh Ádám és Kisfaludy László 3000 emberrel, magok után hagyván a Pinka és Lápincs vizét, betörték a stájer földre, Friedberg és Hartberg kerített városokat ostrommal bevették.” (Thaly: Bottyán János 178.) S mint a Labanc Napló szerint nov. 17-ről Fraknóból írják: az dragonyosokat, az kik benne voltak elbocsáták, de az ráczokat föláldozták.”

Ez a betörés Styriába az 1707-ik évben a második volt. Januárban is jártak már Hartberg környékén a kurucok. (Károlyi Napló jegyzete, Bezerédy levele, Tábori könyv.)

Még nagyobb ennél Balogh Ádámnak Nyulasnál elért sikere. Eszterházy már 1707 október 9-én megírta Bercsényinek, hogy Bottyán Balogh Ádám commandója alá adván bizonyos ezredeket, a Szolnok nevű faluban postéroló horvátokat kívánja megütni. A Tóközön összegyűlt hadak azonban a nagy vizeken usztatással, egy néhány ember veszedelmével, majd sokaknak megfagyásával is át nem mehettek s a jelentés szerint, ha átmentek volna is, Pálffy odaát már nagy készüllettel várta őket. Pethő Györggyel áthidalták ugyan Kapinál, majd Libényszentmiklósnál a Rábcát. De a nagy árviz megakasztja az ezred zömét az átkelésben. A téli fagy beálltával azonban Balogh Ádám Libényszentmiklósnál mégis csak átkél a rögtönzött hidon s a befagyott mocsarakon keresztül Szolnoknak vészi útját. „Vagy tán Soprony felé, a Fertő jobb partján mene föl?” — Teszi fel a kérdést Thaly Kálmán, a Bottyán tábornok élete című könyvében. Bárhol történt is, bravuros kuruc cselekedet volt az átkelés, aminek véghezvitele nem kis irigykedést vált ki Balogh egyik ellenlábásából, Szekeres István ezredes uramból, aki katonái elszedése miatt állandóan zsörtölődő viszonyban van Balogh Ádámmal s így nem kis maliciával a következőket írja Bercsényinek:

„Kegyelmes Uram, nem tudom ugyan Balogh Ádám és Pethő Uraimék sziveket? mert Generális Uramat úgy informálták ő Kglmek, hogy Kapinál csináltatják által a hidat a Rábczán, — de nem tudom mi végre, Libén-Szent-Miklósnál vettették által, s ott a katonaságnak nyeregszárnyékaig való sárt és vizet köllött gázolnyi, melynek két s három ujnyi fagyása lévén: katonák, parasztemberek is veszték belé; azonban mennyi lókar esett s az hideg miatt mennyi sanyaruságot szenvedett a katonaság, — Exciádnak meg nem írhatom; mellyet, ha Kapinál mentünk volna által: mind elkerülhettünk volna. Jól is adta az Isten, hogy a sárok impediáltak: mert ha mindnyájan általköltözhattünk volna, már hírévé lévén régi készülésünk Pálfi Uramnak, — minden dispositiókkal és minden erejével készszen várt, meg is oszlatott volna bennünket, míg ezen sáron általtakarodtunk volna.” (Szekeres István, gr. Bercsényi Miklósnak. Arch. Rák. IX. 458—459.)

Sokkal nagyobbra értékelte azonban ennél Eszterházy Antal gróf a nyulasi kirándulást. December 23-án azt írja Károlynak:

„Ennek előtte negyednappal, (tehát dec. 19-én) Colonellus Balogh Ádám uram maga ezerivel az Nyulason Draskovics János, Szolnok nevű helységnél heverő bagázsijára véletlenül rajta csapván, dicséretesen úgy annyira felverte, hogy minden társzekereit s bagázsibeli lovait, fegyveres paripáit, udvari cselédjeinek nagyobb részét s ingenerjeit cum requisítis, muzsikusait mind elfogván, ezüstművét elnyervén, az mellette levő lovas és rácsgótot mind elfogván, egynehány gyalogja salválta csak magát a nezsideri templom kerítésbe, két ember kárával szerencsésen visszatére.”

1707 december 24-én Losonczy Farkas András is Devecserből érdekesen ír az eseményről Radvánszky János thesauráriusnak Radványba:

„Balogh Ádám uram e héten által csapván Nyulasra, Szolnok nevű kerített mezővárost felvervén, abban kvártélyozó Generális Draskovits uram minden bagázsiját, paripáit hintóit, hintós lovait. hoppmesterét, inassait, sok cselédit, jágereit és kopóit elnyerte, az őrző vagy vigyázó németeket és rácoakat jó csoporttal levágta, most várjuk tele kézzel hozzánk. Efféje nyereségeket Isten majd minden hóban ad.”

Az ellenség vesztesége tehát nem volt csekély, mert Moson vármegye levéltári adatai szerint 820 lovas és gyalogos állott szemben Balogh Ádámmal, akinek a novemberi létszákimutatás szerint 698 embere volt.

Pálffy december 20-án maga is fejevészte jelenti Óvárőről Savoyai Eugén hercegnek, hogy az egész horvátság megszökött, hadállásuk üresen maradt és így ez a vonaluk közepén át van törve,“ miért is azonnal rendeljen egy ezredet a Lajtha vonal védelmére. (Thaly: Dunántuli hadjárat 1707-ben.)

A nagy zsákmány azonban elvakította a győzőket s nem aknázták ki a kétségtelenül nem kis sikert.

Balogh Ádám 1707 december 25-én, tehát éppen karácsony napján diadallal vonult be Sümegre, a gróf Draskovits tábornoktól elvett tábori lobo-góval. Ugyanakkor 6 előkelő foglyot is vitt az elvett zászlókkal. Bottyán aznap adta át a dunántuli hadsereg vezetését gróf Eszterházy Antalnak, aki még aznapi levelében szóba hozta Bercsényinél Balogh Ádámnak brigadérossá való kinevezését: „szegény Balogh Ádámnak hadd lehessen brigadérosságbeli consolatiója Exceltentiád kegyelmes interpositiója által, bizony annyinak tartom, mintha ezer arannyal ajándékoztattam volna meg, mivel tapasztalva-tapasztalom, igaz szívvvel való magyarságát és szép, dicséretes hasznos szolgálatját. Most is de recenti im minémű heroicus actust tett légyen Nyulason... az egész Dunán innend való föld fentszóval kiáltja érdemes voltát a promotióra.“ Megjegyzi, hogy vele szemben „Kisfaludy László és Szekeres uraimék nem-hogy brigadérosságot, de még őbesterséget is igen speciális grátiával érdemlik meg. Az mostani nyereségiből sokszor említett Balogh Ádám uram Excellentiád méltóságáru feledéken nem lészen.“ (E. A. Tábori könyve 97. lap.)

Bercsényi Miklós azonban 1708 június 20-án Lőcséről azt írja a fejedelemnek:

„Eszterházy Antal“ Balogh Ádámot per fortia solennissime brigadérosnak kéri; talám mégis jobb lesz még egy kicsinné suspendálni, és valamely jó actussá válni, hogy inkább annak, s nemcsak a solennissima recomendatiónak tulajdonítsa ő is, s más is.

Erre megírja Eszterházy: „Az Dráván gyütt vala valami rácz által, de visszaverte Balogh Ádám, zászlót és dobót is nyert tőle.“ S egyuttal neki brigadérosságot s Bezerédynek generálisságot kér. De Bercsényi az 1708 február 22-én Kistapolcsányban kelt levelében így fakad ki a fejedelem előtt:

„Antal Ur (Eszterházy A.) írja egy levelében: Az Dráván gyütt vala valami rácz által, de visszaverte Balogh Ádám, zászlót és dobót is nyert tőlük; valóban nyughatatlan iránta az brigadérosság miatt, — de már Bezerédynek generálisságot kér, nem lenne ennek szüneti! Megírtam neki csak hallgasson, meg lesz brigadérossága Baloghnak, mikor nem is gondolná, — csak Főlségedet ne untassa. (Arch. Rák. V. 547. lap).

Bercsényi elutasító levelére később 1708 március 13-án Devecserről Eszterházy Antal így mentegeti magát:

„Ójja az Isten, hogy ő Balogh Ádám előlépését erősen siettetné,“ mindazonáltal tudva levén ezen a darab földön az ő kegyelme sok izbeli dicséretes actussi és szép kvalitási, arra való nézve merészelttem az Excellentiád méltósága előtt promotióját alázatosan proponálnom s nem azért, hogy annak meg nem nyeresével resten lenne ő kegyelme az haza szolgálatjának folytatásában; ettől nem kell tartani, hogy valakivel competentiában essen, mivel constál vitézsége és tapasztalt activitása. Ahoz képest írja Excellentiád Méltósága, hogy már méltóztatott promotiójának kerekét megindítani, csak valamely nevezetes friss actussinak specimináit küldjem. Bizonyítják azt az Excellentiádhoz küldött három zászlók, kiket Szigetára alatt és Szent-Gothárdnál nyert, feles ellenséget vágott és számos rabokat is küldött Sümeg várában egynéhány nappal.“ (Tábori könyv 142.)

Ez sem használt. A kinevezésből még jóideig semmi sem lett. Ennek ellenére, amint Esterházy Antal 1707 december 29-i feljegyzéséből látjuk:

„Tekéntetes Nemzetes Vitézlő Balogh Ádám uramnak *brigada* adatott, oly instructióval, hogy mellette levő Pető György uram öt compániáját Fekete István uramnak assignálván, magának más regementekből az hadak reductiója alkalmatosságával adatódjon, kikkel mindjárást Szigetvár eleire menjen, a Mura-mellékre hasonlóképpen vigyázzon, és hogy említett brigadéros uram, ha lehet Pécset, Szávát, Drávát magáévá tegye, a honnét lehet is subsistentiája a militiának.” (Tábori Könyv 603.)

S most kezdődött meg csak igazán a szigorúságáért Balogh Ádámra haragvó tisztársainak áskálódása. Elhíresztelték s bevádolták még a fejedelemnél is, hogy visszaél a helyzettel, anélkül, hogy tényleges brigadéros lenne „máris azon karakterrel tituláltatja magát.”

Erre a sok mellőzés miatt elkeseredett Béri Balogh Ádám a következő kelet nélküli levelet irta a fejedelemnek:

„Főlséges Magyarországi Vezérő és Erdélyi Fejedelem: Érdemem fölött kiválképpen való nagy jó kegyelmes Uram!

Eleitől fogva tapasztalt természeti, Főlséged mindenkori véle született atyai kegyelmességének ezen édes nemzetünk ügyét igazán munkálódó hazfiához, valakik tudniillik homogialis tartozó kötelességeket igaz készséggel mutatják, hogy mindazok kegyes gráciájával condecoráltatván, kegyelmesen promoteáltassanak, kik közül én is, ámbár érdemellen voltomra sok izben ekkoráig Főlséged sok rendbéli kegyelmességivel meritáltotván, teljes tehetséget minden szolgálatimban (kikről inkább akarom, mások szóljanak) úgy igyekeztem alkalmaztatnom, hogy annyival is Főlséged atyai gráciájában együgyű csekély személyem alázatos igaz kötelességet engedelmissen ajánlhossam. Aminthogy az elmúlt télen, általjöveteli alkalmatosságával Méltóságos Commandérozó Generális — Marschallus Fraknai Gróff Esterházy Antal uram ő Excellentiája, elhiszem, Főlséged vett kegyelmes akaratjából, nekem mintegy vároton méltóztatott vala oly bizonyos speciális örvendetes reménységet nyújtani brigadérosi promótióm iránt, hogy alázatos, méltatlan insinuatiómmal abbéli Főlséged fejedelmi hozzámvaló kegyelmessége érdemtelenséget consolálni méltóztatik. — Mindazáltal, constálván előttem országos gondjaiban Főlséged nagy méltóságának szüntelen foglalatoskodó nyughatatlankodása: ezen instántiámmal ekkoráig alkalmatlankodnom nem merészlettem. Azonban keserves szívem fájdolmával kellek csak távuladon értenem: előmentemet gátolni szándékozó némely irigyim sinistra delátiójával úgy vádoltattam Főlséged tekinteti előtt, mintha én már azon carácterrel titulátatnám is magamat, holott ekkoráig is minden jóvaim elvesztésével és életem sok veszedelmekre kitett kockáztható szerencsétlétésével kívántam mindenkor emlékezetemet, úgy ezen közjó munkájában is böcsületemet, nyughatatlan, szüntelen való szolgálatommal főntartanom. Ahozképest kívánnék inkább meghalnom, mint olyaténképpen a nem nyert grátiát ideje előtt haszontalanul magamnak vendicálnom, lévén minazonáltal teljes bizodalom, sőt kérem, hogy ezen alázatossan benyújtott instántiámra, érdemetlen személyemnek pro locorum et temporum varietata ez után is mutatandó állhatatos hív készségem tekintetire nézve, azon kegyelmes grationalissát conferálni méltóztatván Főlséged, — ezen, mint a több fejedelmi kegyelmességeért, Főlséged és édes nemzetem hivsége mellett életem fogytáig s utolsó csepp vérem fölőldozásáig maradok

Fejedelmi Főlséged
Kegyelmességének

alázatossan szolgálni kész,
igaz állhatatos hive:

(Tábori könyv 208–209 l.)

Béri Balogh Ádám m. k.

Most már nem kellett tulsokáig várnia Balogh Ádámnak régen megérdemelt tényleges brigadéroságára. Az idő fontos eseményeket értelt meg.

A szenátus még 1707 február 24-én kimondta a Habsburgok letételét s megindult a — királykeresés. XIV. Lajos Rákóczit, a bajor választófejedelmet, vagy valamelyik Bourbon, talán Berry herceget szerette volna. Forgács Simon gróf, borsodi főispán, császári tábornok, amint később Rákóczinak megvallá,

egyenesen József, az ifjabb király megbízásából azért kuruccá, hogy a nemzetet visszatartsa a királyválasztástól s az ország arra kérje fel Lipót királyt, hogy a koronát még életében adja át fiának, Józsefnek. (Márki: II. Rákóczi I. 328. l.). A hosszas diplomáciai tárgyalások után végre is visszatértek az eredeti tervhez, hogy vagy I. Frigyes porosz király egyetlen fia, Frigyes Vilmos herceg, vagy Miksa Emánuel bajor választófejedelem legyen a magyar király. 1708 június 15-én Rákóczi, a fejedelem, 10 ezer jól felszerelt emberével épp azért indult a Vághoz, hogy Steierországba betörve, a két jelölt valamelyikét az országba hozza. Ezt a tervet azonban keresztülhuzta a trencsényi szerencsétlen csata, ahol a lováról leesett fejedelem maga is súlyos zúzódásokat szenvedett, Bercsényi is megsebesült. A szétszórt sereget itt is Bottyánnak kellett összeszedni s ő fedezte Kistapolcsánynál a fejedelemnek Egerbe való visszavonulását. Augusztus 4-én már gyorsfutár vitte a haditanács parancsát Eszterházy Antalnak, hogy mennél nagyobb erővel üssön be Bécs tájára. A Fekete-városnál pihenőt tartó Eszterházy ezt a parancsot megelőzve, már augusztus 3-án úgy rendelkezett, hogy Balogh Ádám háromezred magával egyfelől, Botka Ádám kétezred magával másfelől, Ujkéry kapitány ötszázad magával harmadik felől Pozsony tájékán becsapjanak Ausztriába, ami fényes eredménnyel meg is történt. Ő maga pedig a fejedelem parancsát véve, augusztus 16-án 10—14 ezer emberével egész Schönburgig és Semeringig hatolt, ezernél több rabot ejtve, roppant prédával, többek közt 11 ezer marhával tért vissza, lovasságának itthon maradt részével és gyalogságával bevette Rusztot és Nezsider, amely város elővédje volt a Fertő mellett való városoknak és Ausztriának is tartalékja. (Tábori könyv 749.)

A Laxenburgból Bécsbe menekült I. József erre meghagyta Heiszter Sigbert főtábornoknak, hogy serege egy részével felülről nyomban siessen Bécs mentesítésére, tul a Dunára. A császári sereg ketté osztásával tehát elérték a kurucok céljukat, viszont Heiszter csak serege egyrészét vonta el, megparancsolta azonban az északi és pécsváradai császári tábornokoknak, hogy a Pálffy által még otthagytott szerémségi és határvidéki rác hadat császári lovassággal és gyalogsággal megerősítve, indítsák át a Dráván, Simontornya felé, s ott egyesüljenek az ő Győrből megindult, egyelőre hatezer főnyi ostromló seregével. 5000-nél is több rác indult el így, 700 német lovassal. De a győzelemitas kurucok is résen álltak. Eszterházy Antal valósággal ontja napi parancsait. Augusztus 12-én Balogh Ádámnak meghagyja, hogy maga mellé vevén Somogyi Ádám és Szekeres ezredeit, „igenesen siettesse utját Simontornyának, ahol is azon öszvegyült rác szágon tegyen egy nevezetes csapást.“ Ugyanaznap Devecserből közli Bezerédyvel a fejedelem értesítését, hogy „hadainak Trencsén mellett való confusiója nem olyan valóságos, mint amennyire terjedt a füsti (hire). Azért meg ne *tántorodjon intentióiban*. Sőt másokat is animáljon. (Mintha ekkor már tudta volna a fejedelem Bezerédynek Pálffy részéről Ocskay által való megkísértését?) Megküldi neki Grajner Antal levelét is, hogy General „Kraicz“ (Kreuz) ötezer rác és horvátsággal Simontornya felé vonul. Közli, hogy annak feltartóztatására Balogh Ádámot rendelte, Somogyi Ádámot küldje hát a dömöki táborba vissza. Augusztus 13: Radostits Ádám a Balogh Ádám és maga közt levő ellentéteket tegye félre, a haza szolgálatjában a brigadéros ur utasításaihoz alkalmaztassa magát. (Később fogságba vetették!) Augusztus 14: Domokos Sámuel Palotán jó vigyázással legyen, valamely hadat a lovasságból küldjön Balogh Ádámnak. Augusztus 15: Luka Benedek szorgalmatoskodjék mentől nagyobb számban és fegyveresebben felszedésére a föld népének s csatlakozzék

Balogh Ádámhoz. Augusztus 15: Palkovics Ferenc comissáriusnak megíratott, hogy hagyjanak békét az okoskodásnak, Pap-keszítül induljon meg, Balogh Ádám uram pedig a — maga hirivel üsse meg azon rácz ellenséget. Augusztus 16: Ifju Domokos Ferenc küldjön Simontornyára négy mázsa puskaport, kétszáz üveg-kézigránátot s ferslőggal óngolóbisokat mentülelőbb. Grajner a Palotánál levő porházban csinált puskaport mind Simontornyára hordassa s conserválja. Balogh Ádám, ha már annyira penetrált, haszon nélkül vissza ne térjen, ámbátor Szigetvár és Pécs között legyen is azon rácz ellenség. Augusztus 17: Bessenyei László Szala vármegyei vice-ispány a föld népét hova-hamarabb siettesse felkelni. (insurgáltatni.) Augusztus 18: Balogh Ádám a Siklós és Pécs között levő ellenséget, maga hirivel — ne sokat okoskodjék! — üsse meg. Augusztus 19: „Brigadéros Balogh Ádám uramnak missiliter intí-mátatott, hogy valamint életi s böcsületi szereti: félretéven minden consultá-tiót, senki opiniójának ne engedjen, hanem, ámbátor több legyen is az ellenség, ha külömben nem, éjjel is rajta ütven, azon rácz ellenségen, egy nevezetes csapást tegyen.“ (Tábori könyv 751., 752., 753., 754., 755., 756.)

Nagy volt azonban a teendőkre nézve a nézeteltérés az egyes parancs-nokok közt, úgyhogy augusztus 26-án Eszterházy Antal adjutánsát, Thorma Istvánt az ellentétek igazi okának kiderítésére Simontornyára küldi azzal az utasítással, hogyha bűnösnek (reusnak) találja, magát Béri Balogh Ádámot is vegye arestom alá, valamint Somogyi Ádám colonellust is s helyettök Tersánszky Ferencre bizza az együttes commandót, megparancsolván neki, hogy az el-széledett hadat mentül előbb összeszedvén, egy csoportban tartsa mindaddig, mig a gyalogság odaérkezik a pécsi operáció folytatására. (Tábori könyv 759.) Ugyanez nap megírja magának Béri Balogh Ádámnak is, hogy mindez amiatt történik, mert a maguk közt keletkezett civakodás miatt parancsa teljesedésbe nem mehetett, a miért is adjutánsának az a feladata, hogy őt, a többi tisztekkel együtt ő hozzá hozza. (Tábori könyv 759.) Ugyanez nap parancsot kapott Balogh Ferenc gyalog colonellus is, hogy „maga mellé vevén Szala vármegye földnépét, a maga regementjével és két mozsárral menjen egyenesen Pécs tájéka felé, hogy az ott conflúált rácságot dissipálván, azon igyekezzék, hogy magát is Pécs várát megvehesse, ha másképpen nem lehet, felgyujtván, azon füst alatt ostrom által Isten szerencsésen kézben adván, az várat funditus demoliálja s az külső falat mind elhányassa.“

Ugy látszik, Balogh Ádám időközben tisztázhatta magát az ellene fel-hozott vádak alól, mert Grajner simontornyai kapitány parancsot kapott, hogy a simontornyai két gyalogezredet adja át Balogh Ádámnak. Fodor László gyalog colonellus ezredével Simontornya felé vegye igenes utját. Balogh Ferenc is assignálja a comandót Balogh Ádámnak és vele egyetértsen. Érdekes, hogy Eszterházy Antal, aki eddig folyton támadásra tüzelte Balogh Ádámot, 1708 szeptember 3-án tudatja vele, hogy a Fejérváron levő ellenség valószínűen egyesülni akar a Pécsnél levő rácsággal, ha tehát azt már eddig fel nem verte, — *defensive* tartsa magát mindaddig, amíg ő vele összemehet, vagyis — egyesül.

Csakhogy Balogh Ádám már az előttevaló napon, 1708 szeptember 2-án (de némelyek szerint már 1-én) elvégezte a maga derekas munkáját. A Simon-tornyát ostromló Heiszter és a Tolnán keresztül vele egyesülni akaró, már Kölesdig jutott rácok közé ékelí magát s teljesen tönkre veri a Kreuz és Fluck német főtisztekkel, Eszék felől érkező német és rác sereget, úgyhogy a derék Eszterházy Antal gróf vezénylő tábornoknak már nem jutott egyéb feladat,

minthogy 1708 szeptember 7-én, szent-gróthi táborából a következő szép harctéri jelentést tegye Bercsényinek:

„... Négy részről lévén környül vétetve az ellenségtől, ugymint a Duna mellől Haister által egyfelől, Kreuz nevű német tisz Oberstwachmeister (főstrázsamester, azaz őrnagy) Fluckkal, rácsággal és horvátsággal Pécs tájékán, másfelől, Draskovich János haszonlóképen horvátsággal és rácsággal Légrádtul harmadik felől, nem különben Nádasdy Ferenc per se maga corpussával Sopron tájékán negyedik felől — rettenetesképpen megremült vala az a föld népe, elől tűz s hátul víz között lévén. Azért az állapotban, hosszas consultatió után azt deliberáltam, hogy azon négy részről reánk jövő ellenségnek egyik felekezetét, a kivel tudni illik könnyebben birhatnék, megűzöm; a minthogy mindgyarást adtam kemény orderemet Nemzetes vitézlő Béri Balogh Ádám lovas Fő-Colonellus urnak — kinek nincsen mássa activitássára nézve ezen darab földön (Dunántul) Bezerédyn kívül, hogy melléje vévén Tekintetes Nemzetes Somogyi Ádám reguláris forma regimentjét, nem különben Nemzetes vitézlő Szekeres István lovas Fő-Colonellus uram ezerit, ugy szintén Tekintetes Nemzetes Balogh Ferenc ezerit és Tekintetes Nemes Szala vármegyéből exurgált Tekintetes Nemes Bessenyei László uram directiója alatt levő föld népét, adjungálván említett Colonellus Balogh Ádám urhoz két tarackot, ahhoz kíváncsi monitíóval: menjen egyenesen a Pécs tájékán lévő ellenségnek tövibe és ott vagy nyer szerencsésen, vagy veszt reménytelen, aggrediálván teljesen eltörlessze. Megértvén azért Heister is föltett igyekezetünket: nyakra-főre sietett a Duna mellől Fejérvár felé, onnét Simontornyaig penetrálván. Vévén azonban észre megnevezett Balogh Ádám uram Heisternek elérékezését: mintha országos harcnak köllene menni, rendelt seregekben vévén magát, sok biztatásom után resolválta magát az rácságnak megcsapására, a minthogy assecuráltatott is általam, hogy ha azon operation szerencsésen által esik, jövendőbeli promotióját fogom sollicitálnom Főlséges és méltóságos principalisinnál (Rákóczi és Bercsényit érti) ezért mint régi, tanult, szép hadi experienciával bíró férfiú, előtte viselvén, hogy inter duo mala minus esset eligendum, egy szívvel lélekkel neki menvén az ellenségnek, sok kanonérozások és puskázások után Isten kegyelme által annyira dissipálta az ellenséget, hogy abból alig mehetett el talán harmincig való a lovassábul, az infanteria mind ott veszett; a ki véle volt Kreuz nevű német tisz, salválta életit, de Oberst-Wachmeister Fluck és az rácságnak egy főkapitánya elevenen elfogattának, — feles zászlót és dobokat is nyervén. A mi részünkől mennyi sebesseink maradtanak s mennyijen haltanak meg: az minapi levelemben megküldöttem specificatióját Excellentiádnak. Heister is látván, hogy Balogh Ádám uram szerencsésen átesett a rácságon: Simontornyától Csesznek felé vette útját, remélvén, hogy egy lövés nélkül kezéhez vehetné.“

Az ellenség vesztesége óriási volt. Majdnem az egész sereg megsemmisült. Az 5700 emberből 3000 fekszik a kölesdiek által ma is „Nyugovó dombnak“ nevezett csatatéren. Mint a Pozsonyi labanc napló mondja: a „Fluck alezredessel Eszékről kihozott német lovasból is háromszázig valót áldoztak fel a kurucok!“ A sereg megmaradt részét a Kölesdtől nyugatra eső Kistormás mellett levő Tökert ingoványaiba szorították, a többiekre pedig napokig vadászva, egészen a baranyamegyei Vörösmartig tűzik, ahol egy részük átmenekült a Duna—Tisza közbe s ott, amint Rákóczi 1708 szeptember 24-én Bercsényinek írja: „valami tizennégy száz lovas és gyalog verte össze magát a Bácskaságról, Maros tájékáról és az Balogh Ádám által megveretett s az Dunán által Veres-Martonnál költözött rácok hulladékjából és kétségkívül el is oszlott, mert Szemere László brigadéros, Bessenyei Miklós ezredes hadait, ugy Perényi Miklós hajduit is kocsikon, nyomban utánuk küldöttem.“ (A kölesdi harcról: Thaly Kálmán, Vasárnapi Ujság 1864. évf. 288. lap.)

A győztesek birtokába jutott a tábornoknak minden felszerelése is. 24 zászló, 3 ágyu, sok rézdob s 500 élelemszerrel és rablott holmival megrakott szekér, ugy hogy az elébb idézett Pozsonyi labanc napló szerint a katonaság által megtartott szokásos kőtyavetyén egy szekeret portékástól, marhástól meg lehetett venni 5—6 forinton.

Az augusztus 3-i trencsényi vereség után nagyjelentőségű volt ez a győzelem. „Béri Balogh Ádám vitézsége megmentette a Dunántult s a trencsényi csapást jó részben visszatorlá.“ (Thaly: Bottyán János.) Heister félve Eszterházy

oldalbakapásától, meg sem meri támadni Balogh Ádámot, hanem a Bakony felé indul, hogy legalább Nádasdyval és Draskovich seregével összeköttesse keressen. De már a parányi cseszneki vártól is kudarccal kénytelen elvonulni, nem boldogulván annak Mező Szegedi Bálint által vezetett hősi védőivel. Pápara vonul tehát, de mikor Eszterházy Draskovich horvátjait is tönkre veri s a Mura vizébe szorítja, félve Eszterházynek Balogh Ádámmal való egyesülésétől, fél hadseregének elvesztése után Komárom ágyuinak védelme alá menekül.

A győzelem új erőt öntött a csüggedő kurucokba. Rákóczi „Isten kegyelmének mondotta, mellyel megmutatta, hogy szemeit ismét reánk vetette...” Megszűnt Bercsényi makacskodása is. Még a győzelemről semmitse tudva, épp a csata napján, szeptember 2-án, Viskről azt javasolja a fejedelemnek, hogy Balogh Ádámnak és Kisfaludy Lászlónak brigadérosaságot kellene ígérni, csak használjon...” (Arch. R. VI. 58.) Ötödikén, Zsemberen már tudja a kölesdi győzelmet s azt úgy tudja Rákóczival: „A ráczokat Isten engedte felverni...” (Arch. R. VI. 66.), 9-én ugyancsak innen, már aggályoskodik a fejedelemnek a kinevezést elrendelő levele miatt: Balogh Úram fog igen disgustáltatni, mert előbb neveztetik ki Kisfaludy brigadérosul.” (Arch. R. VI. 71.)

Érdekes, hogy Béri Balogh Ádámnak brigadérosá váló kinevezése, amint maga a kinevezési okmány dátuma is mutatja, már e sürgetések előtt megtörtént. Kitészik ez a fejedelemnek 1708 szeptember 26-án Mezőkeresztesen kelt, Eszterházy Antalhoz intézett leveléből is, amelyben válaszolva a kölesdi csatáról szóló, előbb már ismertetett szentgróthi jelentésre, a legmelegebb hangon emlékezik meg „N. V. Béri Balogh Ádám Öbesterünknek a Pécshez gyű-

A handwritten note in cursive script, dated 1764. The text discusses the promotion of Balogh Ádám to Brigadier. It mentions that Balogh Ádám is a brave and experienced soldier, and that his promotion is justified. The note is signed 'Thaly Kálmán' and dated '1764'.

THALY KÁLMÁN MEGJEGYZÉSE AZ ADOMÁNYLEVÉLRE VONATKOZÓAN.

lekezett ellenséggel szembeszállva és formális harcállás s ütközet által véghez vitt, Előttünk és az egész nemzet előtt szép dicséretre minden koron méltó szerencsés akciójáról, mely által nem csak azon corpora ellenségünknek deleáltaték, hanem ezen darab földön végbenvitelre elszánt gonosz igyekezetének is vége szakadt és a felfuvalkodott kevélységének is nem kevés mértékben tapasztalá megbosszulását és büntetésit.”

„Ami N. V. Balogh Ádám Öbesternek Brigadérosaságra való promoteáltatását illeti, jól tudja Kld, a midőn az állhatatlan Bezerédynek azon gradust conferaltuk, már akkor is olly reflexiónk volt említett Balogh Ádám Öbesterünk felől; bizvást Kld Generálisí autoritása szerint decralálhatja és publicáltathatja Brigadéros Főtisztünknek addig is, míg a decretumot expedíaltatva, által küldhetjük, ami kevés napok alatt, csak Isten jóvoltából passusunk nyiljon,

100.
 101.
 102.
 103.
 104.
 105.
 106.
 107.
 108.
 109.
 110.
 111.
 112.
 113.
 114.
 115.
 116.
 117.
 118.
 119.
 120.
 121.
 122.
 123.
 124.
 125.
 126.
 127.
 128.
 129.
 130.
 131.
 132.
 133.
 134.
 135.
 136.
 137.
 138.
 139.
 140.
 141.
 142.
 143.
 144.
 145.
 146.
 147.
 148.
 149.
 150.
 151.
 152.
 153.
 154.
 155.
 156.
 157.
 158.
 159.
 160.
 161.
 162.
 163.
 164.
 165.
 166.
 167.
 168.
 169.
 170.
 171.
 172.
 173.
 174.
 175.
 176.
 177.
 178.
 179.
 180.
 181.
 182.
 183.
 184.
 185.
 186.
 187.
 188.
 189.
 190.
 191.
 192.
 193.
 194.
 195.
 196.
 197.
 198.
 199.
 200.

II. RÁKÓCZI FERENC ADOMÁNYLEVELENEK MAJDNEM EGYKORU MÁSOLATA,
 — THALY KÁLMÁN KIEGÉSZÍTŐ JAVÍTÁSAIVAL. —

meg is leszen, amelyre Isten segitvén, kedvesen fogjuk venni Kldtül a nyert zászlóknak és doboknak elküldését.“ (N. Múzeum, Thaly-kéziratgyűjtemény.)

Szeptember 21-én Bercsényi Füzes Gyarmatról még azt is megírta a Fejedelemlnek: Halloom Balogh Ádám valami 500 forintos árendájú jószágot kérne, biztattam azzal is. (Arch. R. 92.)

A somogyvári uradalomról volt itt szó, ami bizony nagyon is reáfért szegény Balogh Ádámra, mert már az 1707 május 7-én kelt hivatalos jelentés azt mondja róla: „Jól lehet Pest vármegyében adattatott vala némely jószág ő kglmének, mindazonáltal az teljességgel elpusztult, zsellérségben a felesége gyermekeivel Széchenben nyomorog.“*

Eszterházy siet a fejedelem kívánságának eleget tenni. Amint Bercsényi 1708 október 5-én, a füzesgyarmati táborból írja: Balogh Ádám két hadnagya, Haraszty Miklós és Selmecezy János, Nyerges-Ujfalunál megpuskázva az ellenség strázsájával, viszik már a fejedelemnek küldött zászlókat. (Arch. R. VI. 120.) De a fejedelem által még 1708 augusztus 9-én, Széchenyben kiadott s Krucsay István által ellenjegyzett brigadérosi kinevezést, (vagy legalább az azt kísérő utasítást) az előbb említett jószágra vonatkozó adománylevéllel együtt, ugy látszik, Béri Balogh Ádám csak a következő évben vehette kézhez. Erre vonatkozik a Sümegről 1709 február 17-én kelt, Bercsényihez intézett levele: „Rátky Dániel Eöcsém uram és Selmetzi János Vicehadnagyom Öklme, tegnapi napon megérkezvén, Brigadérosi Funkcióim iránt való Decretumomat bizonyos darab Jószághra való Collationálissa(l) együtt meghozták és . . . nem különben nevemre az zászlókhoz való materiát és Tisztjeim munder Posztójukat.“

Maga a brigadérosi kinevezés a szokásos latin bevezetés után magyar szövegével a következő:

„Ezen édes Hazánk szabadságának helyre állítására kezünkre Isten által felvött igaz, ügynek folytatásában Hozzánk, Nemzetünkhöz és a nemes Hazához való tökéletes szeretetét s dicséretes jó maga viseletét és Hazafiságát Nemzetes és Vitézlő Balogh Ádám Ezeredes Kapitány Hívünknek kegyelmes tekintetbe vévén és hogy azon hasznos szolgálatait és hűségkedését, az időknék és alkalmatosságoknak mivoltához képest álhatatossan fogná megbizonyítani utolsó csepp vérinek kiomlásáig valóságossan reménvén, Hadaink közt való Brigaderosságnak és az közönséges Harcz rendelő és igazgató Mesterségnek Tisztét és hivatalyálból kegyelmesen conferraljuk. Kire való nézve fenn említett (t. i. a latin szövegrészben említett) Lovas és Gyalog Hadi Tiszteinknek és Hadainknak, mint Személy szerint mind közönségesen is és keményen parancsollyuk tudván megnevezett Brigadérosunk iránt való illy kegyelmes reflexiónkat, érdemelt becsületit megadni és kiknek illetni fog, hogy Tiszti-

---

* Hogy Balogh Ádám mily emberségesen bánt jobbagyaival, mutatja a somogyváriak 1710 október 14-i levele:

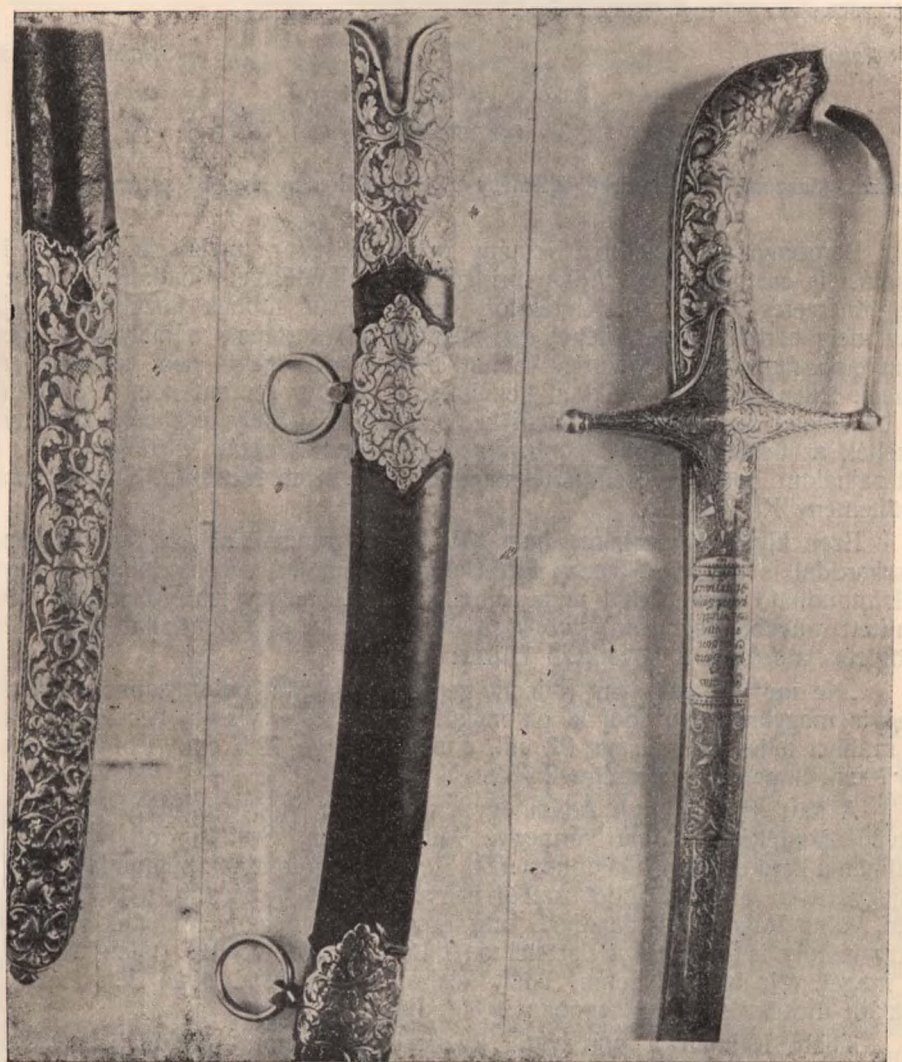
„A fejhajtó alázatos Jobbagyi Somogyvári Lakosok mind fejenkint halasztást kérnek „Béri Balogh Ádámktól“, hogy azon a pénz után, amelyet egy nagy szükségükben érettük letévén, nagy irgalmasságot cselekedett velük — „még egy kis ideig várakozással és irgalmassággal legyen, mivel most sehova sem mernek menni a mirigyek félelme miatt -- jószágukból pénzt nem remélhetnek“. Jószágaitak, marháikat felajánlják.

Kívül: Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Balogh Ádám uramnak Fölséges Fejedelem Rákoczy Ferenc ő fejedelemsége Egyik Brigadéros Obesterének és Dunáninnen levő Lovas és Gyalog hadainak Fő Commandójának (Tit. cum summo honore) Nekünk kedves Földes urunknak alázatosan iránk.“

Másik felén Baloghné kezével: Somogyváriak írták ezen levelet.

Ismeretlen kézzel: Ekstan (Eckstein) hajtotta el marhájokat. Balogh váltotta ki, Berner kapitány uram somogyvári gazdát felküldte Beszpremben Baloghnéhoz, fizessék meg ezen farkas (így!) ígért fl 50 megadják.“ (Nemz. Muzeum Thaly kéziratgyűjtemény 29. k. 102—103.)

BÉRI BALOGH ÁDÁM II. RÁKÓCZI FERENCTŐL KAPOTT DÍSZKARDJA.

hez s hivatalyához képest való és a Haza szolgálattját illető dolgokban illendő dependentiával (függő viszony) s kész engedelemmel hozzáviseltetni, Edictumunkban kiadott büntetéseknek vétele alatt semmiképpen el ne mulasszák. Amint hogy az említett Brigadéros-ságnak tisztére decretálván említett hívünknek azon hivatalt adjuk és Conferaljuk és abban illendőkép való authoritast attribualunk.“

Befejező sorai latinul: „Harum nostrarum vigore et Testimonio Litterarum Decretalium mediante. Datum in Castris Nostris ad Szécsény positis die nona Mensis Augusti Anno millesimo septingentesimo octavo.

F P Rakoczi

Stephanus Krucsay

Rákóczi Vitézlő Fejedelem

nagy pecsétje

(Nemzeti Múzeum, Thaly-kéziratgyűjtemény 29. k. 99. Eredeti levéltári száma 157.)

Bercsényi a brigadérosi okmány megküldésekor, ugylátszik, egy kis kioktatást is csatolt Balogh Adám brigadérosi működésére vonatkozóan. Erre ő elég önérzetes választ ad. Kiszakított mondataiban többek közt ezeket írja: „Az mely hertelenséghet (lehet szertelenség is!) tartanak némelyek felőlem, nem tapasztalhatom magamban. Senkit soha szóval megh nem szoktam sértenem. Ellenség előtt szoktam keménkedni. Ember semmit nem acciálhat(?) se böcsületet nem valhat, ha nem keménkedik. Valamely csatákon keményen viselték az tisztek magokat sörényen és hertelen szokták a dolgot . . . de azt sajnálom, hogy kevesen hertelenkednek.“ (Nemzeti Múzeum. Thaly-kéziratgyűjtemény XI. 488. l.)

Ezen kívül Rákóczi, az általa XIV. Lajos, francia királytól kapott pompás diszkarddal is megajándékozta Béri Balogh Ádámot. A vékony, inkább könnyűnek mondható kard, (tehát nem pallos, amint Kemechey Jenő főhadnagy előbb említett művében olvasom) gyönyörű ötvös munka s a markolat alatt négy szögletes mezőben a következő felirat:

„Ne me tire pas sans Raison ne me Remette point sans Honneur.“ Vagyis magyarul: Ne vonj ki ok nélkül és ne tégy vissza becsület nélkül. A szablya teljes hosszúsága 92 cm, ebből a penge 78·5 cm. A hüvely hossza 80·7 cm, a penge szélessége 2·4 cm.

A kard Béri Balogh Ádám egyik női ágon való leszármazója, Forster István ajándékából Tolna vármegye Múzeumában, Szekszárdon van. Thaly Kálmán a kard egykori tulajdonosának, Forster Zsigmondnak bemondása alapján feljegyezte az ahhoz fűződő családi hagyományt is, hogy t. i. azt 300 katona vitte volna Rákóczinak az ónodi országgyűlésre s néhány főispán, így Eszterházy Károly is(?) ezzel a tiszteletben tartott karddal vetette (talán festette?) le magát. (Nemzeti Múzeum, Thaly kézirat gyűjt. 29. k. 144.) Persze ez a kis családi dicsekvés — önmagában is mindjárt — cáfolat.

Thaly Kálmán a vörösvári Rákóczi—Aspremont—Erdődy levéltárban gyönyörű verstöredéket is talált erről a jelentős győzelemről. A Rákóczi korabeli kurucversek körül néhány évvel ezelőtt lezajlott irodalmi vita ugyan nem döntötte el véglegesen, hogy mennyiben van köze ehhez a vershez Thaly Kálmán névtelenségbe burkolózni kívánczó szerénykedésének, legalább is átköltő pennájának, annyi azonban bizonyos, hogy ez a vers így is, amugy is örök disze marad a mindenkori Rákóczi irodalomnak.

A KÖLESDI HARCZRUL.

1708. sept. 2.

A kölesdi harczon a kölesdi harczon,
Hej! én is ott voltam, — elejének vágtam :
Elejének vágtam, közepét bontottam, —
Mint kaszás az füvet, döntöttem, rontottam.

Mikor Balogh Ádám a kardját emelte :
Sándor László akkor dandárt reávitte.

„Vedd fel fiam bátran németnek lövését,
Ne mutasd szivednek semmi röttenését, —
Ne mutasd szivednek semmi röttenését!”

Mikor Balogh Ádám a kardját emelte :
Szekeres István is ezerét vezette.

„Rajta, rajta! rontsad ráczok sűrű rendjét — —
Hadd ne dulja gaznép édes hazád földjét!”

Az Sió berkéig lön nagy sivalkodás,
Fel Simontornyáig sűrű nagy roppands.
Akkor Balogh Ádám indítá több hadat :
Német is elveszett, a rácz is elszaladt.

„Haj, édes ezerem! Haj, Somogyi Ádám! . . .
Most immár utánna, mindenütt az hátán!
Most immár utánna, mindenütt az hátán!”

Lovassa üldözte, — gyalogja öldözte, —
Szegszárdig az mezőt vérével öntözte.

† Megégett Ráczország, megmaradt három ház . . .
Eleseft négyezer, megmaradt háromszáz. †

A kölesdi szép győzelem bizony nagyon megzavarta a Fehérvár-felé lenyomult Heiszter hadi terveit. Így szeptember 5-én Eszterházy is Szentgróthoz rendeli leib-gárdáját a gyalogsággal és bagázsijával s közli, hogy az ellenséget mellékezni s persecutálni Sümeg felé mozdul. Ötödikén Ikervárról már tudatja Domonkos Ferenczel és Balogh Ádámmal Bezerédy Imrének aznap történt elfogatását, aki minden igyekezetével azon volt, hogy „a megírt regimentet s azután bennünket mindnyájunkat törben ejtven, az ellenség kezébe adasson és halomba vágasson” Melsoczy generál-adjutánsának mindjárt meg is hagyja, hogy 120 lovast 3 jó tiszttel maga mellé véve, kötözve vigye Bezerédyt Simontornyára, Botkát Sümegre, Szegedy Ignácot Csobánczban, Ujkérit Csesznekben, mindenütt nagy vasakat vervén lábaikra s kívül-belül mezitelen fegyverrel strázsát állítván a fogság ajtajára.* Ugyancsak aznap „Brigadéros Balogh

* Bezerédy Imrét Horváth István alandárnok és Nemeskéri Kiss Pál leleplezése után 1708 szeptember 5-én Kőszegen fogták el. Az 1708 november 20 ára Tállyára összehívott, de 22-re, a hely alkalmasabb voltánál fogva Sárospatakra áthelyezett országgyűlés ítélkezett felette. Bezerédyt fogolytársaival december 6-án, Munkácsról vitték Patakra. Ügyüket 10—11—12—13-án tárgyalták. Elítéltetését a fejedelem az országra bízta. Ő mintha nem akarta

Ádámnak collaudáltatik dicséretes tett katonája" (így!) S meghagyja neki, hogy Kis Farkast a zászlókkal, dobokkal küldje hozzá, hogy „Felséges Urunkhoz és Méltóságos Locumtenens Uram ő Excellenciájához cum summa (laude) szállitassék.“ Ő pedig, ha a pécsi operációt szerencsésen véghez vitte: egyenesen mindenütt a Dráva felé nyomakodván, vele egyesüljön, hogy viribus unitis a pécsi, úgy a Murán tul hirlelt ellenségen is által mehessenek. (Tábori k. 767., 768., 770.)

A pécs-környéki portyázás után Balogh Ádám Komárom alá megy. Majd Zalaapáti vidékén jár, ahonnan a Mura vidékére csap le. S az 1709. év megint szép sikereket hoz neki. Eszterházy január 3-án 3000 lovassal Bécs ellen küldi. Oly észrevétlen gyorsasággal történt ez a támadás, hogy a vadász-gató császár testőreinek egy részét is elfogta. Sőt megtámadta a gyanutlanul Laxenburgba kimenő császárt is, aki pedig lelkére kötötte az általa Magyarországra főhadvezérnek küldött Starhemberg grófnak, „kövessen el mindent, hogy vadászatait el ne rontsák a — zsványok!“ Balogh Ádám azonban többeket levágott a testőrök közül. S maga a császár is alig tudott elmenekülni. Ez alkalommal tizenegy ellenálló községet pörkölt fel, számos foglyot ejtett s nagymennyiségű vagyont és szarvasmarhát zsákmányolt. S „onnét megtérven, hacsérosokat, póstamestereket s nem kevés nyereséget hozott magával,“ amint Gróf Eszterházy Antal, dunántuli vezénylő tábornok 1709 január 23-án írja Károlyi Sándornak. Ekkoriban keletkezhetett a híres Béri Balogh Ádám nóta is, bár Thaly szerint annak két első sora más változatban, mint népdal előbbi időből való.

BALOGH ÁDÁM NÓTÁJA.

— 1709 elejéről. —

*Török-bársony sövegem —
Most élem gyöngyéletem:
Balogh Ádám a nevem,
Ha vitéz vagy, gyer velem!*

*Fakó lovam a Murza,
Lajtha vizét megussza,
Bécs-alját ha nyargalja:
Császár azt megsíratja . . .*

*Császárt hogyha kinn kapom:
Hacsérossít lecsapom,
Magát is megugratom,
Bécs várában futtatom.*

*Zsendelyes hi, eszterhás . . .
Ég a város, ég a ház,
Nem is egy ház: háromszáz —
Mert az kurucz ott tanyáz.*

volna. Mások, például Bercsényi amellet voltak, hogy haljon meg. 14-én mondták ki rá és Botkára a halálos ítéletet. Kivégzésük 18-án történt a sárospataki külső várban, a tornai hóhér által. Váci Szegedy Ignácnak és társainak megkegyelmeztek Bezerédyt alighogy eltemették, hire járt, hogy — feltámadott. Rákóczi 20 gyalogosával felásatta és közszemlére tétette ki. (Nemzeti Múzeum, Thaly kéziratgyűjtemény 43. Thaly Kálmán kijegyzése Csécsy János kurucz korbéli sárospataki professornak az ottani főiskolai könyvtárban őrzött 1705-i emlékiratából.) Jászai Pál Országgyűlési Almanachja (1843—120) szerint Bezerédy vörös márvány síremléke akkor még megvolt a sárospataki belső vár falában.

*Vitéz! hol a tarisznyád?
Vedd elő az pogácsát:
Zsendely pattog, hull a nád . . .
Süthetünk ma szallondt!*

*Sándor Ferkó, sógorom —
Adsz ide a jó borom!
Harcz után, ha szomjazom!
Az áldomdst megiszom.*

S Balogh Ádám tovább halad a dicsőség útján. Bottyán írja 1709 február 19-ről Bercsényinek, Eszterházy dunántuli operációjáról: „az belei (ballai) dupla sáncot ostrommal bevették a mieink, Eugenius regimentjét alkalmasint megszövtván. Balogh Ádám már kétszer Bécsig volt és Kisfaludi László Mura-közben.” (Arch. Rák. IX. 616.)

1709 ápril 11-én Zsámboki azt írja Gyöngyösről Károlyinak, hogy az „esztergomi, komáromi és több végházbeli gyalog- és lovasellenségek Győr felé, tul az Dunán felmentek.” Ez a felvonulás a Béri Balogh Ádám által erősen szorongatott Sopron vidéke és az ausztriai határok mentesítése céljából történt, mert „Balogh Ádám ekkor tájban a Lajtha mellett szép csapásokat tőn, egyebek közt, — amint Eszterházy Antal írja Berthóthy Istvánnak, Nagy Mártonnál 200 labanc és rácz katonát vagdaltatott le.” (Bottyán J. 412. lap.)

A Névtelen Labancz Napló szerint május hónap elején a bécsi hadi tanács megállapította a nyári haditervet, amely szerint Heiszter a seregek egy részével, Croix, Veterani és Monticelli vezéreivel keljen át a Dunán s egyesüljön az ottani császári tábornokokkal, Nehmmel, Prajnerrel, Schillinggel, Nádasdyval s ha Eszterházyval és Balogh Ádámmal szerencsésen végzett, menjen ismét vissza Pálffy segítségére, aki a Dunán innen, mint fővezér, Viard, Steinville, Tollet, Hochperg, Leffelholcz, Hartleben és Ebergényi tábornokokkal együtt működött. (Bottyán J. élete 412 lap.)

A kurucok már május közepén tudtak erről a tervről. Bottyán Széchenből, Ipolyságról, a Garam partjáról osztja parancsait, Ujvárral fenntartva az összeköttetést. Junius hónapban egyebek közt még az volt Balogh Ádám feladata, hogy báró Nehm tábornok Styriában rekedt seregét ne engedje a Heiszter tábornok által elébe küldött Prayner tábornokkal egyesülni.

Heiszter ugyanis a Győr várát ostromló Somogyi Ádámot junius 20—23. közt a Rábán át visszanyomja. Prayner tábornokot Körmend alá küldi, hogy a Steyerország határán, Regedénél visszamaradt Nehm tábornok 5000 főnyi seregével egyesüljön. Eszterházy Somogyival azonban visszafoglalja a Tóközt s Balogh Ádám azt a parancsot kapja, hogy 3 lovas ezredével Prayner és Nehm közzé ékelje magát, amíg Eszterházy majd Nehm rácjait Szentgothárd felé megkerüli.

Balogh junius 26-án Körmendnél már megfutamtítja Prayner seregét, a Sárváron tartózkodó Heiszter azonban a nagy puskázásra figyelmes lesz, hirtelen egész seregével Balogh Ádámra csap, akinek meglepett seregét szétrebbenti. Nem volt ez valami nagy diadal, de Heiszter telekürtölte vele a világot. Kolinovics, az osztrák történetíró, mindössze 200-ra teszi a kurucok veszteségét, míg a Névtelen labanc naplója szerint a labancok vesztesége 300.

1709 július 1-én, a dömöki táborból Eszterházyint is Vas és Sopron főrendeit, nemeseit, közönséges lakosait, hogy ne adjanak hitelt Heiszter hireinek, páten-sének, hogy Balogh Ádám 3 könnyű lovas ezredét szétszórta. Az eloszlás kenyér hiány miatt történt, de már azok is nagyobb csoportokban vissza-

tértek, maga pedig corpusával érintetlen. Expediálta tehát Balogh Adámot, hogy „a hitezegett személyeket nem csak persekválja, sőt jószágát prédára hányván, magokat megköltözve küldje hozzá.” (Arch. R. 371. lap.)

A vakmerő Balogh Adám nem is sokat törődött ezzel a kis kudarccal. Hamar összeszedi elszéledt embereit. Ujra átkél a Rábán, Sopronig felhatol s folyton kellemetlenkedik Heiszternek, Eszterházyval együtt három hónapon át váltakozó szerencsével küzd az egyre növekedő ellenséges sereggel. A Rábaközből ugyan kiszorítják, de Sopron táján maradt hadai be-becsapkodnak Ausztriába s maga is újra átkelve a Rábán, egész Styriáig be-beportyázik. Félve azonban a kegyetlenül dúló és égető Heiszter újabbi meglepetésétől, kérve-kéri a fejedelemtől, hogy Eszterházy Dánielt vagy Babocsayt küldje át hat ezredével. Heiszter 1709 július 15-én 10 ezer emberével át is kél a Rábán. Balogh egy-két ezer emberével Sopron és Szombathely környékén folyton a hátában.

A fejedelem megtudva azt, hogy az ellenség Komáromból, Tatából és Esztergomból Párkánynál gyülekezik, tehermentesíteni kívánja a dunántúli hadseregét. Junius 19-én, Szerencsről arról értesíti Károlyit, hogy a Gömörben összegyülekezett hajduság „formaliter aggrediálja a bányavárosokat.” Bottyán a Bányavárosokban a németeket tényleg annyira bekeríti, hogy a kiéheztetett sereget Pozsonyból és Bécsből kell élelmezni. Mivel azonban a fejedelem inkább bizik ő benne, mint Eszterházy Dánielben, vagy Babocsayban, a Sáros-patakon, július 16-án kelt levelében azt írja Károlyinak, hogy „Bottyánt a jász Sötér és Deák Ferenc ezereivel és kompokkal a Duna mellékére rendelte.” Gömörben, Szepesben, Liptóban július végén maga Bercsényi vette át a vezényletet. A Dunán átkészülő Bottyán pedig Eszterházy Dánielnek adja át a maga brigádját. S mivel Sümeg várát Heiszter július 30-án, az Eszterházy Antal szolgájából ezredességig felvergődött Grajner árulása folytán hatalmába veszi, Eszterházy Antal még jobban sürgeti a segítséget. A fejedelem Cseplész János ezredét is Bottyán mellé rendeli s e sereg pótlásául elküldi a 100—120 főből álló saját „testőrző nemes compániáját” is.

Bottyán 5000 főből álló segítő seregével augusztus elején indul el Szécheny tájékáról s augusztus 10 körül ért a Deák Ferenc, Sötér Tamás, Cseplész János és a Kókay által vezetett jász lovasezredekkel Dunavecsehé. Eszterházy Antalnak ekkor még 9 lovasezrede volt: a Balogh Adám, Kisfaludy György, Kisfaludy László, Telekesi Török István, Szekeres István, Kiss Gergely, Somogyi Adám és a fogoly Bolfort Adám ezredei. A négy gyalog ezredet pedig Fodor László, Helepront, Eckstein János, Grajner Antal vezették. Lovas szabadcsapata volt Borbély Gáspárnak, Ghylány Gergelynek, szabad hajducsapata Gál Mártonnak, Kerekesnek. A felkelt nemességet, a népet pedig Benkő Ferenc, Sándor László, Luka Benedek, Balázs Lukács ezredek és Bessenyey, zalamegyei alispán vezérelték. Simontornyának a meghalt Horváth Ferenc helyett Hellepront lett a parancsnoka.

A kurucok junius végéig, egész Sopronyig s a Lajtháig birtokukban tartják a Dunántúlt. Sőt Balogh Adám Eszterházy parancsára 2000 emberből álló seregével Wimpassingnál Ausztriába is betör, megveri Savoyai Eugen határőrző dragonosait és Schönborn chevauxlegerjeit és „sok marhát elhajtván, nagy zsákmányt nyervén, győztesen tére meg.” Szombathelyt is a németekre gyűjtja, Kőszegét pedig úgy körülveszi, hogy a „belső városbeliek, az külsőben sem mehetnek a kurucok miatt.” (Labanc Napló.)

Lassanként azonban kezdenek a kurucok a Dunántúlról kiszorulni. 1709

julius hó 5-én Béri Balogh Ádám még Gelséről ír levelet Eszterházy (?) generálisnak: Eleget szeretne tenni parancsának, de nincs kivel. Emberei, kik csak a könnyebbjét keresik s nem akarnak koplalni, tőle eloszlottak. Kis Gergely uram ezeréből katonaság csak 40 lóval volt mellette s ő maga is elment a Kemenes alá. Tegnap este parancsa szerint, a hollósi hidon átmént, de olyan zápor és vihar keletkezett, hogy fele a katonaságának visszaszökött a hidtól. Át akart menni Stiriába a Rábán, hogy az ellenség hátába kerüljön. (Nemzeti Múzeum, Thaly-kéziratgyűjtemény XI. k. 490/I.)

Rossz néven is vette Eszterházy, Balogh elmaradását. Legalább ezt vehetjük ki Balogh Ádámnak az 1709 július 10-én, Szent György-völgyéből Eszterházy Antalhoz intézett leveléből, amelyben azt írja: Megkapta levelét, amelyből értette a generális haragját, hogy nem ment a Rába-tulsó földre.

Nagy segítségére jön a császáriaknak a még 1707-ben fellépett, de most még inkább dühöngő pestis. Bottyán késlekedik e miatt az átkeléssel, mert a családjukhoz hazaszökdöső katonákat nem lehetett visszatartani, úgy kell őket összeszedgetni. Pedig mindent elkövet, hogy átjöhessen. Irja is már Bercsényinek Gyöngyösről 1709 augusztus 4-én: „Szerdán estére az Duna mellett Vecsinil (Vecse) leszek. Eszterhás Uram ő Nagyságának, Horváth Zsigmond Uramnak már kétszer irtam, hogy készítsenek éllist és más necessariumokat hadak számára, mivel élig haddal migyök, Balogh Ádám és Kisfaludy Uramimknak is hasonlóképen. Az arnautságot (albán gyalogosok) is váltig híresítöm Dunántulvalóknak.“ (Arch. Rák. IX. 707.)

Bottyán Gyöngyösről, 1709 augusztus 5-én a fejedelemnek írt leveléhez csatolja a Dunántulso földről érkezett, átmenésüket sürgető leveleket is és kéri, hogy legyen „kegyes reflexióval azon földhöz“, mert a sok átkozott hamishitűek miatt fél, hogy el ne vesszünk azon földet. „Én már éjjel-nappal fogok a Duna mellé bésietnem.“

E levélhez csatolva fennmaradt Hellepront János ezredes simontornyai várparancsnoknak Bottyánhoz írott levele, amelyben ő is sürgeti Bottyán átjövését. Mert nagy a veszély, a hadak elszéledtek, némelyek labanccá lettek. A német „városonként, falunként hajházza kurucoknak feleségeit, azokat mindenükből kipredáltatja.“ „Sümeget lövi. Veszprim éjjel-nappal tűzbe vagon. Pápát is keményen fortificálja.“ „Hozzon puskaport, ólmot, mósárokat és álglyukat, ahhoz való munitiót. Puskákat, kardokat és valamely hópénzt, mert csak egy pipa dohánt sem vehet az szegénylegény magának.“ (Arch. Rák. IX. 713.)

Mig ez a készülődés tart, Heiszternek volt ideje megtudni, hogy Bottyán a Dunántul megsegítésére akar sietni. Földvár felé indult tehát serege zömével. Bottyán a Dunavecsénél levő mezőről 1709 augusztus 15-én, a fejedelemnek írt leveléhez mellékeli Palkovics Ferencnek Simontornyán, 1709 augusztus 14-én kelt levelét: „Az ellenség tábora Mező-Komárom és Szalókhoz (Szilas-hoz?) tegnap estve szállott, Pincehel és Ozora s a táján való falukra még az éjjel szalaquardákat adott; nem egyebet colimálhatjuk, hanem hogy Simontornyát csak ma is meg fogja szállani.... A mennyi erővel van Ngod: Bogyiszlónál inkább iparkodjék (által) avvagy hol gondolja Ngod, úgy hogy azonnal falukat érhessen... A jó Isten tudja miképpen vagyunk. Tudom, Balogh Ádám Uram ő kglme bővebben fogla informálni mind Ngodat, mind följobbvaló Méltóságokat. Fodor Uramon (a Simontornyáról kitört, de az ellenség által elfogott ezredesen) két seb van, de nem halálos egyik is, attul most mindeneket megtud az ellenség.“ (Arch. Rák. IX. 714.)

Eszterházy Heiszternek Palotánál utját állja, de súlyos veszteséget szenved.

Szétszórt seregével Somogy felé menekülni kénytelen. Bár Bottyán azt is megírja aznap a fejedelemnek „Hallom, hogy Balogh Ádám is által jött oda alább a Dunán, még eddig hozzám nem érkezett.“ — Balogh Ádámnak augusztus 15-én sikerül Bottyánhoz csatlakoznia. Bottyán még aznap Rákóczihoz küldi, hogy több segédelmet kérjen az egész Dunántul nevében. Augusztus 22-én már Munkácson van. De Beniczky Gáspár naplójában még aznapról azt írja: „Munkács, augusztus 22. Brigadéros Balogh Ádámnak audientiát adván, alkalmas ideig beszélgetett vele, amint az nap vissza is küldötte Ő Felsége postán.“

Ekkor bizony már hanyatlóban van Rákóczi szerencse csillaga. Balogh Ádám így legfeljebb biztatást kaphatott. Szomorúan fordult hát vissza a fejedelemnek Bercsényihez szóló levelével. Csak egy-két szolgálja kísérte. Először is Bottyán felkeresésére indult, de ezt már nem találta előbbi helyén. Utközben találkozott Bercsényivel, aki 1709 augusztus 27-én, Tamásiból (valószínűen Bakony-Tamási lesz, mert arrafelé bujdokolt serege romjával a Dunántul rekedt Eszterházy Antal gróf) azt írja a fejedelemnek: „Tegnap utamban ére utól Balogh Ádám Uram Fölséged leveleivel, kit is expediálnom akarván, itten subsztáltam.“

Találkozott-e még Béri Balogh Ádám Bottyánnal és hol, ennek nyomát nem igen találjuk. Eszterházy Antal gróftól azonban eléri.

Mivel Heiszter palotai győzelme az Ó-Dunán való átkelését megakadályozta, Bottyán elvonni akarván a figyelmet az Eszterházy Antallal Dunántul maradt csapatokról, a bányavárosok felé tör s a Selmec védelmére készült, ugynevezett „verszáli sáncot“ ostromolja. Kétezer emberébe került ez a támadás, de az ellenségnek még többbe. Tollet tábornok arclövést kap, úgy hogy fogságba is kerül. A további harc azonban abban marad, mert Bottyánnak sietnie kell, hogy a Hatvanban készülő árulást és a bácskai rákok felkelését elfojtsa. Ez a gyors mozgás, a sok izgalom, testi fáradtság megőrlik az ő vasaidegeit. 1709 szeptember 25—28. között agyvérzésben váratlanul meghal a lőrinck-káti táborában. A Rákóczi szabadságharc legjobb katonája, mondhatni — lelke szállott vele sirba. Az egyetlen igazi hadvezér, akire még számítani lehetett. Az ő katonai zsenije pótolhatatlan.

A mi ezután történik, az már a — vég kezdete. A nyolc évig tartott izgalmas dráma utójátéka. Eszterházy Dániel ugyan még sikerrel éllelmezi Érsekújvárt. Eszterházy Antal és Balogh Ádám még hónapokon át vitézül küzdenek megmaradt csapataikkal. Így a kurucok Sopronnál elhajtják a város szélén legelő gulyát s az üldözésükre küldött 5—6 száz főnyi labanc huszárt Kopházánál, majdnem egy szálíg levágják. A polgárok közül pedig csak egynek kegyelmeznek meg, nem tudják megbocsátani, hogy egy kuruc hadnagyot lelőttek. A pozsonyi Labanc Napló augusztus 12-ről még azt írja: Szombathól a kurucok miatt az városból a kertekben sem mehetnek. Augusztus 26: Szombatot bombázzák a kurucok... A soproni harc után Eberfurtnál és Posendorf vidékén aratnak még kisebb diadalokat. 1709 augusztus 29-én azonban már azt írja Bercsényi Károlynak Jolsváról: Heiszter megszállta Simontornyát. Hősies védelem után elesik Veszprém is. Eszterházy Antal és Balogh Ádám mindinkább a Dunának szorulnak. A Zala megyei Csatárról 1709 október 31-én (a dátum nem egészen biztos) Béri Balogh Ádám már nagyon elkeseredett szívvvel írja Babocsay Ferencnek, a később Vadkernél hősi halált halt vitéz brigadérosnak: Rosszul mennek a dolgok. „Nekem Istennek hála, nincs miről busulnom, mert senkim sincsen. Isten (?) mindenemtől megmentett, valamim

egy szóval volt.“ (Az elmosódott írásban, mintha valami 15 (?) ezer forintról tenne említést ?!)* „Szegény atyám maradékja, valamint gyermekségemtől fogvást keresetim (?) az biz mind loboncza lett. De nem tehetek rula. Sit nomen Domini benedictum. Bár csak szegény feleségemet ne vitte volna rabul el és gyermekeimet, s ha elvitte is, ne tartaná oly sanyaruságban az átkozott az mint tartja.“ Kéri őt: „Kedves sógor uramat, legyen az Méltóságoknál jó szószóllóvá.“ P. S. Ha jó hire van, írja meg, „mert mink bizony már éppen csak aggonizálunk. Küldjön segítséget, míg egy kis lélek van bennünk. Mert ha nem küldenek, bizony vége lesz a comédiának s itt kell hagynunk ezt a kedves jó lakhelyünket s földünk.“ (Nemz. Mueum. Thaly-kéziratgyűjtemény. XI. k. 493.)

Jól sejtette. December 9-én már két voluntér azt jelenti Rákóczinak, hogy Eszterházy Antal kiűritette a Dunántult, ahol csak erdőkben lappangó kuruc csapatok maradtak vissza...

Balogh Ádám már előbb keresi az átmenésre alkalmas helyet. 1709 szeptember 13-án Kemencziből azt írja Eszterházy Antal grófnak: „Sehol nem mehetvén át a Dunán, *Bottyán javallatából* jöttem fel Nógrád felé. (Nem jutott át másutt sem.)“ Simontornya elvesztése kár...“ (Munkácsról való visszajövetele után legfeljebb ennyi, ami sejteti, hogy mégis csak találkozott a szeptember 25—28 között elhunyt Bottyánnal. (Nemzeti Múzeum. Thaly kéziratgyűjtemény. XI. k.)

Balogh egy későbbi levelében azt mondja, hogy Eszterházyt is ő segítette az átmenetelben. De hogy hol történt ez, a helyet nem jelöli meg. El kell tehát fogadnunk a bécsi ujság következő híré: „December 1-i hír szerint Buda alatt Eszterházy 200 felkelővel átkelt a Dunán, hogy a többi felkelőkhöz meneküljön.“ (Wienerisches Diarium. Hanskarl Erzsébet: Budai, óbudai és pesti hírek 1709. 662. sz.) Kétségtelen azonban, hogy 1710 január 4-én már odaát vannak. Eszterházy Antal e napon Danczról (?) azt írja Eszterházy Dánielnek: „A szécsényi és vadrk ellenség összeszedvén magát, meg akarta akadályozni utazásomat. Boldogh nevű helységhez nyomakodott, onnan Félsszarunak masérolt! Mindgyarást brig. Balogh Ádám és Borbély Gáspár urainkat comandéroztam válogatott 15 száz lóval. Balogh Ádám az mellette levő dunántulso hadakkal Káta nevű helységben orderem szerint cum reflexione kiérkezett.“ (Nemzeti Múzeum. Thaly kéziratgyűjtemény. XIV. 173/74.)

De új fejezet kezdődik. Eszterházy és Balogh Ádám nem szűnnek meg átkelésre ösztönözni a fejedelmet. Rákóczi azonban, kevés számu serege s az átkeléshez szükséges hajók hiánya miatt egyelőre erre nem is gondolhat. De azért minden lehető elkövet. A bécsi lap tudósítója erre vonatkozóan ezt írja: *Buda, február 18*: Rákóczinak az volt a terve, hogy átkél a Dunán, de az idő váratlan megenyhülése miatt kénytelen volt visszavonulni. „Az 1710 február 26-i budai levél szerint, a felkelők ismét megkisérelték, hogy átkeljenek a Dunán, de az első csapat balsikere után a többiek is visszavonultak.“ (Dr. Hanskarl Erzsébet: Budai, óbudai és pesti hírek. 1710. 688—689. sz.) A fejedelmet nagyon igénybe veszik a cárral, a franciákkal folyó tárgyalásai s a Bercsényi által vezetett felvidéki s a Károlyi által irányított erdélyi hadjárat sorsa. Ekkor folytak előkészületei a híressé vált romhányi és vadrk csatának is. Erre vonatkozik Bercsényinek, 1709 december 23-án, Peklinben kelt, Rákóczihoz

* A család egyik ma is élő leszármazója tud egy Rákóczi és Krucsay által aláírt 15 ezer forintos adósságlevélről. Mint Bottyán, Balogh is valószínűen kölcsönt adott a dunántuli hadsereg fenntartására ?! Talán erről van szó ?!

intézett levele: „Most gyün az Ur (Eszterházy Antal) ad revidendum, hogy ne késsék itt semmit. 3. Azalatt Vadkert körül próbát instituáltak tenni, megteréséig az Urnak. 4. Balogh Ádám commandóját nem szeretik*, magát szeretik, azért vele próbálnak, — commandója alatt az Ur nélkül nem mennek. 5. Most is szivárognak által s már csak az gregárius superálja 2000 lovast.“ (Arch. R. VI. k. 449.)

Az „igazi“ vadkert-romhányi, voltaképpen eldöntetlen csata 1710 január 22-én történt. Kolinovics a másik párt felé hajló, egykoru történetíró „Rákóczi kitünő győzedelmének“ mondja azt, mert magyar részről Babocsay brigadéros s három alezredesen kívül csak 350 közkatonára esett el, míg a németek közül a nagyszámu sebeseken kívül másfél ezer. S Rákócziék sok tábori lovat nyertek. Kassán Bercsényi „Te Deumot“ tartatott, mert Érsekújvárral az összeköttetés újra helyre állt. (Thaly K. jegyzete II. Rákóczi Ferenc Emlékiratai, 269. lap.)

Balogh Ádám nem vett részt ebben az ütközetben. A fejedelem a tiszték közt Érsekújvárbán támadt civakodásnak és viszálykodásnak elintézésére épp ekkor Eszterházy Antal tábornokot küldte ki. Amint megérkezett, Balogh Ádám ott levő hadaival éppen a romhányi csata napján tört ki a várból s Pozsonyon tulhaladva, bevette a császáriak réesei erődített táborát és Szent György városát felpredáltatá. Ugyanekkor a dunántuli kurucok is összeverődtek és szerencsés becsapást tettek Ausztriába. (Thaly Kálmán jegyzete Rákóczi Emlékirataiban. 266. lap.)

A fejedelem ezután Eszterházy Antalt Érsekújvár élelmezésével bízta meg. Egészen bizonyos, hogy Balogh Ádám is vele működött. Eszterházy azonban a fejedelem parancsa ellenére, az Érsekújvárból elvitt gyalogsággal előbb a vártól jó két állomásra fekvő tavornoki császári éleltárt támadja meg. Ezt el is foglalta, de az élelemnek csak egy részét bírta elszállítani, mert a Csallóközben elhelyezett, Nyitra mellett gyülekezett németekkel Szöllösnél harcot kellett vívnia. Riviére hadmérnök a gyalogsággal ugyan megmenti az élelem szállítmányt, Eszterháznak sincs jelentős vesztesége, a fejedelem azonban visszarendeli őt, hogy az Érsekújvárhoz hozzá csődült dorbezőlő lovastisztek is ne fogyasszák ott az élelmet. Bámulatos a fejedelem hősies önfeláldozása. A pestis miatt a falvakon kívül lakik, a háztetőket használják fel tüzelőnek. De lóra ülteti egész udvarnépét s maga is megrakhatja gabonával szekereit, hogy segítsen Károlynak az élelemnek Érsekújvárhoz szállításában. Ez sikerült is. Eszterházy azonnal visszajött. Károlyi április végéig rendet csinált ott. A fejedelem nagyon leverte, hogy az idegen zsoldos sereg megkezdte a szökődést. Különösen fájt neki a lengyelek követelőző eljárása. Kecskemét, Körös, Czeglédre költöztette őket. Vigyázatott rájuk. De Balogh Ádám s mások ébersége sem volt elég, hogy a lengyelek szétfutását megakadályozza, sőt amikor Szeged felől 4—5 száz rác reájuk ütött, éppen a Rákóczi által megbékítésükre és bátorításukra behívott kióvi palatinus járt elől jópéldával s velük együtt megszökött Máramaros felé.

Rákóczi végre belátta, hogy az idegen zsoldosokkal (a lengyeleken kívül a svédek) való kísérletezése nem hozza meg a kívánt eredményt, ismét a

* Balogh Ádámot igaz, nem szerették, de csak a tisztársai. A legénység rajongott érte. Ennek okát is elmondja majd később ő is, de az iméntiek magyarázására az idézet-hez fűzött megjegyzésből is kitűnik, hogy: „Mivel a vitéz dandárnok (t. i. Balogh Ádám) Bottyán tábornoknak kedvenc tanítványa, hasonlóul mesteréhez, kemény commandót szokott tartani, — azért nem szerették parancsnokságát az Antal Ur lágy kormányához szokott tiszték.“

Dunántulra gondol. Maga írja Emlékirataiban (275. lap). „Téli hadjáratomnak Érsekújvár élelemmel ellátásán kívül nem nagy eredménye volt. Még egy divisiót akartam megkísérteni Alsó-Magyarországon (tul a Dunán), hogy az ottani népet újra felbátorítsam. Ugyanis Balogh dandárnok (Béri Balogh Ádámot, a *serény, hív és fáradhatlan dunántuli vitézt érti*), aki bátor és igen jó vezérlő tiszt vala és több más azon földről valók, akik Eszterházy tábornokkal a Dunán átjöttek volt, nagy reményekkel kecsegtettek.“

A fejedelmen kívül Károlyi is mindenfelől kapja a biztató sorokat. Így a Dunántul hadi állapotának színes képét adják Nagyszeghy Gábor és Ordódy György újvári parancsnokoknak Ujvárból, 1710 május 29-én, Károlyihoz írt levelei:

„Az ellenség Szobnál, Barsnál és Letkésnél stál. Az lovassa Szobnál által menvén, Komáromig ment Ercsényinek s a szőnyi mezőn meghálván, Győr felé. Haiszttert Komáromba várják.“

Ugyancsak ők írják június 23-ikáról:

„Annyira elbizta magát az ellenség, hogy mintha már csak maga volna a világon, Győr környékén hajhászta ott levő hadainkat és mihelyt valamelyikét kezéhez keritheti, azonnal felakasztatja. A Karva valamelyik vára alól marha elhajtás végett kiküldött Kapronczai nevű vitéz hadnagyot elfogták Győrré vitték, ott nyolcad magával felakasztották. A Dunántul levő két vitéz hadnagyunk Fejérvár alatt elfogta az innen átszökött Kerekes nevű hadnagyot, pariter nyolcad magával meglövéldözték s azt izenték, hogy: mihelyt *átmenne hozzájuk valami nevezetes ember*, háromszáz lovaszt az aktuálisokon fel tudnának ületni, aki suplentiában vannak, mert *Győr táján levőkön kívül azon egész föld még favorizál és emlékezik a magyar kötelességéről*. Említett két hadnagnak ottan bizonyos erdőben, odvas fákban feles fegyverek is vagyon, kit imitt, amott nyeregetvén in futurum usum conserválják.“

Titkos számjelekkel közlik nevüket is: *Bundás Miska, Batha N.* „Fehér-hegyeken tul bizonyos erdőkben úgy bevágatta magát háromszázig menő gyalog, bizonyos lovasokkal együtt, hogy kétezer német és labancz rajtok menvén, semmit nem tehetett.“ (Thaly kéziratgyűjtemény.)

Rákóczi azonban még mindig bizik a francia segítségben s az orosz cárral való szövetségében. De mikor a La Maire hadmérnöki dandárnok által a francia királyhoz intézett levelének másolata Jánus orosz tábornok indiszkrécioja folytán a bécsi udvar kezébe jut s a szövetség ügye is éppen ezért nem halad előre, szűnik Rákóczi habozása s az 1710 május 24-én, Munkácsról, Török Andrásnak Sárospatakra küldött levelében már azt írja, hogy „mind az ő, mind Balogh Ádám válaszából megértette a haza szolgálatára átjött hadaknak a Dunántuli új operáció kezdésére való „szíves vágyódásukat“ s arra eltökélt szándékukat, noha Balogh Ádámnak nem válaszolt, assecurálhatja mindazonáltal kigyelmed nevünkkel, teljes igyekezettel magunk is azon vagyunk, hogy ezen hiveinket kívánt céljukban nemhogy akadályoztassuk, de mennél hamarabb, jó modalitásokkal expediáljuk, — melyben kétségek éppen ne legyen. Magunk itt való dolgainkat kevés idő alatt rendbe vevín, táborunkhoz sietünk.“ (Nemzeti Múzeum. Thaly K. kéziratgyűjteménye 165.)

Az 1710 július 16-ról a bécsi orosz nagykövethez írt francia nyelvű levele azonban már tettekről számol be:

A. M. le Baron d'Urbich Plenipotentiaire du Czar de Moscovie, a Vienna. (Nagy István septemvir gyűjteményéből. Thaly gyűjt.). Többek közt azt mondja: „Elhatároztam tehát *seregeim élére állani s megkísérteni a dunántulra átkelést*, melyet Heisztter tábornok roppant feltékenységgel őriztet. Méltóságod

junius 8-án kelt leveléből látom, hogy a bécsi udvar nem nagyon lelkiismeretes, a nagyjai szavukat megszeghetik s eltagadhatják azt is, mit esküvel fogadtak a nemzetnek“.

Elmondja, hogy „a cárné azt helyeslendi majd, amit önök tesznek. Hitt ugyan a cárné jótállásában, de ez sem készíti arra, hogy magát megalázza.“ De most fel van izgatva engesztelhetetlen gyűlölsége annyira, hogy képes lenne ismét azt tenni, amit tett, mert, hogy alkura leülhessenek, az adott nyilatkozatánál mást nem adhat. Igaz, hogy azt említi (t. i. a 8-ki levél), hogy meg lehetne tartani azokat a pontokat, amelyekről említést tesz a kegyelmes, a birtokai megtartását illetőleg, de mily eszköz lenne az, hogy „én a drága Erdélyi fejedelemségért milliókat adjak?“

Rákóczi csakugyan megindul. De előbb Jászberénynél nyugidót engedett katonáinak, hogy lovaikat pihentessék. Hogy kudarc ne érhesse, Károlyival Munkácsra megy, azt megerősített, majd visszamegy egy eldugott helyen, a szeghi pusztán, (alias Pusztá Szeg) választott táborába. Oda rendeli Eszterházy Antal tábornokot is, akire távolléte alatt a vezényletet bízta. Sok gondot okoz azonban neki a dunántúli expedíció vezérének kijelölése, Eszterházy nem tud a tervről, így engedélyt kért, hogy Egerbe mehessen. Mint Emlékirataiban megírja, (277. l.) Rákóczi örült neki, még megbízásokkal is ellátta „félvén, nehogy át kívánjon menni a Dunán, mivel ezen expedíciót okos és elszánt emberekre kell vala bíznom.“

A legtermészetesebb megoldás az lett volna, ha a bátor, gyors, minden tekintetben megbízható Béri Balogh Ádámra ruházza e fontos megbízást. Senki nem ismerte úgy a helyzetet, mint éppen ő, ki átjövételök alkalmával Eszterházyt is baj nélkül átkalauzolta.

Talán Rákóczi gondolt is rá, mert érdeklődik iránta s megkérdezi Eszterházyt, hogy mikor is recommendálta, vagyis ajánlta figyelmébe Balogh Ádámot? Eszterházy 1710 július 19-én azt írja a fejedelemnek... „ha Fölséged magát kegyelmesen reflektálni nem terhelte, úgy jut eszembe, hogy az ő kegyelme recommendatiója akkor következett általam az Dunántúlsó földről, amidőn Bezerédy elfogatván, már egy tiszt sem volt mellettem, az kinek bárcsak valamely részét dolgainnak commendálhattam volna. Balogh Ádám uram felül pediglen valamint akkor, úgy most is mindenkor azt fateáltam s fateáлом is, hogy *szorgalmatos ember, fáradságát nem sajnálja és amit parancsolnak, helyesebben véghezviszi, mintsem ha maga fejtől cselekszi.*

Amidőn a Dunántúlsó hadak követeket küldöttek Fölségedhez, kit igaz hittel irhatok, hogy Balogh Ádám uram inkább ellenemre cselekedte, hogy sem consensusomból, sőt maga concipiaált stílusát ha nem reprobáltam volna, többekkel is aggrávatott volna Fölséged.“ (Nemz. Múzeum. Thaly-kézirat-gyűjtemény. XIV. 195.)

Győzött azonban az intrika. A Béri Balogh Ádámot nem szerető felsőbb és alantasabb főtisztok meghiúsították kineveztetését s Rákóczi Szent Márton-Kátán Báro Palocsay Györgyöt, Károlyi rokonát és később Bottyán özvegyének, Gróf Forgách Juliannának férjét bízta meg a vezénylettel, aki előbb a császári hadseregben harcolt, mint huszár főtsízt s 1705-től kezdve Károlyi hadtestében, mint lovas ezredes szolgált. S most Rákóczi tábornokká is kinevezte.

Képzeltetni, hogy a derék Balogh Ádámot mennyire lesújtotta ez az ok nélkül való mellőzés. De azért hűen, pontosan teljesíti tisztségét. 1710-ben még Ladányból írja Károlyi Sándornak: hogy parancsát megértvén, Cseplérszi János, Sötér Tamás, Kókay Márton lovas főkolonellus urakkal közölte. „Ladán-

ban késő érkeztem, nem akartam Excellentiátoknál alkalmatlankodnom étszaka, hanem holnap reggel Isten véradatát adván, regvel Excellentiátokat megudvarolnom el nem mulasztom. Maradtam Excellentiádnak alázatos szolgálja: Béri Balogh Ádám.“ Kivül: Méltóságos Fő Grális mezei Marschallnak Károlyi Sándornak, jókegyelmes Uramnak, ő excellentiájának íram Szeghi táborban. (Thaly Kéziratgyűjtemény.)

Az átköltözés Szalk és RácZ Almás között két napig tartott. A fejedelem Emlékirata szerint „a Károlyi sikerült iparkodása és a nép lelkes közreműködése által“ szerzett hajókat kocsikra raktuk s a homok sivatagokon a legégetőbb nyári hőségben négy-öt jó menettel áthaladtunk.“ Az átkelés azonban nem ment egészen simán és baj nélkül. Az amugy is kis seregnek csak egy része tudott átjutni Almásnál, mert a Budáról leereszkedő tarackos sajkák egyre cirkáltak s a kis kuruc hajók többé nem juthattak által. Az első rész Babocsayval és Baloghgal még augusztus 14-én átkelt. A másik rész átkeléséről Cseplész János ezredes, ezelőtt Sötér Tamás vice-colonellusa a következőket írja Károlyinak:

„Üllő die 17 Augusti 1710. Ráttky Dániel Obestert vasárnap este bevezettem a taksonyi révbe. Tersánszky már előbb átköltözött. Itt volt elég hajó. Indult T. Ráttky Dániel után. Amint pedig őkegyelme Barta István, Dániel Zsigmond, Sándor László kapitány uramékkal az innenső Dunán átköltözött, kegyetlen szél támad, a rosszlelkű katonák késleltették, innen akartak maradni, mindaddig nem mentek, míg Barta István kapitány át nem jött értük. Sipot fuvattam s reájok támadván úgy hajtottam át az innenső Dunán. Ráttky is szép szóval, haraggal kényszerítette őket. Tersánszky a más Dunáról nem értesítette őket, a maguk hajóit kellett az ő kegyelmeknek felrakni, a nagy szél azonban úgy feltámadott s a sajkákra is vigyázni kellett. Midőn már egy nagy hajó mellé fogtanak 60 lovat s harmadán voltak a tulsó Dunának, a kormány eltörött s a szél visszazavarta őket. Én mindaddig vártam őket s által költöztetve az innenső félre, felfelé indultam az ő Kgmekkel, holnapi napon megfogom Excellentiádat udvarolnom az ő Kgmekkel együtt.“

Ugyancsak Cseplész írja 1710 szeptember 18-ról, Szent Lőrinc pusztáról, a szentgyörgyi táborba: „Balogh Ádám 8 expeditiójának átköltöztetésekor (?) Sándor László uraiméknak éppen a pesti malomrévbe, istennek csodálatos gondviseléséből — olyan nagy hajót hozott reájuk a Duna, amelyen egyszer által mentenek.“

A fejedelem által Szabó Mózes és Horváth István vezérlete alatt segítségül küldött Bottyán regiment és a Sándor László által Eger várából hozott lőszer-küldemény átszállításáról van itten szó, amelyet amint Cseplész előbbi írásából látjuk, a kormányrud eltörése miatt Almásnál a szél visszazavart. Cseplész kísérte felfelé őket, míg aztán szerencsésen átjutottak. Az átkelésről Cseplész másodizben Némediről is értesítette Károlyit.

Béri Balogh Ádám július 14-én már Almásról ad hirt az átköltözésről. Az őt ért újabb sérelmek folytán azonban már kitör belőle a keserűség s a megbántott, igaz ember elbocsáttatását kéri a fejedelemtől s kolostorba vonulásáról tesz említést. Az érdekes, sok mindent megvilágító levelét érdemesnek tartom egész terjedelmében közölni:

Főlséges Vezérő Fejedelem, nekem jó Kegyelmes Uram!

Az étczakán áltáljövén minémű parancsolatokkal eresztett által méltóságos Főgenerális uram az Excellentiája, noha az nagy vágás miatt oly nyomorultul voltam, hogy az egész éjjel egy félóráig sem nyughattam miatta: mindazonáltal addiglan lovamrul le nem szállottam, valameddig mindeneket hiven, s annak rendi és módja szerint böcsületesen végbe

nem vittem parancsolatom szerint; azt végben vivén, orderemen kívül, az hol az étczaka az egyik hajónkat elnyerték volt, azt az helt megtekéntettem; reám hajnalodván az patelérozások után magam kimentem az istrázsákat tekénteni; azon alkalmatossággal egy hajónkat csaknem éppen az sajkásokhoz levitte az víz, — oda is azoknak oltalmára lenyargaltam az katonasággal, s az sajkásoktól megmentettem. Annak utánna látván, hogy egyik sajka oly helyen vagyon, hogy csak jó stuczczokkal és flintákkal is kimozdithatom a helyébbül: azokat annyira puskáztam, hogy helyükből kimozdítottam, és az szigetnek másik felére kényszerítettett szemüklő láttára menni. Ezeket végben vivén, visszatértem s kívántam volna által mennem, és ezekről relációt tennem, — azonban Gyarmati Ádám uratam utamban előtalálván: Fölséged reám való fölöttebbvaló neheztelését, üzenetig megérttettem, — kibem mint az mai lett gyermek olv ártatlan voltam, és vagyok Fölséges uram, mert mindeneket parancsolatom szerint végbevitttem; hogy pediglen az egész étczakán nem költözötték tiszturaimék az hadat: én arrul Fölséges Uram nem tehetek; magam rosszul lévén, nem cselekedhettem, megmondottam tiszturaiméknak, ha az álmat szokásuk szerint el nem hagyták — adjanak számot rula. Én Fölséges Uram az éjjel sötétben magam cselédjeit mind fizetés által költöztettem által, némely katonáknak adtam két forintot, némelyeknek egyet, kiknek hét máriást, úgy költöztettem. Két lovam is vízben dögölt, — s mégis Fölséges Uram ily sinistre vádoltatom; melyeket noha Palocsai commendás uram Ó nagysága által Fölségednek megüzentem, mindazonáltal, nem tűrhettem meg, hogy Fölségedet keserűségemben és szomorúságomban ez busító levelemmel ne informáltam volna cselekedetimmről. Én Fölséges Uram, Fölséged szolgálatjának kezdésitől fogvást, miolta Fölséged hűségében léptem: éjjel nappal azon törekedtem az miben és miként leghasznosabban szolgálhattam, sirom egész lölkemre, hogy *valamint Istenemet, úgy Fölségedet is s szegény megromlott hazánkot s országunkot kívántam igazán hiven és szorgalmasan szolgálnom s ugys szolgáltam s hasznosan, vérem kiontásával, sok éjjeli nappali nyughatalansággal, fáradtsággal, sok koplalással, hideget meleget együtt szenvedem szegény ezereimmel, nem úgy mint némelyek, töltöttem időmet szolgálatomban: hogy magok privatumát keresvén, s kincset gyűjtvén, abban szorgalmatoskodván — két s három hónapokig sem látták ezereket, annyival is inkább legkisebb portát magok-személyében nem tettek s ha valahova küldtettenek is: igen vékony hasznót tettek, s noha Istennek kiváltképpenvaló kegyelméből, csak három nevezetes actiót is olyat tettem a Dunáninnend: elsőben Győrvárnál s másodsor Sopronnál s harmadsor Kölesdnél (Tolnában), az kit az egész Dunáninnendvaló hadakkal megbizonított Fölséges Uram hogy az sörénységemmel s hadak bátorításával, s hadakat az ellenségre majdnem csaknem erővel való reájuk vitelemmel vertem föl Isten segítsége által, mely actusok az ellenségnek oly confusioakat csináltak, hogy conceptusokat mutálni költetvén: két kampaniában bével maradtunk Dunáninnend, s ha még rajtam állott volna, s hatalmamban lett volna, véghez vittem volna az elmúlt esztendőben azt, az mennyi sok szép hadunk volt, hogy mivel négy felől jött és felesedett volt reánk az ellenség: Generál Nehm Eszék felől, Nádasdi Ferenc Horvátország felől, Prainer Styria felől, Haiszter Ausztria felől, — hogy miglen nem conjuggálták magokat: azok közül vagy egyiket, vagyis az másikat megütöttem volna s hittem volna Istenemet: Isten azokat is megszégyenítette volna s a Dunán által nem kényszerítettünk volna mennünk, melyet eleget javasoltam, s kértem is Méltóságos Generális uratam (Eszterházy Antalt érti), — de ha nem engedie, nem tehettem rula. Az midőn pediglen már utolsó Veszedelemben valánk: sok sok hamis kincsgyűjtők elpártoltanak tőlünk, Méltóságos Generális Uram, utolsó periculomban lévén, senki oly tanácsot nem tudott Ó Excellenciájának adni: hogy miformán, hol és miként kölléssék az hadat által vinni? Avagy csak magát is udvari népével általvettetni? már annyira jutván, adtam szép és hasznos tanácsot Ó Excellenciájának, az ki senkitől nem, sőt egyébtől sem, hanem csak tulajdonmagamtul, az circumstanciákat megmondván Ó Excellenciájának; hogyan lehessen általköltöztünk és senkitőlvaló impetionk hogy ne lehessen, miként kölléssék cselekednünk? Melyeket a circumstanciákból maga Ó Excellenciája is kilátván (noha sokan életeket kötötték volt Ó Excellenciájának, hogy nem fog succedálni költözésünk) de még is nem adván hitelt sok tiszturaimék szavainak, De M. Ur reájja hajult s mindaddig szorgalmatoskodtam éjjel nappal, hogy elegendő hajókat szerzettem, s kár nélkül, hasznossan általköltöztettem az egész velünk levő hadakat, kik ha én nem lettem volna: bizony nem tudom miként s hogyan mentenek volna által, s talán ezen had nem devialt volna, s semmi egyéb aprólékos operatiókat nem tettem volna is, — noha Fölséges Uram, meg nem engedem: senki náloznál többet öcsém: Bezerédjin kívül tett volna, Istennek ő Szent Fölségének segítsége által, ezen mély nevezetes hasznos actiommal még sem költetett volna Fölségednek maga kegyelmes gratiábulá kivetni s jámbor és igaz-hív szolgálatomért még szomorítani, kit nem egyébtől, hanem némely utánam agyarkodó s hamissan vádoló haszontalan tiszturaiméknak tulajdonéto, akik soha országinknak annyi hasznót nem tettek, s nem is tesznek, mint én tettem.*

De hagyján. Isten legyen érette, nem tehetek rula, ha már Fölségednek s az egész Dunántulvaló tiszturaiméknak kedvek szerint nem tudok szolgálnom, és az én igaz hiv szolgálatomért mind ellenséggimmé lettenek. Ha Fölségedet meg nem bántom alázatos kéréssel: bocsásson el szolgálatombul, — minthogy feleségem is szegény rabságot szenved, s véle nem élhetek, — kit szegénynek includált leveléből megérthet Fölséged: micsoda nyomorúságot szenvedett, s most is szenved, s kívánná szabadulását.

Fogadom Istenem, s Fölséged előtt, hogy soha senkinek véteni, s legkiseb kárán fele nyájamnak nem igyekezem, hanem egy Kalstromban beülök és valameddig Isten nem boldogítja szegény hazánkat s nemzetünket: mindaddig csendességben ott ülök, s Istenemet szolgálom, s lölköm üdvösségét keresem, — hogy sem mint ennyi sok iriggyel s vádolóimmal kissebbségemre szolgálók. Holott Fölséges Uram, pedig el nem eresztene Fölséged: ne hagyja szegény igaz szolgáját ebben az kissebbségben, s holtig való szomorúságomban! hanem az egész közhadaktul is kérdeztesse meg Fölséged Én Főgenerális uram által: ha vádlási ugy vannak-e, az mint Fölséged előtt deferálták, — hadd tűrhessem békességesebben, ha az egész hadak is azt fogják rám mondani, az kit főtiszturaimék, kit tudom nem mondanak Fölséges Uram, mert nem is mondhatják, mivel recognoscálják, hogy igaz, s hasznos szolgálja voltam s vagyok is az országnak, hanem főtiszturaimék csak azért vádolódtanak utánam, hogy attul tartottanak: ha én leszek commandólok — minthogy eddig is keményen tartottam ökegyelmeket s az rendtelenségeket meg nem engedtem ökegyelmeknek és az huzás-vonyást, ellenségre is gyakorta reája vittem-sűrűen portáztattam, attul tartottak és tartanak is némelyek — olyanok kik a puszta végére örömet nem mennek, hogy ezután még keményebb s erősebb actusokat kívánok velek tetetnem, ha megam leszek commandólok. Az minthogy nem is tagadom, feltettem volt magamban Fölséges Uram, hogyha én tehettem volna, s én rajtam állott volna: Isten Ő Szent Fölsége segítségével kormányoztam volna minden dolgaimat, hogy Istenemhez buzgó könyörgésem s imádságim által, mindenfelől győzödelmet adott volna ellenségünkön, éjjel nappal semmiben nem egyébben, hanem csak egyedül az ellenség kárában gyönyörködve, minden mester-ségemmel fáradoztam volna, — de ha már így történt s az jó tiszturaiméktul ennyire meg-vagyok vettetve, s föltett igaz, hiv szolgálattal való szándékomat nem effektuálhatom: csendességre fordítom életemet, s Istenemet szolgálom, s lölköm üdvösségét keresem, — csak Fölséged kegye s gratiája accedáljon s bocsülettel ereszen Fölséged: Maradván

Fölségednek, mint jó

Kegyelmes Uramnak
alázatos szegény szolgálja
Béri Balogh Ádám s. k.

Almás 14 July 1710.

Nem lehet csodálni Béri Balogh Ádámnak ezt a nagyfoku elkeseredését. Mindenéből kifosztva, családjától elszakítva, érzi tisztársainak igazságtalan és méltatlan eljárását is. A legtöbb tiszt csak magával törődik, a zsákmány kedvéért szereti csak a *háboruszkodást*, de nem az *igazi háborút*. Nem kell nekik a puritán-önzetlen feljebbvaló. Maga Eszterházy Antal gróf is, ki Rákóczi szerint mindig annak adott igazat, akivel — legutoljára beszélt —, nem támogatta a többi tiszttel szemben annyira Balogh Ádámot, amint ezt ez a derék, egyeneslelkű ember megérdemelte volna. Például az átkelés megelőzően, 1710 június 4-én is ezt írja Eszterházy a Szegi táborból — Balogh Ádám egyik meg nem nevezett alantasának: „Nekem irt Kgd levelibül kölletik értenem, hogy Kgd ugy a tiszt Uramék közönségesen brigadéros Balogh Ádám urammal éppen visszavonyásban legyenek. Által is láttam, hogy említett brigadéros urammal végtére sem alkudozhatik meg Kgtek böcsületesen.“ Ujból felhívja, hogy mielőbb jöjjön ide a brigadéros a táborba. (N. Múzeum 14. k. 178.)

Pedig, hogy mi mindent megtett tisztjeiért Balogh Ádám, álljon itt a következő — valószínűen Bercsényihez írott levél részlete. „De én kegyelmes ur, Isten ugy segítsen, nem tudom már miképpen kedvezzek jobban, az mind eddig kedveztem velem levő tiszturaiméknak, kit Pázmándi ur jó tud, kérdezze meg Excellentiád. Soha egy Ebédem, Vacsorám, vagyis egy ital boromat nálok nélkül nem költöm. Egy indulásomat, avagy legkisebb

szándékomat Tiszt Uraimék közlése nélkül nem cselekedtem. Egy gonosz szót soha egynek nem szólottam, hanem hogy az Excessusokat megszólottam. Rablányi tellességgel az országot nem hattam, noha bizony eleget elkövettek és követnek is, ha némelyeket meg is pirongattam, ha megszidogattam az Excessusokat, ez volt Büntetések, ezért legkiváltképpen Tiszt Uraiméknak idegenségekre nem adtam okot.“

Panaszkodik még, hogy nem csak a közkatonák, hanem a tisztek paripái is mind oda vannak. (Nemzeti Múzeum. Thaly kéziratgyűjtemény XI. 490.)

Julius 15-ki kelettel, ugyancsak Almásról Béri Balogh Ádám ír Károlynak. Személyesen szeretne volna elpanaszolni sok injuriáit, de az ellenségtől inpediáltatnak. Igéri hű szolgálatait s kéri ő nagyságának (Palocsaynak) is írják meg, hogy a jó és szép harmóniát ő is tartsa meg vele is. Az utóiratban elmondja, minthogy kenyerük már nincsen a dunántúli révben, sokáig nem késhetnek. Várják a további parancsot s ahhoz alkalmaztatják magukat. *„Én bennem senkinek semmi kétsége ne légyen semmiben is, mert halálom utolsó óráimig nem egyebet fognak tapasztalni, hanem egyedül az igaz, állandó hű szolgálatomat, ha jobban és hasznosabban nem szolgálhatok, mint eddig, Isten segítségével. Csak Felső Urunk és Méltóságok minden hízkelkedők szavait ne vegye elő s igaz hű szolgálatomról meg ne feledkezzék, hanem extrató is kérem Excellentiátod, legyen jó Patronus Uram s leginkább azon két alázatos instatiámat promoveálja Felső Urunknál, úgy mint Szalavár-megyei katonaság eránt, kívül ezeremet compleálhassam és Bezerédi jószágá felett méltóztassék Ő Felsője conferálni.“*

S küldi a szökött és szántszándékkal el nem jött katonák lajstromát : „Kérem excellentiátod büntesse meg őket s akasztasson fel benne, többeknek példájokra. Egyéb szükséges dolgokrul Excellentiátod nem busitom, minthogy ez már nem az én dolgom, hanem tudom az Urnak, Palocsay uramnak Ő Ngának vagyon gondja reája s módban hagyta Excellentiátok Ő nagyságát mindenekben.“

Minthogy a Duna mellett írt levelét át nem küldhette, az ellenség miatt, ismételtlen kéri Károlyit Füredről, 1710 július 20-án írott levelében, hogy a Fejedelemtől is legyen jó patronusa. A fejedelem ugyanis odaát létekor, három rendbeli rendtelensége miatt megneheztelt reá. Első, hogy Egerbe ordret küldött. Második, hogy amikor Károlyi Tassra előre küldötte, hogy állítson strázsákat a falu körül, hogy senkit ki ne eresszenek s három kocsit küldjenek ki, — mentében egy csoport katonára akadt, nem tudván ki félék, vagyis hogy ellenség volt, miért küldött vissza egy paraszt katonát s nem tiszte, mikor a truppot meglátta? Védekezése az, hogy Egerbe azért küldött ordret, hogy siessenek, mert a Dunán állat mennek. S két ordret is küldött nekik. Akkor még nem tudta bizonyosan, hogy jönnek-e át, vagy nem. Ha titok alatt értette volna, bizony meg nem irta volna. Hogy nem tiszte küldött vissza, oka, mert nem volt több tisztje egynél. Ő Felsője azt mondta, hogy *aki brigadéros, tartson tiszte maga mellett*. Hiszen tudhatja Károlyi, hogy miként küldötte előre hirtelen s tiszte nem vihetett magával. Harmadik neheztelése pedig az volt Ő felségének, hogy Tasrul a Duna mellé ment. Azért tette ezt, mert a parasztok azt mondták — közel van s azt gondolta, hogy hamar megtekinti s relatiót tesz iránta. Fáradtságával kedvet akart szerezni s inkább vétett Őfelségének véle. Kéri, hogy engesztelje ki Őfelségét. Nem dicsekedésből mondja, hogy elegendő hálát nem adhat Istennek, hogy Palocsayt mellé plántálta, sokakban ne csak akaratunk, hanem még gondolatunk is majd egyez.

„Noha Kegyelmes uram sokan sokat szözlottak ugyan Őfelségének: De hitemre, nem egyéb volt az oka, hanem csak az, hogy sok rendtelenségekért és szöfogadatianságokért keménkednem kellett tisztársaimékkal és az egész hadakkal, nem szenvedhetvén sok rendtelenségeket, nem lévén senki egyéb nálamnál, az ki az sok rendtelenségekért meg feddette volna, és dorgálta volna őket, azért voltam rossz ember némelyeknek, tartván attul, hogy ha tovább is direkciom alatt lesznek: még keményebben bánok velek, s ki-ki maga akarátja szerint nem járhat mint azelőtt, gondolván azt is, hogy talán valamely lágyabb commandora akadnak, ha én nem leszek. De azért Isten éppen olyant rendelt nekijek, az ki kívántatott, s csak ezután is oly keményen tartsa Őnagysága őket az mint kezdette, ily szép rendtartásban, s mindeneknek ne higgyen, tartson velem, mint igaz szolgáljával — kibén kétségem ugy sincsen — hiszem Istent, Isten megáld bennünket minden jó szerencsékkel s minden dolgainkban előmenetelt ad, ki által remélem meg fog vigasztaltatni is Méltóságát. Reccomendálván iterato is excellenciádnak alázatos instanciáimat, ajánlom excellenciád kegyelmes gráciájába magamat és maradok

Excellenciádnak, mint nekem jó kegyelmes uramnak alázatos

Füred, 20. july 1710.

Béri Balogh Ádám m. k.

P. S. Keszi János főhadnagyomat az ki által Méltóságod Generális Eszterhás Ferenc uramat Őexcellentiáját által küldöttük, az ki sokat szenvedett ideálta, alázatosan reccomendálom Méltóságtoknak, bizza reája oda által maradt hadaknak által költözéseket Méltóságtok, assecurálom: által hozza szerencsén. Szegény feleségem Érsek-Ujvárra küldtetett, kérem Excellenciádat, munkálkodjék visszaköltöztetésében Györré, s Győrül bocsássá ki az odaváló commendánst — holtig meg igyekszem szolgálnom — szintég, hogy e levelemt végezem, érkezék meg magam ezerembül való portám Keszthelyről szerencsén, az kik is Bakocs Lukács uramat, Bakó Farkas lobonccá lett főstrázsamesteremet, Lengyel Miklós somogyvármegyei viceispánt Marton Ferenc Kisfaludy László első főkapitányát és több rabokat is hoztak. Kezdeti dolgainknak Isten jól adta, reménylem, végét is jól fogja adni — csak egymástértők legyünk!

Kivül: „Méltóságos Grális Mezey Fő Marschall, Groff Károlyi Sándor urnak, nagy jó Kegyelmes uramnak Őexcellenciájának alázatosan íram. — Felséges urunk táborán.“

P. H.

Az átkelés után Palocsay már a füredi réteken levő táborból írja 1710 julyus 20-án a fejedelemnek: Julius 14-én jött át a Dunán. 16-án hajnal előtt egy, vagy két órával megindultak — Fejérvár felé, mert Károlyi parancsa szerint Földvár, Tolna felé nem mehetett, mivel ott seregét sehol meg nem kenyereshette volna. A hidvégi harminc lovas őrség elvonult előre Veszprém felé, ezért utját a Balaton felé vette, ahonnan portyát küldött Veszprém alá egészen a kapuig. 19-én szállott meg a füredi rétekre. Borbély Gáspár is oda érkezett, a veszprémi portyából magával hozván Gróf Eszterházy Ferencet harmad magával, egész bagázsiával. Pápa és Szemes közt fogták el.* (Nemzeti Mzeum. Thaly gyűjtemény 14. k. 344.)

Palocsay 1710 julyus 22-én a nagy vázsonyi mezőkön táboroz. Másnap indul Sümeg felé, megtudva, hogy Sillinger odagyűjtötte hadait s a kaproncai rácságot. Portásai sok embert levágtak, foglyul ejtettek. Nehm egy hadnagy érdekében levelet irt (neki). A talált leveleket Rákóczihoz küldi az ujjvári *belsők*

* Eszterházy elfogatásáról még többször lesz szó. Itt most csak azt mondjuk el, amit róla Kollinovics ír. (390. l.) Ifju Eszterházy Ferencet, — idősb Ferenc fiát, József testvérét, — a kurucok Győr Pápa közt akkor fogták el, amikor Pápáról Győrré akarna menekülni, nejével Pálty Szidóniával egyetemben. Nejét azonban (kivel csak nem rég kelt volt össze) a lovagias érzelmű kurucok azonnal szabadon bocsátván, Győr kapujáig kísérik, míg férjét néhány héten a Bakonyban körülhurcolván, midőn Mórón volnának, Paksy Györgyöt, — ez hihető, — megvesztetgetvén, az éjjel a szobából, hol voltak, meleg borért küldi az öröket s Eszterházy a kurucokkal levő s nem rég a labancoktól elnyert lovakra felkap, miután azok is lóra ülnek, üldöztetik, azonban mindhiába, mert sikerült Somogyban Szigetvárra menekülnie, mert a kurucok nem kaphattak hirtelen lóra, paripaik a mezőn széjjel levén füvellésen, vagy 8-an kaptak lóra, üzték őt Szigeth felé, de hasztalan.

vigasztalására. 24-én hajnalban Szent Gálról indul Pápanak, de ott levén Nehm, Nádasdy és Sillinger katonái, felnyargal Győr és Komárom alá.

1710 július 27-én a Mező-őrsi mezőről Palocsay György értesíti Károlyit, hogy Keszi János hadnagyával hozzá küldi az elfogott Eszterházy Ferenc grófot. (Thaly gyűjtemény.)

Balogh Ádám pedig Nagybarátiból kéri Károlyit, hogy ha Őfelsége maga rövidsége nélkül át küldhetné Rácz András ezerét. „De, ha Méltóságok csak több hadat nem küld által: az mint már a dolgokat alkalmasint álltallátjuk, ez az föld in quo statu légyen, bizony nem hiszem, az Isten azt adja is békével érnünk, hogy az jövő télen ideáltal telelhessünk, mivel az előbbeni ideáltal maradt hadaink tul éppen igen lassan szaporodnak. Csak egy Vice Ispán is azt meri publice mondani, ha nagyobb erőt lát, gondolkodik ujabbban a homogiუმot letenni, de még most ezen hadaknak erejekre az kiket most lát, le nem teszi, bizonyára az adviált katonaság is mind csak arra vigyáz, azért egy dragonyos ezerre csak volna nagy szükségünk, legalább öt vagy hat companiával... a második szükségünk is igen nagy az porból és golyóibisbul, az Istenért azt is mentül előbb, mentül többet küldhet, küldjön Méltóságok, mert ideáltal sehol nem kaphatunk, s az nélkül semmi emberségeset nem tehetünk.“

Ir a Palocsay György generális főstrázsamesterrel való egyetértéséről. „Nem kétlem portásainknak szerencsés próbáit megírta az Ur Excellentiádnak, két rendbeli portásink mely szerencsétlen jártanak az magyar és rác labancokban Füsünél és Devecsernél, hogy jóformán lecsapdoztanak és rabokat is fogtanak már Eszterhás Ferenc uram elküldése után, tudom megírta azt is Ő N-a, Schilling éppen ebéd fölött lévén nagyvázsonyi réteken fényes délben ex abrutto miformán ütött meg bennünket, — mely megütés az mint az német hirdeti éppen mindennekben hazud, mert Istennek hála, többet öltük mi meg benne, mint ők az mieinkben, standárjokat is az kivel üdözött bennünket, vissza rajtok fordítván ennéhány katonámat, elnyertem tőlük, az kin még Lepoldus cimere vagyon, — mégis ü dicsekszik, minthogy General Nem (Nehm), Schilling Nádasdy az egész Dunáninnendvaló posztérungunkból kihozták s fölszedték az hadakat hogy jobban disztrahálhassuk mink is őket, kétfelé szakadtunk, én Borbély György, magam, Sándor Ferenc hadaival Kúszeg (?) és Sopron felé az Rábán tul szándékozom, azokat pediglen itt e tájon és Mezőföldön hagyom kétfelől.

Nagybaráti 28 july 1710.*

Palocsay Enyingről 1710 augusztus 10-én irt levele szerint: Eszterházy Ferencet bizonyos számú katonával s egy tiszttel megindította a fejedelemhez. Maga a corpuossal a Rába felé ment. A hadnak felét pedig elküldötte Béri Balogh Ádámmal által a Rábán. Ő maga Győr—Komárom alatt megpróbálta Eszterházy Ferencet átszállíttatni, de addig bujkáltak vele, mig Szigetvárba szöktették. Holnapi napon egyik tisztit — *exequáltatni* fogja. Győr alatt nem subsistálhatott, reá felesedett az ellenség, Pápa és Esztergom felől a Bakonyon általjöött, kétfelé szakadva a haddal. Egyik részét elbocsátotta Balogh Ádámmal

* A Károlyi Sándornak szóló levél igen összerongyolt állapotban van, tartalmából látszik, hogy 1710 július végnapjaiban, vagy augusztus folyamán irathatott, csak első B... betűje maradt meg, de az írás világosan Balogh Ádám kezeirása s övé a pecsét cimer is: Négy felé osztott pajzs s egymásnak szemközt álló, görbe karddal hadakozó, kettősfarku oroszlánokkal és három bástyájú formával s felül e betűkkel B. B. Á.: Béri Balogh Ádám. (Thaly jegyzete. N. Muzeum. Thaly gyűjtemény.)

Fejérvár felé, a maga földjére, maga pedig Veszprém felé. Két labancot fogtak a katonák s ő Csajágh nevű falunál egyesült Balogh Ádámmal. Értésére esett, hogy a comandérozottak nem vihették át Eszterházyt. Katonaságot küldött a tisztekért, másnap lát törvényt felettek, holnap egyik tisztet exequáltatja.

Itt titkos irással folytatja: Felséges Fejedelem Uram! Valóban *nem szeretem az itt való tisztek dolgait, tartok attól magam maradok és magok kezében adnak.*

Nem maradhatott a tisztektől, hogy Fels. Fej. Nagy Urunk előtt alázatos engedelmességgel panaszukat megengedje, legfőbbképpen (titkos irással) *puskapora az hadnak éppen nincsen.* Tegnap előtt portái simontornyai marhát hajtottak. Egy hadnagyot, négy dragonost fogtak. Már hajdui is körül (?) szaporodnak. (Titkos irással) *meg akarom próbálni Simontornyát.*

Rövid időre Simontornya csakugyan kuruc kézre is jut.

Ezen leveléhez Palocsay még a következőket is hozzáfűzi:

„Ma itten az ellenség megszorodott ellenünk, actu expediálom Balogh Ádám uramat haddal Bécs felé, magam pedig másfelé (megyek). Bárcsak az elmaradott had jöhetne által. Az sok rabbal vagyon bajom, beteg, sebes katonákkal.“*

BÉRI BALOGH ÁDÁM PECSÉTGYÜRÜJE.

— Béri Balogh Ferenc, dunaföldvári főjegyző birtokában. —

Leveléhez van csatolva Balogh Ádám reportuma Rábántul való portájáról: Julius 28. Obester Sándor Ferenc ezerese a Borbély Gáspár volonter compániájával, Bodon helységnél usztatva, Pethő György — Széplakon Nádasdy Ferenc lakosztályáig hatoltak. Pap István hadnagyát levágták. A kastélyt rájuk akarván gyűjtani, capituláltak és megadták magukat. Balogh Ádám megértvén, hogy a labanc a salamonfai kastélyt és körüllevő sáncot ott hagyta, oda vette útját, már majd dolgát végezte, amikor Nádasdy Ferenc ráűtött, azon helyből kinyomta. Utját erre Hegyfalura és Egerszegre vette, hol Nádasdy déltájt portájára ütött és kiszorította. (Nemzeti Múzeum, Thaly-kéziratgyűjtemény 14. kötet 345.)

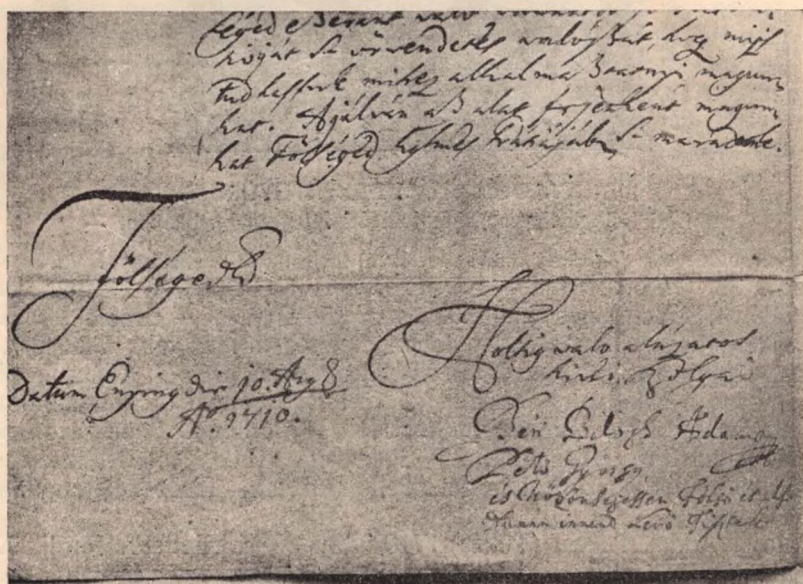
Balogh Ádám Tukes, (Tőkés) 1710 július 30-ki kelettel felsorolja Kőszeg városának, hogy mit küldjön ki táborába. Többek közt: egy vég vörös mundérnak való posztót, 300 réf sárga sör (szőr) sinórt, 20 dolmánra való sárga szőr gombot, 20 vesső kapcsot, 5 motring varnyivaló cernát, 8 vakarót közép-

* A boríték hiányzik, de kétségtelen, hogy a levél Károlynak szól. A közölt részek titkos számjegyekkel, Károlyi maga írta feléjük a megfejtést. (Thaly-kéziratgyűjtemény.)

BERCSÉNYI KEZEVONÁSA THALY MEGJEGYZÉSÉVEL A FEJEDELEMHEZ IRT
LEVÉLEN.

BÉRI BALOGH ADÁM, PETŐ GYÖRGY S A TÖBBI TISZTEK LEVELE
A FEJEDELEMHEZ.

szerüt, 4 kefét, 20 patkót, 500 patkószeget, 8 tödös (töltő?) ürt, 2 srét paitlit (?), 10 font sretet, 5 konc papirost. Egy ocsó szerű órácskát, akár mely paraszt legyen csak jól járgyon. Item egy kicsinszerű kávéfőző Ibriket, egy pár Tincsóval, avagy cseszecskével, 3 tcat spanyol viassot és valamely keves Tűzszer számot és 3 pár csizmát is szolgáknak. (Thaly kéziratgyűjtemény.)

1710 szeptember 10-én Sopron felir a nádorhoz, hogy Balogh a szarvasmarhákat elhajtja. S a bécsi haditanács a nádor feliratára Nehmet felszólítja Sopron megvédésére. A haditanácshoz beérkezett jelentés szerint Balogh egészen Radkersburgig elportyázott.

Palocsay György (Kis Pecz, 1710 szeptember 25-én) keltezett levelében megint Kőszeg városát, hogy Béri Balogh Ádámmal a szüretelés ügyében emberét nem küldte el. Intimálta, hogy Balogh, amiben lehet, ártson a városnak. (Thaly kéziratgyűjtemény. Nemzeti Múzeum 173.)

A kegyetlen Heiszternek azonban beválik módszere, hogy fenyegetéseivel, gyújtogatásaival elvegye a vármegyék s mindenki kedvét, hogy az új mozgalomhoz csatlakozzék. Nádasdy Ferenc tábornok már 1710 május 10-én parancsba adja a vármegyéknek: *hogy Heiszter commandérozó Generális mind a köztünk tekergő tolvajok s mind pedig a Dunán által igyekvő Rebelliseknek ellenállására Schilling ezredest commandója alá elküldötte. Hirt adjanak, ne élcelmezzék (t. i. a rebelliseket) mint a féle feldühödött ebeket agyon verjék. Bírót, 2–3 embert felakasztat, ha nem teljesítik parancsait.* (Sopron vármegye levéltára. A május 4-ki generális gyűlésen kihirdették.)

Balogh Ádám és vele való tisztek az ájtövetel után nincsenek megelégedve a helyzettél, a következő levéllel fordulnak a fejedelemhez:

Fölséges Fejedelem, Kglmes Urunk!

Kéntelenítettünk Fölségednek alázatosan representálnunk, hogy az, magunk földjét nem úgy találtuk, az mint reménlettük vala, mert az ellenség megszapordván hírünkre nézve, egyfelül Nehm, másfelül Nádasdy, harmadik felül Schilling üldözött ezkoráig, most újból érkezett Tatán Croix hét standar allya sárga dragonyos, azért semmire sem mehetünk sem nem resistálhatunk elégtelenek lévén, noha az ellenség sem olyan nagyon sok, de reánk nézve ugyan csak annyi, hogy meg nem állhatunk nekik, hanem éjeli, nappali szüntelen való nyughatatlansággal, fáradsággal köll lappangnunk, hol erdön, hol mezőn, amellyet észrevenni ez földnek lakói sem hajulnak úgy mint az előtt, gondolván csak Portaképpen jöttünk... által, az kiket hajthatunk is, azzal mentik magukat, hogy semmi erőt nem látnak, bár csak három négy ezrek jöhetnének vala által, mindenek helyén volnának, még most sem volna késő, csak hamar által küldene Fölséged valami *Egerben való*. Miólta által jöttünk, nem hogy szaporodtunk volna, de még fogyott a katonaság.

Elvárván hamar nap Fölséged ezeránt való kívánatos jó Resolutióját, s örvendetes válaszáat, hogy mi is tudhassuk mihez alkalmaztatnyi magunkat. Ajánlván az alatt fejenként magunkat Fölséged kglmes Grátiájában s maradtunk

Fölségednek

Datum Enying die 10. Aug. Ao. 1710.

Holtig való alázatos hivei és szolgái

Béri Balogh Ádám

Pető György

és közönségessen Fölső és Alsó

Dunán innend Levő Tisztek.

Balogh Ádámnak előbb közölt levele leplezetlenül feltárja a Dunántúli helyzetet. A fejedelem maga is abban látja a bajok legfőbb okát, hogy nem küldhetett olyan imponáló hadsereget, amely újra zászlói mellé állásra ösztönözhetne volna az elgyötört, agyon hajszolt Dunántúli lakosságát. De bámulatos a maroknyi sereg hősiessége és kitartása.

Augusztus 15-én még azt írja Palocsay Károlynak:

„Mai napon, úgy mint 15 augusztai keresztül a somodási pusztán jöven az haddal, az ujjalánki ellenség passusát, hidját, két sáncát hadaimmal ostrommal megvettem, két emberem kárával: melyben rác és német levén, egyet közülök elfogtunk, huszat levagdaltunk, egy taraczkját is elnyervén, az többi hajókon salválták magokat, actu égetem azon sánczokat (Ertsd a sánczok fa-pallissá-jait) és hidat és actu portásaim próbálnak Tolna alatt. Datum Szekszárd 15 augusti 1710.“

Sopron táján is érzik még Balogh Ádám kemény öklét. Sopronból írja szeptember 15-én. Gróf Széchenyi György vejének, Ebergényi L. cs. altábornagynak: „Ez mi vármegyénkbe Isten dicsértessék érte, még sehol sincs pestis. Ez napokban Freyberg Vépnel összekapott ugyan Balogh Ádámmal, úgy hallom a mieink vesztek. Eleget alkalmatlankodik ugyan a kurucság, márhat hajt, embereket fogdos, huz-von, az mit kaphat. Sziget tájon is eleget alkalmatlankodnak s ott is tettek valami csapást. Ugyanaz Soprony. Az érsek-újvári dolgok véghezvitele után remélem ez az föld együtt a felfölddel lassankint a mi királyi urunk devotiója alá subiciálja immár magát. Az mintha a Dunán innend való kóborló seregek is eszerekre térvén, nemcsak apraja, de tiszték is egymásután szaporán jönnek az devotiora. Balogh Ádám is neszez a Bakonban, reméljük, ő is mást gondol, elállván immár mellőle azok, az kikhez bizott!“, (Nemz. Múzeum. Thaly kéziratgyűjtemény 132.)

Balogh Ádám azonban nem akar „mást gondolni“ inkább keményen szorongatja Sopron vármegyét. Szeptember 6-án Lővőről a következő levelet intézi Sopron vármegyéhez, hogy alkura lépjenek a szüretelés szabad biztosítása ügyében:

„Nem kitlem frissen constalhatott a Tettes Nemes Vgyénél Fölséghe Magyar Országhi vezető és Erdély Fejedeleme Kglmes Urunk eő Fölséghe Kglmes indultumából lett kegyes tetszisse szerént feles számu hadajnak a Dunán szerencsessen lett által költözisse, mely által igaz atyaj patrociniumját Kglmes indulattyabul contestalny akarván egész Dunán innencső földhöz, iterato is országunk nagyobb consolatíójára czilozó felesb és erősb apparatussal kívántató hadakkal minnyájunkat vigasztalván meg erősítette földünket mely hadakbul Mlgos Gerális Palocsay György uram eő Nga (aminthogy ezen földnek commandoja) erigalván egy corпуст maga mellett hasznos operationinak folytatására, másikát méltóztatott eő Nga directionban ezen Rábán innencső földnek kormányozására concredalny, egyszer is mind megparancsolny, hogy mentül hasznosabb dolgokat követheték ell adlaborallyak. Kihez kippest praeve insinualvan a Tettes Nemes Vgyének s kívántam is értésére adnom, hogy már maid mind egy ususban vett a szőlő hegyeknek jövendő szabad meg szedhetése felől kívántató alkutt az arra accedál-e nemes Vgye, hogy sok nyomorúságos s fároságos munkájokkal sokaknak lett esztendőbéli munkájok követhetköz nagy károkkal ne frustaltassék és maga expresszus embereit iránta utánann dirigalny szorgalmatoskodjék a nemes Vgye mert ha absolute nem akar reá accedalny a nemes Vgye, hadaimat az szőlők felé fordítván notabilis kárát fogja vallany. Remillem azért ezen követhetköz sokaknak siralmas károkat s csapásokat minden jót végezván a nemes Vgye antevertalny igyekezik s magam is azon lészek, hogy mentül jobban conservaltatnám sok szegények és árváknak nagyobb vigasztalásokra. Való dolog ugyan, hogy Mlgos Grális uram eő Ngatul olly parancsolatom vagyon, hogy Rábán által jövő legelső operationat is ugy istitualom, hogy Soprony hegyek közé szállitván táboromat mind addig a tájkán munkálkodnám kezdendő dolgaimban, miglen a nemes vármegye resolutiojat nem viszem az alku iránt. De kereszténységtül viseltetvén az accedalandó alku meglittelyg más felé fordittam hadamat. Erre ell várván leg elsőbb alkalmatossággal pro utraque parte a nemes Vgye resolutioját, assecuralván a nemes Vgyét,

hogy legkissebb kár nélkül szerültelenül mindenkben kü és bé jártokban conservalny és conservaltatny fogom a lakosokat. Caeterum praetitulatas dominationes vestras diu salvas et incolumes supervivere ac valere cupiens maneo

Earundem Praetitulatarum
Dominationum Vrarum

Servus in licitis ad serviendum paratus
Adamus Balogh de Bér mp.

Datum Lövd, die 6-ta
mensis 7-bris Ao. 1710.

(Sopron vm. levélt. Acta Congregationum A. 1710.)

Palocsay ekkor már nem birta a hadakozással járó sok izgalmat és fáradságot, különösen a tisztjeivel való vesződést. Kelet nélküli levelében, amely azonban egészen bizonyosan a dunántul Veszprémben, vagy Fehérmegyében íratott, azt írja Károlynak: „Alázatosan installok Excellentiád előtt, már közelget Szent Mihály napja (Szeptember 29.) mehessek által, addig elég leszen ide Brigadéros Balogh Ádám uram, annakutánna kész lesznek viszsza által jönni, nyerje meg Excellentiád Felséges Urunk előtt.” Palocsay paraszt ruhába öltözve át is kelt a Dunán s jelenti, hogy „betegségem — kintelenitette veszedelemre vetnem fejemet és életemet, minden lovaimat, fegyveremet, egyéb javajimat, cselédeimet ott hagyván gyalogh általjőnnöm, megh akarván tartani hazámhoz és felséges Urunkhoz úgy Excellentiádhoz való igaz alázatos hűségemet.” (Thaly kéziratgyűjtemény. 29. k. 348.)

1710 október 4-én Eszterházy Antal Gelsénél való táborából írja Rákóczinak: Dunántul is jöttek katonák, akik referálják(k) hogy Borbély Gáspár és Bata nevű jó katona ember elveszett. Palocsay György uram is sokszor nagy veszedelmekben volt a hadnak eloszlására nézve. Kik is felessen lettek Labancczá. (Antal ur írása, jegyzi meg Thaly Kálmán.)

Azonban a császáriak helyzete sem rózsás. A bécsi haditanács Magyarországot csak olyan mellékhadszíntérnek tekinti. Gróf Heiszter Sigberthnek a haditanácshoz 1710 július havában küldött jelentése szerint egy krajcárja sincsen még a pékek fizetésére se. (Lukinich: Szathmári béke 7. lap.) Pálffy nem boldogul Érsekujvár ostromával, örömmel jelenti ugyan már augusztus 20-án a vár meghódolását, de Beleznay János bejutása a várba, megakadályozta az átadást s a vár csak szeptember 24-én nyitja meg kapuit.

Érsekujvár eleste még jobban megpecsételte a háboru további sorsát, amely egyébként az 1710 januárius 22-én Romhány és Vadkert között vívott ütközzettel is eldöntöttnek volt tekinthető. (Lukinich: A szatmári béke története. 3. l.)

Balogh Ádám minden további segítségtől elzáratva, teljesen magára maradt.

Október 3-án Lindenheimi Locher tábornok jelenti a császárnak, hogy Balogh Ádámot Schilling ezredes ismét megverte. Ővei közül sokat felkötöttek. Kevés elmenekült. Baloghot, mint nyomorultat futni engedték,* (elbo-

* Balogh Ádám „futni engedése” rejtélyes, vagy legalább nem teljesen tisztázott dolog. Thaly Kálmán kéziratgyűjteményében (Nemzeti Muzeumi Könyvtár 93. sz.) idézi Kolinovitsot (Historiarum etc. Libri XII. 933. lap 1711. évnél), aki Balogh Ádám szekszárdi elfogatásáról s 1704. évi labancsági ígérkezéséről mit sem tud. Kolinovits szerint: „Balogh 1710 októberben Schillingtől üldözötve 100 kurucával Esztergomba bemenvén, ott labanccá lett volna” s most szerint „ismét Rákóczihoz akart átpartolni.” Thaly Kolinovits nem jó értesülésének tudja be ezt és hogy mindenáron okokat keresett az 1711-ben, február 6-án Balogh Ádámon végrehajtott halálos ítélet kimagyarázásához, amikor ezeket írja: *Február 6-án Balogh Ádám, aki egyszer már a császáriakhoz állt, mégis vagy előző kilépése (visszavonulása?) büntetéseül, vagy azért, mert ismét Rákóczihoz akart átpartolni, vagy azért, mert esküje megszegése után a Nemzés kényszerítette (siettette) ezt, Pesten lefejeztetik, vagy mások szerint felakasztatik.* (Thaly kéziratgyűjtemény.)

csatották?) a többi mind egy mocsárba szorították. Balogh alezredest néhány kapitánnyal együtt szintén elfogták, 200 lovat zsákmányoltak. (Bécsi hadilevéltár, Feldakten 1790 ^{10/3}. Fasc. 247.) (A. d. Pr. Eugenischen Akten.)

Balogh tehát, bárhogya történt is, kisiklott a kézből. Nádasdy gróf császári altábornagy azonban visszaszorítja Bakonyig. De már itt sem lehet sokáig maradása. A dunántúli lakosság kimerült, nem szívesen fogadta a visszavisszatérő kurucokat s kezd hangulatának kifejezést adni. Balogh Ádám tehát keresztülverekedve magát a császári hadseregen s ellenséges érzelmű falvakon, Mohács mellett akar átjutni az Alföldre.

Ezt az utolsó hadi útját érdekesen világítja meg Petrasch ezredesnek Tolnán, 1710 október 29-én kelt, a M. Kir. Hadilevéltárban őrzött jelentése. (A kuruc korszak iratai, 1710. évi csomag, 47.) Ez „Az 1710 október 29-én Tolna mellett vívott csatározásról” szóló jelentés elmondja, hogy „Tegnap reggel (október 28.) 8 órakor hire jött, hogy néhány kuruc egész közel az ujpálánki hidig merészkedett és aztán Szekszárd irányában menetel. Így könnyen fel lehetett tételezni, hogy maga Balogh Ádám se lehet messze, mert néhány paraszt egy órával előbb azt jelentette, hogy ők őt 2 mértföldnyire innen 500 lóval (lovassal) falujokban hagyták. Erre megparancsolta Saecula ezredesnek hogy összes, körülbelül 120 jó lovasával nyeregbe üljön, amely lovasokkal ő aztán az ujpálánki hid felé indult. Meg kell jegyeznie, hogy a rácot, ha nem tudnak maguk mögött németeket, nem mutatnak hozzá nagy kedvet, hogy távolabbra előre menjenek s az ellenségben kárt tegyenek. Ezért, hogy hátvéde legyen, Pfeziner százados vezetésével 100 hajdút menesztett ugyancsak Szekszárdon át. Ezalatt különböző helyekről oly hírek futottak be, hogy Balogh Ádám 500 lovasával Mohács és Vörösmart felé halad. Sőt, hogy egy másik uton 80 hajdujával és 4 szakállas puskával (Doppelhakhen), melyek eddig az erdőben voltak elrejtve, Kecskemétyt is oda irányította, hogyha lehet, dulják fel a Batona melletti sánctól és vágjanak át a Dunán. A parasztok még azt is hozzátették, hogy az ellen csupa tiszt meg önkéntes s mind szálmalmos külsejű. Erre Petrasch két sajkát leküldött a Dunán, hogy az ottani kis sánctól, amelyet egy hozzátartozó hadnagy alatt 60 ember 2 sajkával védett, megerősítsék. Az ő szándéka az volt, hogy az ellenséget majd a szárazföldön nyomon követi. Ez azonban befordult jobbkéz felől a hegyekbe. S miután látta, hogy a Petrasch legjobb emberekből álló két csapata már tulságosan is előre ment s hogy nincsen köztük német, levágtatott a magaslatról, hogy őket hátba támadja, mielőtt az előre vezényeltek oda érhetnének. S ezt annál is inkább megtehette, mert a magasból megfigyelhette, hogy a 6 lovaszászlónál nincsen mellette több 50 embernél. Mikor aztán ő a porzásból látta az ellenség dühös előretörését, az előcsapatokért küldött, hogy forduljanak vissza. Ámde azok későn érkeztek. Így nem volt más tennivaló, mint szembe szállani az ellenséggel. A támadás mindkét részről olyan heves volt, hogy összekeveredve egymásba lovagoltak. A kurucok kétségbeesve harcoltak. S már azt hitték, hogy a rácot elpusztították, de ezek biztatására keményen kitarítottak. Olyan szorosan voltak összegabalyodva, hogy sokan még kardjukat sem használhatták, hanem pisztolyuk és karabélyuk agyával ütötték-vágták egymást agyba, főbe. Egy kuruc, mielőtt észrevette volna, csákányával magát Petrascht is lerántotta lováról, de egyik emberétől életével lakolt érte. Petrasch épp jókor kapott lóra, mert közben Saecula ezredes is vágást kapott a térdére. A nagy kiáltozásra, hogy ne engedjenek, az előcsapatok mindjárt itt lesznek, az ellenség végre is meghátrált. Azon a kis helyen 70 kuruc maradt

a sebesülteken kívül. Az övéik közül Saecula ezredesen kívül megsebesült 1 kornétás, 1 őrmester és 6 közlegény. A hiány pedig nem több, mint egy hadnagy (a német szövegben „hadnak“) és két közlegény.

Az ezredes jelentése elmondja még, „hogy az ellenséget a szőlőkbe ugrasztották s mikor előcsapataik megérkeztek 20 mértföldnyire üldözték. Végre egy árokhoz értek, annak tuloldalára menekültek. Balogh Ádám személyesen igyekezett embereit új támadásra bátorítani, de az árokból, ahova ugrasztották, nem tudott kievickélni. A rációk már készen voltak reá, hogy fejét veszik, de mikor a sebesült Saecula ezredes oda ért, megkegyelmezett neki. Vele együtt fogságba estek: Eszterházy segédtisztje, Palásthy Imre, egy kornétás, Sachgoti Mihály (valószínűen: Ságodi) és 6 közember. Azok közül, akik a rációk kezébe kerültek, egy sem maradt életben. Az éjszaka hozott csak békét a két félnek. Az ellenség létszáma 350, saját bevallása szerint javarészen önkéntesekből és tisztekből áll, akik semmi mást nem hisznek, minthogy ezuttal pórul jártak!”

Thaly Kálmán is körülbelől így mondja el az esetet. Szerinte Balogh Ádám Bonyhád felől jött volna jobbra tisztekből álló 140—150 főnyi csapatával a Bátaszék feletti hegyekre. S mikor meglátta a Szekcső felől jövő 500 főnyi rác csapatot, lecsapott rájuk. Ez körülbelül a bátaszék—pécsi vasuti vonal felett való hegyeknek lehetett, ami megfelelné az ezredes jelentésében foglaltaknak, hogy t. i. 20 mértföldnyire üldözték a menekülő kurucokat, amíg aztán Balogh Ádám híres Murza lova a szekszárdi határban, a csatári toroknál, a megáradt Czinka-patak iszapjában összerogyott s maga alá temette gazdáját.*

S most kezdődött meg Balogh Ádám igazi kálvária-járása. Az elfogásáról szóló katonai jelentés szerint már Petrasch ezredes is szigorú vállalat alá veszi. Faggatja az eltűnt Kecskeméthy és Terscsánszky felől. Balogh azt hiszi, hogy a csapat zömével Pápa felé ment, Nehm tábornaszernagy őxcancelláriájához kegyelmet kérni. Ugy látszik azonban, Balogh gavallérosan menteni akarja tisztjait, amikor kijelenti, hyogy „Terstyánszky már régen elfogadta volna a császári kegyelmet, ha ő, másokkal együtt erőszakkal vissza nem tartja.“ Avval is dicsekedett, hogy néhány napja egy hadnagyát, aki „labanc“-cá akart lenni, „archipusiroztatta.“ (agyon lövette.) Nem csak hűségének, hanem elszánt bátorságának is jele azonban, amikor az ezredes jelentése szerint „beismeri azt is, hogy fogolykép is hűségben Rákócziért élni és meghalni kész!”

Ez az urához való becsületes magyar hűsége okozta halálát.

Érsekujvárra elege csak növelte Pálffy tekintélyét Bécsben. Az eleinte felülkerekedett Heiszter bukása után, leányának, Mária Annának, a „fiatal uralkodó barátjánőjének“ befolyására 1710 szeptember 27-én mégis csak ő lett Magyarország katonai főparancsnoka, aminek Rákóczi maga is örült, mert Károlyi ráhatása folytán, már előbb is a béke gondolatával foglalkozott. (Lukinich.)

Pálffy János november 3-án indult Pozsonyból Buda felé s 10-én érkezett Pestre. Képzeltetni, milyen nagy öröm volt reá nézve az általa annyira gyűlölt Béri Balogh Ádámnak október 29-én, Szekszárdnál történt elfogatása. Büszke,

* A szekszárdi határban ma is jelzi ezt a helyet egy több százados, sokszor villám-sújtotta szilfa, amelyről Forster Zsigmond azt a mondát jegyeztette fel Thaly Kálmánnal, (Nemzeti Múzeum. Thaly-kéziratgyűjtemény, 29. k. 144.) hogy ezt a nevezetes fát a néphit szerint a mohácsi vészkor egy török basa dugta volna a földbe. Ezt a mondát én itt nem hallottam. Nagyon hasonlít ez az így ledugott fa a Tannhäuserből ismert földbeszurt s ott kivirágzott bothoz.

elbizakodott göggel 1710 november 2-án azt írja Pestről Báró Perényi Miklósnak, Egervár parancsnokának:

„Tegnap érkeztem Pestre, mint a magyarországi hadak főcommandánsa. Adja fel kgd, Egert, különben az haditörvény fog diktálni, mind kgd személye iránt, ugy alatta-valókkal is a tévő lesznek, praesidiariusok feleségit pedig mindjártást Péterváradjára, vagy Eszékre fogom köldeni. Bevettem Ujvárt. (Thaly megjegyzése: Bevette ám Haiszter, de nem te!) A Dunántul való kurucság mind széjjel verettetett, zászlóstul jöttek vissza, mihelyt Balogh Ádám kézben akadt, kit is ide hozatok Buda várába és hadi törvényt szolgáltatók reája, ugy Palásthyra is.“ (Szalay L. II. Rákóczi Ferenc bujdosása. I. köt. I. füz. 15. Thaly. Kéziratgyűjtemény 29. 142. sz.)

BÉRI BALOGH ÁDÁM FÁJA A SZEKSZÁRDI HATÁRBAN.

A haditörvényszéki eljárás nyomban meg is indult.

A bécsi „Hofkriegsrath Protocoll Registratur“-ban (H. K. R. P. R.) 1710 szeptemberétől 1711 februárig a következő, Baloghra vonatkozó adatok találhatók:

1710 november 5. *Becker* . . . . . Végül a címzett Beckernek meghagytuk, hogy a foglyul ejtett és Eszékre beszállított Balogh Ádámot minden

további nélkül vasra veresse és (Temnizbe) tömlőbe dobassa és német legénységgel őriztesse, — azután pedig szigoruan és pontosan mindenfelől kivallassa, tekintettel arra, hogy az nem csupán föláradó, de még rablógyilkos és gyújtogató is, sőt kétszeri esküszegés miatt a legmagasabb fokú (legmegátalkodottabb) hitszegőnek tekintendő, amely végből a fentemlített című Becker a tulajdonképpeni (vád) pontokat, amelyek felől az a kihallgatás lefolytatandó (ide) beküldje stb. (N. 37.)

November 5.: *Pálffy János*. Válaszoljon: azonosítja-e magát az ő (t. i. Becker) véleményével, hogy Balogh Ádámot vasra verve, Eszéknél a (Temnizbe) tömlőbe is dobva, azután szigoruan kivallattassék, valamint (arra nézve is) hogy az immár ez oldalon (t. i. a bécsi részen) megszűnt ellenséges veszedelmet tekintve, a Schönborn ezredet teljesen amoda (t. i. Magyarországra) át lehet-e helyezni? (Nu. 40. c.)

Lám, mindjárt egy egész ezred válik feleslegessé Ausztriában Béri Balogh Ádám elfogatásának hírére! Nincs már senki, aki betöréseivel sakokban tartsa őket! (November 18-án már várják Pesten az ezredet!)

November 5. *Petrasch*: Helyeslik azt a csapást, amelyet Petrasch azokra a lázadókra, oly érzékenyen mért, és hogy a föláradó Balogh Ádám is elfogott. (Nu. 43. c.)

November 8. *Nehm*: Balogh Ádám — többek közt — arra is szigoruan kivallattassék, kik azok az egyesek Győrben, akik vele titkos levelezést folytattak? (Nu. 100. c.)

November 12: *Beckert* is nyilatkozatra hívják a fogolykép Eszékre vitt Balogh Ádámra vonatkozóan az előbbiekre. (Nu. 140. c.)

November 15: *Nehmet* válaszolásra hívják fel egyikére ama két rajtaütésnek, amelyet a folyó hó 5. és 7-én a Dunán innen mértek a lázadókra, aztán Balogh Ádám elfogatását, illetően Tersánszky és a többi rablóbanda szétszórására nézve is. (Nu. 189. c.)

November 15. *Nehm*. Helybenhagyása Balogh Ádám szigorított őrzésének és az ő elmarasztalásának a Kőszegen okozott tűzkár miatt. (Nu. 239. c.)

Már ez az ítélet is nagyon szigorú lehetett, mert amikor híre futott a Haditanács által most jóváhagyott első ítéletnek, a Thaly Kálmán által kiadott Bivolinyi napló 1710 október 9-ről azt írja, hogy „Budáról jött tisztek referálták, hogy Balogh Ádám ügyét, amelyben *már ítéletet hoztak* (ekkor még csak a kőszegi gyújtogatásról lehetett szó) — *felülvizsgálják*.” Sorsa azonban már ekkor meg volt pecsételve, mert amint ez a napló tovább folytatja: Ezen nagy élet-veszedelmében nem mint — *kurucot* tekintették, hanem, mint — *hitszegőt* s úgy állították oda, mint az *Őfelségének egyszer megfogadott hűség elhagyóját*. (Nemzeti Múzeum. Thaly-kéziratgyűjtemény. 29. k. 94.)

A bécsi udvari Haditanács azonban meglehetősen zavarban van, hogy tovább mi történjék. 1710 november 22-én még így dicsekszik Tallman tábornok jelentése: Magyarországon Ballock (igy!) Ádám főrebellest v. Petrasch ezredes ur parancsnoksága alatt elfogták, vasra verték, Eszéken a Themnitzbe dobták, a mi által már most ezen az ottani részen a lázadók néhány apró rabló kivételével, mindenfelé kiirtattak, a tulsó oldalon viszont olyannyira sarokba szorítottak — mivel majdnem minden nemes és közember kegyelmet kér, hogy 2000-nél többet nem lehet összeszedni és ha kinos járvány nem volna és helyenként nem akadályozna, ugy a lázadókat a tél végével kétség-telentül el lehetne nyomni, így azonban ez a Legmagasabb (az Isten) segítse-

gével, a jövő tavaszra remélhetően megtörténhet. (284. Asservirt — 1790. Nu. 184. Reg. Nov. 22.)

Ugyanaz nap azonban utasítás megy Beckherhez: „Hogy ő Balogh Ádámot semmi esetre se szállítása Budára, míg innét adandó további határozott rendeletet nem kap.” (Nu. 268. c.)

December 6-án Nehm is parancsot kap, hogy: „Balogh Ádám ügyét, illetve az ő Budára szállítását hagyni (halasztani) kell. (Nu. 71. c.)

December 6-án a Haditanács Pálffy is utasítja: „Habár nem kell nagyon megtorlásoktól félni, mégis jó lenne, ha a Balogh Ádám ellen folytatandó törvénykezési eljárás előtt a nevezett két tiszt lenne elintézve.” (Nu. 78. c.)

December 10-én Petrascht így dicséri meg a Haditanács: „A főrebellis Balogh Ádám *ujabbi* elfogatása alkalmával véghez vitt szerencsés haditettét és jó, buzgó szolgálati tevékenységét ennek az Udvarnagyi elnökségnek és Savoyai Jenő herceg tábornagy Ő főmagasságának hirül vitték. Mire ezek megparancsolták, hogy nevükben a nevezett urnak szerencsekívánataik kifejeztesse.” (Nu. 121. a. — 1710 dec. 121. Reg. — Dec. 10.)

December 22-én aztán tudtuladja az Udvari haditanács: Ha a megtorlás nem aggályos, akkor Balogh Ádám fölött haditörvényszék volna tartható és az ítélet azonnal végrehajtható. (Nu. c. 235.)

Budáról, december 6-ról már írják a bécsi lapnak: Nem régen érkezett ide három sajka fogoly *Balogh Ádámmal*. (Budai, óbudai és pesti hírek a „Wienerisches Diarium” 1710 770. számában. Fővárosi Könyvtár Értesítője, 1938. Hanskarl Erzsébet cikke.)

Alessandro Margnietti bécsi olasz követ: Vienna 24 Decembre 1710 kelt jelentése is írja, hogy: *Balogh Ádámot* Dunán Budára viszik. (Farnesi levéltár, Nápoly fasc. 141. nro. 148.)

Rákóczi már október 12-én értesült a haditörvényszék tárgyalásáról, bár annak kimenetelét nem tudja. Azt írja Kállóról 1710 október 12-én Bercsényinek: „Szegény Balogh Ádámról hadi törvényt látott Pálfi; még ugyan eventusát nem tudom, de azon okát adja, hogy kétszer is labancságra ígérkezett s hitit is még akkor adta vala, amikor szegény Ibrányi elveszett, (1704) de meg nem tartotta, mely is, ha így van, *excusabilis* lehet cselekedeti. (Rákóczi levelezési könyvei a vörösvári archivumban. Thaly gyűjtemény 29. k. 135.)

Rákóczi, Thaly Kálmán szerint is, minden lehetőt megtett Balogh Ádám megmentése érdekében, resignáltan állapítja meg azonban, hogy „a foglyok kicserélésére kötött szerződést a császáriak már egy év óta nem tartották meg.” (Rákóczi Emlékiratai 278. lap.) Különb is mit tehetett azzal az elvakult, vérszomjas Haditanáccsal szemben, amely pár hónap mulva, 1711 június 6-án egyenesen parancsot ad Pálffynak „*Rákóczi és Bercsényi megöletésére, vagy elfogására s megbizza az erre alkalmas és a haditanács által anyagilag is jutalmazandó tisztek kiválasztásával.*” (Lukinich: A szatmári béke 442. l.)

Férje elfogatása után a családi hagyomány szerint Balogh Ádámné is Bécsbe akart menni, hogy kegyelmet kérjen, de elkésett. (Thaly kézirat-gyűjtemény. 29. k. 144.) Ezt megelőzően Heiszter 1710 jul. 11-én Győrött kiadott utlevele Festetics Juliánna (Balogh Ádámné) számára ugyan megengedte, hogy „ismerősei látogatására oda (t. i. Győrbe) mehessen és ott időzhessék.” (Thaly Kálmán jegyzete szerint azonban férje nincs megemlítve.)

Később dátum nélkül, de már férje elfogása után: Balogh Ádámné levélben kéri Pfeffershoven János Ferdinánd gróf Feldzeigsmeistert, Buda parancsnokát, engedje meg, hogy *fogoly* férjével az általa szabott feltételek

mellett „nappal“ beszélhessen. Ha ezt megengedi, a „földi életben soká, a másik életben pedig örökké boldogittandja és jutalmazandja e kegyéért (az Isten). A kegy megadatván, naponként imádkozni fog. (Nemzeti Múzeum, Thaly kéziratgyűjtemény. 29. k. 103.) Megkapta-e az enedélyt, nincs nyoma.

1711 január 13-án azt írja a bécsi Haditanács Pálffynek: „Különben az tartatnék legjobbnak, hogy ha Balogh Ádám kivégzése foganatosíttatnék.“ (H. K. R. 1711 Reg. Band. Nu. 123. Megsemmisítve.)

De még mindég várták átpártolását. Aranyláncot, vagyis tábornoki rangot ígértek neki s 30.000 hold földet, a családi hagyomány szerint Kilitinél,* vagy talán éppen azt a somogyvári birtokot, amelyet már Rákócziól is megkapott. Mindez nem csábította el a Rákóczi iránt való hűségétől. Megtartotta, amit egyik levelében a fejedelemnek írt: *„Fölséged és édes nemzetem hívsége mellett életem fogytáig s utolsó csepp vérem feláldozásáig maradok Fejedelmi Fölséged Kegyelmisségének alázatosan szolgálni kész, igaz állhatatos hive Béri Balogh Ádám.“*

Budáról, február 6-án már azt jelentik, hogy: „Balogh Ádám fölött — ki mint fogoly Budán volt — február 4-én kimondták a halálos ítéletet és 6-án végre is hajtották. („Wienerisches Diarium“ 1711. 786. sz. Hanskarl Erzsébet cikke a „Fővárosi Könyvtár Értesítőjé“-ben 1938.)

Herberstein Ernő gróf, tábornok, 1711 február 13-iki kelettel Szegedről szintén jelenti Jenő főherceg utján a császárnak: „Öt napja, hogy Balogh Ádámot, aki tul a Dunán annyi kárt okozott és akit néhány hónapja elfogtak, Pesten kard (pallos) által kivégezték.

Herberstein gróf levelében azonban van egy kis tévedés. Vagy a levél keltezése hibás, vagy pedig, hogy a kivégzés a levél keltétől nem — öt, hanem — hét nappal előbb történt. Egykoru feljegyzés a várbeli halálozási anyakönyvben ugyanis így örökitette meg az eseményt:

„Hoc mense 6 mane februarii perfidiam suam capite luit Adamus Balogh rebellium ductor et colonellus.“ Vagyis magyarul: „E hónap február 6-án reggel hűtlenségéért fejével fizetett (lefejeztetett) Balogh Ádám, a lázadók vezére és ezredes.“ (Pásztor Mihály: Buda és Pest a török uralom után. 1936. 86. lap.)

Ez az anyakönyvi feljegyzés egyuttal bizonyíték a mellett is, hogy a kivégzés mégis nem — Pesten s amint egyesek mondják a belvárosi templomtéren, hanem Budán történt.

1711 február 20-án már Locher is jelenti, hogy „az ítélet Balogh Ádámon végrehajtatott.“ (H. K. R. N. 240. Megsemmisítve.)

Ezzel aztán csakugyan vége lett a Béri Balogh Ádám előbb közölt levelében — *comédiának* mondott, immár véres — *tragédiának*!

Porba hullott a feje egy izig-vérig való szitya-magyar embernek, aki inkarnációja volt a megalkuvást nem ismerő honszeretetnek, a puritán becsületnek, az el nem tántorítható hűségnek, a hazai föld rögéhez, a nemzet szabadságához ragaszkodó izzó magyar fajszeretetnek. Tipikus képviselője a bátor magyar katonának: megállani ott, ahova állították, s amint ő mondja, koplalni, fázni, éhezni s ha kell vérezni, sőt elvérezni a zászló becsületéért!

Mi magyarok, nem fukarkodunk az idegen hősök dicséretével, de nem kell nekünk másutt keresni a Leonidasokat, spártai hőseket. Amit ez a teljesen magára hagyott Balogh Ádám itt, a Dunántulon művelt alig kétezer emberével, három hónapon át, szemben egy hatalmas birodalom 25—30 ezernyi zsoldos hadseregével, világhírű hadvezéreivel, ez a legbeszédesebb bizonyosága

* Néhai Rátkay László szóbeli közlése.

nemcsak az ő személyes vitézségének, vakmerő bátorságának, a csak későn felismert hadvezéri zsenialitásának, hanem az egész magyar faj veleszületett katonai erényének, ama bizonyos magyar katonai virtusnak. Ami pedig a puritán önzetlenséget, tisztakezü lelkiismeretességet illeti, ebben talán csak egy ember multa felül a szép kurucvilágban: *a nagyságos fejedelem*, akiért ő életét áldozta!

* * *

Szóljunk még néhány szót a családról. Előbb már említettük, hogy Béri Balogh Ádám felesége Szécsenben zsellérházban nyomorgott gyermekeivel, Még meghatóbban ecseteli szomorú sorsukat Béri Balogh Ádám az 1710-ben, közvetlen átjövételük előtt május 14-én Egerben kelt végrendeletében.*

Béri Balogh Ádám végrendelete:

Minhogy ez mostanyi háború időben embernek élete majd mindennap periclitaltatik, s kiváltképpen nekünk hadviselő embereknek, s minthogy nekem szegény házostársom is ellenségnek kezében vagyon, az kivel miulta elfogatott és az ellenségtől mindenünk fölprédáltatott, soha sem nem szólhattam véle, se leveleim által bizonyosan nem merészlettem tudósíttanom, hogy hol mi kevés jószágocskánk maradt — tartván attúl, hogy az ellenség kezében akad — se' ő engemet nem merészlett levelével s annál is inkább szóval tudósítani, mivel erős hűtre megesküttetett az ellenségtől, hogy soha nekem nem ír az Commendantja híre nélkül, se leveleimet meg nem olvassa előbb, minek előtte az Commendantokkal meg nem olvastatta. Ezen okokra nézve kívánván Laczko és Boldizsár fiaimnak jedzésben adnom az mi kevés jószágunk vagyis marhánk, avagyis készpénzem az ellenségtől megmaradt, hol avagy kinél mi vagyon, hogy ha az Dunán Isten engedelmeiből újabban által mehetünk szerencsésen, azután nem tudván, valaha ha gyűhetek-e többül által vagyis fiaimmal lehetek-e szemben többször avagy sem, s még szegény anynyokkal is kedves házastársommal kétség szemben való lételem, az ki hasonlóképpen semmiképpen nem tudhatta, miulta elváltunk egymástól, hogy a mi kevesünk maradt mi hol vagyon, hogy azért halálom után mind szegény házostársomtól s mind gyermekeimtől el ne veszen, kívántam rend szerint följegyeznem. Mely ekképpen következik:

1. Elsőben Dunán innent Taródy István Uram gondviselése alatt hadtam pázmándi pusztán járandó szarvasmarháimat. Szabó István gulásom előtt 48 drb.

2. Petyenben maradt, vagyis gutai majorban, kit pettyényi jobbágyoknak osztottak ki 6 ökör. Mind Gután, s mind Peténben ennehány számú sörteles, kit az gutai Mihály ispány és az béresei tucyák kinél mi vagyon.

* Ezt a végrendeletet Király-Daróczi Daróczy Zoltán egész terjedelmében közreadta a Történelmi Tár 1894-i évfolyamában (374—376). Az eredeti példányról készült másolat megvan Thaly Kálmán kéziratgyűjteményében is. (Nemzeti Múzeum, Thaly kéziratgyűjtemény 29. k. 155. sz.) Ő csak azt kifogásolja, hogy a nevek a kiadott másolatban sok helyen el vannak torzítva. Én a Történelmi Tárban közölt szöveget, amelyből egyes sorok hiányoznak is, összehasonlítottam Thaly szövegével s itt azt, a főbb elírási hibák kijavításával közlöm. Egyébként az eredeti végrendelet, Thaly Kálmán kézírata szerint: „Két iven, ivértben van van írva. Csak az aláírás sajátkezü. A pecsét piros pecsétviaszba nyomott ép gyűrűpecsét, Balogh Ádám négyzett czimerpajzsával s a sisak-koronából kiágaskodó, kettős farku kardos oroszlán körül látható B. A. betűkkel. A gr. Pálffy-senioratus levéltárában, Arm. VIII. Lad. 4. fasc. 8. nro 18, Pozsonyban.“

3. Sághy Ferencz uram gondviselése alá attam némely birka öreg juhok 50, és öreg kecskét 9, ez idei bárányok és gidájok 47, az örege 59.

4. Kecskeméti bíró és városi jóakaró uraimék vették gondviselés alá az magok méneseik köziben ennehány kancza lovaimat, az mint eszembe jut, volt az öreg kanca 8, már erre az füre egy deres és egy pej, negyed fü herélt ló 2, és egy tavali csikó 1. Orczy István uramnak is attam egy pár fakó kancza lovat, minthogy nekem az fakó lovakhoz soha sem volt szerencsém, úgy hogy fekete kancákat fog ő kegyelme érettek anni 2, mind 13.

Dunántul hadtam Mesteriben Pap István Festetics úr (tiszttartója) gondviselése alatt, kiket nem tudhatom, hogy megmaradhatott-e az ellenség miatt vagyis elveszett miulta által gyüttünk a Dunán, ökröt és tulkot 23, tehenet és tinót 37, tavali borgyut 7, mind 67.

Az többit az ellenség elnyerte.

Item 14 lovat, kik közül volt harmadévi kancza-csikó 2, tavali kanca-csikó 3, monyas 1; sörtelest is hattam ugyan ott, kiket borgatai bírónak és falubelieknek parancsoltam meg, ők is gondgyokat visellyék, az mely falu is Festetics Pál uramé. Kik mind három és négy esztendőös öregek voltak 73.

Sz.-Győr városban lakozó Német Ferencznél is maradott egy falka juhok, kit az ellenség meghagyott, mennyi bizonyosan nem tudhatom, de circiter lehetett 70-ig való.

Ugyanott Sz.-György várott, az midőn az ellenség megütött és ostromlott, feleségem egy bőr átalvetőmet félrevetvén az berekben Sz.-Győr váriak vettek ki belőle frt 80. Ötvennyét visszaatták, harmincz forintja oda maratt és 15 ujdouúj ezüst gombjaim harmincz gombházzal együtt, lánczocskák lévén mind két felől rajta az makkokon vagy gombházokon, kit az ottvaló porkoláb és Borbély Ferencz jól tudnak kinél vagyon, minthogy ők hozták adtak vissza az 50 forintot is.

Ugyan ottan Sz.-Győr vári Sala vizében két tuczat öntálat, tányérat és egyéb eszközöket is rejtettek el, kit jól tud akkorkbeli ottvaló Sélyes István tiszttartóm, mely helyett vagyon.

Pápán — vagyis inkább Hőgyészben akarván írnom — *(a lap szélére jegyezve)* adtam szegény Festetics Christina asszonynak Sándor Istvánné asszonyomnak kezében, mint atyámfiaának s feleségem egy testnényének, minthogy már Pápára behódult volt a labancznak s oda be szabadossan járt és ottbenn in securo loco megmaradhasson, feleségemnek bizonyos portékáját s úgy magamnak is, kit a parte külömb jedzésben jedzettem föl s úgy ruházattját.

Az mellett készpénzt Máriás és 7 kros pénzü fl. 1000.

Item Győrrre küldöttem Pesti András szili plébános uramtól Meszlényi Jánosné Festetics Mária asszonnak pro rezerva fl. 1000.

Item, hogy a Dunán által jöttünk magammal nem akarván szerencsétetnem, hanem pro reserva Kecskemétben Dömötör Gergely jóakaró uramnál Máriásos 7 kros pénzü fl. 1000.

Orczy uramnak Egerben adtam 12 aranyon kivüi mind körmöczbányai aranyat 100.

Fehér pénzt is fl. 100.

Dunántul Pecsovcics Ferenczné asszonyomnak, Festetics sógorasszonyomnak attam Füreden magam két kezemmel magának az asszonnak mind válogatott körmöczi aranyat 500.

Vitál Andrásné hugom asszonnak obligatiójára sex per centum interessre

Undon lotsmandi quartélomban lételemben, mely obligatoriáját szegény feleségemnek attam, kit gondolom az ellenség elnyert tőle több levelemmel edgyütt fl. 200.

Item Rakosi városnak obligatoriájára fl. 200.

Item Zsidi falubeliek(nek) interesre fl. 200.

Item Rába-Kovácsi falubelieknek úgy jut eszembe fl. 80.

Item azon faluban lakos nemes embernek Német Christóff fiának Andrásnak fl. 70.

Item Vizkelety Pál urnak obligatoriájára, az is feleségemnél lévén, ha az ellenség azt is el nem nyerte tőle, fl. 80.

Seggesd nevű falubelieknek az elmúlt 1709. esztendőben Dersi (vagy talán Dersy) István kapitány urnak marhájoknak váltásokra az elmúlt esztendőbeli sz. Jakab napig attam kölcsön fl. 70.

Pápán N. Sándor Istvánné asszonyom ő kgelme kezében adott feleségem fejer ruhájok száma következik:

Ujj német abrosz 2.

Ujj asztal keszkenő 32.

Recze darab 6.

Felső-lepedő 2.

Varratlan vánkös héj 1.

Lepedő fiókkal edgyütt 1.

Egy darab quirinet fekete 1.

Vánkös héj 1.

Egy darabban egynéhány réff veres materia.

Sacskónak való.

Két darab ptyolat.

3 olvasó.

Egy darab ezüst és aranyos csipke.

Róka bőr egész 10.

Nyest 4.

Szoknya 3.

Egerben, 14. Maji 1710.

Váll 1.

Egy kopott asszony süveg.

Veres selyem posztó réff $3\frac{1}{2}$.

Item egy kiszabott veres mentének való posztó.

Item egy ferteles veresposztó süvegnek való.

Item zöld selyen posztó réff $1\frac{1}{2}$.

„ más darabis réff $2\frac{1}{2}$.

„ az pap posztója.

„ 3 vég veres posztó.

„ zöld posztó réff $4\frac{1}{2}$.

„ kék „ „ $3\frac{1}{2}$.

„ egy paplan.

„ két nyakra való igaz gyöngy.

Item tokostúl ezüst kések s kalán s jedző elefánt csont, benne olló.

Béri Balogh Ádám.

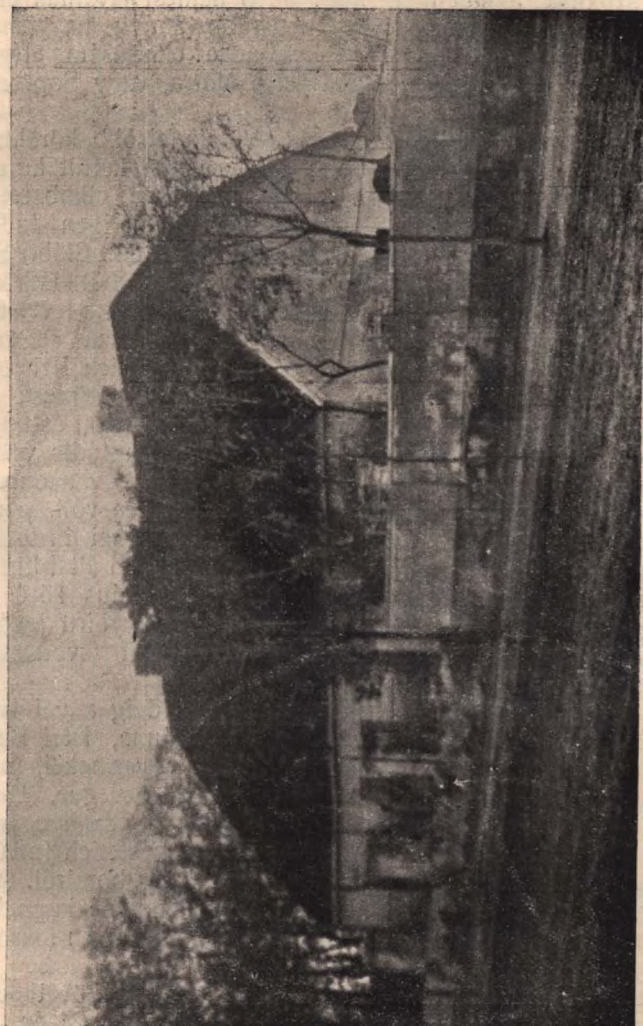
(P. H.)

(A pecsétben a címer 4 mezőre oszlik, az 1. és 3.-ban jobbra ágaskodó oroszlán karddal; a 2.-ban balra ágaskodó oroszlán karddal; a 4.-ben 3 levágott török fő. A sisakdísz szintén oroszlán.)

Egyik főérdekessége ennek a végrendeletnek, hogy Balogh Ádám Orczy Istvánnak is adott Egerben két fakó lovat, minthogy a fakó lovakhoz sohasem volt szerencséje, még pedig úgy, hogy két fekete kancát fog ő kegyelme érettük visszaadni. A családi hagyomány, úgy látszik, a végrendelet eme pontjára építi azt az állítását, mintha Béri Balogh Ádám meghagyta volna családjának és rokonainak, hogy — *fakó lovat soha ne tartsanak*.

A végrendelet egyik pontja említést tesz arról a 73 darab lóról és csikóról, amelyet Béri Balogh Ádám Festetich Pál falujában, a borgotai birónak és falubelieknek adott át őrizetre. Festetich Pál egy latinnyelvű kérvényének másolata is megvan Sopron vármegye 1709. évi jegyzőkönyvében (T. V. pag. 199. s köv.), amelyben előadja, hogy ő leányának, Festetich Juliánnának, a még Rákóczi pártján levő Balogh Ádám feleségének, aki ura távollétében itt

A FADDI BÉRI BALOGH-KÚRIA.

Szent-György-Várott tartózkodik, mintegy 4 évvel ezelőtt a keszthelyi jószágnak levő barmait, számszerint 47 darabot megőrzésre adta át, most azt kéri, hogy Öexcellentiája a barmokat 4 évi szaporulátával neki visszaadatni rendelkezje el. Bizonyos, hogy az a Balogh Ádám rövidesen vissza fog térni Öfelsége hűségére, azért azt kéri Festetich Pál, hogy Öexcellentiája parancsolja meg kegyesen azoknak, akiket illet, hogy az ő nemesi javainak elkobzásával várjanak. Ha pedig másképp nem lehet, legalább annyit hagyjanak meg a leányának, amennyi az ő, családja és 4 gyermeke eltartására elégséges lesz és menlevelet kapjon, hogy vagy Szent-György-Várra, vagy Sopronba mehessen s ott lakhassék.

A császárpárti Festetich Pál nagytekintélyű s a felsőbb körökben is kedvelt ember volt már ekkor s ezért később a felosztásra került kuruc javakból kapott is egy részt 1710 február 11-én, a Berthóty-féle elkobzott birtokból. (Lukinich: A szatmári béke. 178.) Sokat azonban nem igen tudott kivinni leánya érdekében. Amint láttuk, azt hamarosan internálták. Előbb Szécsenben, azután Győrött, majd, mint férje 1710 július 12-i leveléből látjuk, Érsekújvárra kellett költöznie. Férje halála után, mint Boldizsár fia leveléből kiténik, Rába-Kovácsiban huzódott meg. Faddra egyhamar vissza se került, mert férje halála után az egész birtokot bátyjának, Festetich Kristófnak, majd 1722-ben a Petrovsky családnak adta bérbe, évi 3000 forintért. A kincstár azonban hűtlenségi pert indít a kivégzett Béri Balogh Ádám és fia, a Franciaországba távozott Balogh Boldizsár ellen, aki Rákóczi apródja volt s reáteszi kezét a birtokra, amiből hosszas per keletkezik. Az özvegy azonban, mivel e cimen többet vettek el, mint amennyi a férje és fia része volt, pört indított a kincstár ellen s hosszú pereskedés után az ő és gyermekei birtokrészét viszszeri. A fiágon 1828—33-ban kihalt Petrovsky család által birt rész azonban tulajdonukba vissza soha nem kerül s azt 1837 június 15-én, mint Magyarországon az utolsó közvetlen királyi donatiót, a nagyhírű jogász és politikus, Bartal György kapta az elengedett 50.000 forint levonásával 55.650 forint lefizetése mellett.

A család a visszanyert faddi birtokon aztán jöideig anyai hatalom alatt él, egészen 1734 április 12-ig, amikor Festetich Juliánna, Béri Balogh Ádám meghagyott özvegye egyrészről, Ádám, azaz Julia gyermekei, nevezetesen: Béri Balogh Ádám, Farkas, Katalin, aki Rosty László özvegye, Éva, aki Palotay Ferencné, másrészről, egymással 19 pontba foglalt osztályegyezségre lépnek. (Festetich levéltár, Zala nro 1012.) Az özvegy, Festetich Julia 1754 március 12-én még él Kemenden. Itt végrendelkezik, főleg borairól. A végrendelet szerint csak Ádám fia és Éva leánya, Palotay Ferencné kapnak némi akó borokat. A többi gyerek neve nem szerepel. (Egyszerű, egykoru másolat. Ugyanott Zala Nro. 1447.)

Balogh Ádám fiai közül Boldizsár, Rákóczi apródja, követte urát a száműzetésbe. Kezem közt van egy Párisban 1719 december 24-én kelt levele, amelyben megírja, hogy a nagyatyja által küldött négy aranyat ugyan nagy becsülettel vette, de nem volt hozzá szerencséje, mert harmadnapra ellopták. Odakinn Ágost, szász király szolgálatába lépett. Szerzett is egy lovat és mellé szolgát is, de mikor ezt felruházta, a szolga lovastól, pár puskájával és kardjával megszökött. Mikor Ágost király fia eljegyezte József császár Jozefa nevű lányát, nem találván ott továbbra is biztonságosnak a maradást, ruháját, lovat, fegyvereit, mindent otthagyva, görög áruhában megszökött, részt vett a tengeri csatákban, amig végre „Mársely“ városon át Párizsba ment, ahol a

a családjával rokon Rátky francia tábornok alatt szolgálatba lépett s ott kapitány lett. Aggkorában még meg is látogatta rokonait. Az „Öreg Forsternének atyja sokat beszélt Balogh Ádámról.” (Nemzeti Múzeum. Thaly-kéziratgyűjtemény, 29. k. 144.)

Testvérei közül, a Balogh Ádám végrendeletében említett Laczkó ugy látszik, korán meghalt. II. Ádám Nitzky Franciskát vette el, Farkas Akocs Erzsébetet. Éva Palotay Ferenchez ment nőül, Katalin előbb Vidos Istvánnak, majd Rosthy Lászlónak felesége lett.

II. Ádámnak József nevű fia Nemes Forster Rozáliát vette el. Gyermeük nem volt. A család tovább vezetője az Akocs Erzsébettel házasságot kötött Balogh Farkas lett. A gyermektelenül elhalt Balogh József hagyatéka felosztásáról Faddon, 1799 március 31. és április 25-én felvett osztálylevélből azt látjuk, hogy az ő és felesége Forster Rozália hagyatékát: Balogh Farkas gyermekei: III. Ádám, István, Ferenc, Péter, Mária: Kozma Lászlóné, Julia: Augusz Imréné, Susánna: Csákányi Jánosné, az oldalágiak közül pedig II. Balogh Ádám testvéreinek: Katharinának leszármazói Kemény Pálné, Berecz Istvánné és Balogh Éva leszármazója Szombathelyiné örökölték.

Ezzel tisztázva van egyes történetírók ama tévedése is, mintha Béri Balogh Ádámnak Julia nevű leányát az 1785-ben meghalt Augusz Imre vette volna el. Augusz Imrénének felesége, Béri Balogh Juliánna, Béri Balogh Ádámnak nem leánya, hanem unokája volt, vagyis a II. Béri Balogh Ádámnak leánya. Így került rokonságba a Balogh család a később báróságot nyert Augusz családdal. Az előbb említett Augusz Imrénének ugyanis fia volt az az idősebb Augusz Antal főszolgabíró, aki adományul nyerte Magurát, innen a magurai előnév. Ennek fia, ugyancsak Antal, Tolna vármegyének 1845—1848-i alispánja, 1852-ben a helytartótanács alelnöke, 1863 április 6-án birodalmi, 1875 november 6-án magyar báróságot kapott s meghitt barátja volt Liszt Ferencnek. Ennek a művészetszerető báró Augusz Antalnak volt a fia a köztétőkönysága révén ismert, korán elhunyt Augusz Imre báró, Klára leánya pedig gróf Sigray Antalhoz ment férjhez. Ez utóbbinak Klára leánya a ma is élő báró Schell Józsefné.

Balogh Farkas fiai közül Béri Balogh Ádám Tolnamegye comissáriusa és esküdtje volt 1770—78 között. Béri Balogh István 1778—1787 közt a dunaföldvári járás főszolgabírája. Béri Balogh Ferenc katonatiszt s mint nyugalmazott lovaskapitány Faddon gazdálkodott, Péter 1781-ben helyettes, majd 1782—87-ben valóságos esküdt.

De nem részletezhetjük tovább a család leszármazását. Most még csak azt említjük meg, hogy Ádám leszármazói után a Forster család, Katalin leszármazói után pedig a tolnamegyei Kurz, illetve a Simontsits család kapcsolódik még be a Balogh rokonságba. A többi leszármazót külön felsorolni szinte lehetetlen. Megemlítem mégis, hogy Béri Balogh Ádám egyenes leszármazói közül tudtommal még a következők élnek: Béri Balogh Gyula emléklapos huszárszázados, cecei földbirtokos, Balogh Ferenc, Dunaföldvár főjegyzője, Béri Balogh Sarolta, soproni polgári iskolai tanárnő, Béri Balogh Ilona, Szigethy Miklós hovédőrnagy felesége. A két utóbbinak édesatyja: Balogh István, nagyapja: Balogh Ferenc János, dédszülei pedig: Béri Balogh Ferenc nyug. lovaskapitány és Jákey Rozália voltak. Ez utóbbiak házasságából Ádám, István, Ferenc, Boldizsár, Erzse, Honor és Jolán gyermekei születtek. A másik ágat Béri Balogh Péter vitte tovább. Gyermekei voltak: Anna, László, Elek, Ignác, Teréz, Ferenc és József. A család továbbvivője: Balogh Elek,

Tolnamegye esküdtje, szolgabírája, majd táblabírája. Ennek Hegedüs Máriával kötött házasságából született Sándor nevű fia, faddi földbirtokos, Magyar Laura tanítónőt vette el, aki ma is él. Fiuk: Béri Balogh Lajos m. kir. honvédhadnagy volt, aki mint tényleges hadnagy halt hősi halált 1915-ben, a doberdói fennsíkron.

A hazáért való véráldozatban tehát a napjainkban élő Béri Baloghok sem fukarok.

Befejezésül még csak annyit: Nem mutat nemzeti multunk valami nagy megbecsülésre, hogy Béri Balogh Ádámnak, a dicsőséges vértanuhalt hált kuruc brigadérosnak emlékét még ma sem örökíti meg más, maradandóbb emlék, mint elfogatása helyén az a most is álló, de a többszöri villámsújtás és téli fagy által közeli megsemmisülésre ítél, sok százados szilfa, amelynek korhadt részeit a Történelmi Társulat, jobban mondva Thaly Kálmán kezdeményezésére 1870-ben bádoggal fedték be s amely mellé 1875-ben Béri Balogh Ádámnak anyai ágon való leszármazottja, a 26 éves korában elhunyt Bárány Augusz Imre, ki minden vagyonát a Szekszárdi Árvaház céljaira hagyta, emléktáblát állított a következő felirattal:

Ezen a helyen fogatott el 1710-ben

BÉRI BALOGH ÁDÁM

II. Rákóczi Ferencz dandárnoka,

ki hős tulajdonságait a hon és szabadság szent szeretetével egyesíti
s elvhűségéért kegyetlen vértanuságot szenvedett.

Örökös tisztelet emlékének!

A haza minden előtt!

Ezt az emléktáblát Szekszárd város közönsége néhány évvel ezelőtt műkö-oszlopra helyeztette át.

A ma is élő Béri Balogh Ádám nótán kívül az ő örök dicsőségét hirdeti még Szekszárdon a róla elnevezett utca, valamint az általa Rákóczitól kapott, előbb már említett, XIV. Lajostól származó pompás díszkard is, amelyet az ő egyik női ágon való leszármazója, néhai Forster István földbirtokos ajándékozott a Szekszárdi Múzeumnak.

Mindez azonban még nem elég. Rákóczi Ferenc leghűbb katonája többet érdemel. Fel kell ébrednie a könnyen feledő magyar nemzet lelkiismeretének, hogy mielőbb maradandóbb emlék is hirdesse e nagy hős emlékét.

Ha valakire, Béri Balogh Ádámra illik reá igazán a szekszárdi hősök szobrára felvésett eme két emléksorom:

Senki sem tölt be szebben földi célt:

Mint ki — holtával: hazájának — élt!

Főbb forrásművek:

Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferenc emlékiratai a magyarországi háborúról 1701—1711.

Rákóczi-tár.

Archivum Rakoczianum.

Gróf Eszterházy Antal tábori könyve 1706—1709.

Bottyán János Pest, 1865.

Ocskay László. Budapest, 1880.

Dunántuli hadjárat 1707-ben. Budapest, 1880.

A nagyszombati harc. Győrvári harc.

A kölesdi harcról (Vasárnapi Ujság 1864. évfolyam 288. l.)

Szalay László: Magyarország története.

Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc.

Lukinich Imre: A szatmári béke története és okirattára. Budapest, 1925.

Szabó Dezső: A herceg Festetics család története. 1928.

Balogh Gyula: Vasvármegye nemes családjai. 1894.

Kovács Aladár: Béri Balogh Ádámról szóló cikke a Tolnavármegye és a Közérdek 1911. évi 13—16. számaiban.

Levéltári források:

Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának kéziratára. Thaly Kálmán kézirat-gyűjteménye.

Bécsi hadilevéltár.

M. Kir. Hadilevéltár.

Tolnavármegye Múzeumának kéziratára.

Sopronvármegye levéltára.

TOLLHIBA. Az 51. oldal második bekezdésének 8-ik sorában, ahol a dunai átköltözésről van szó, augusztus 14 helyett julius 14 olvasandó.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1978 MAJ 1 5

